

”Tästä aidasta nää ei voi enää mennä ylitte”
– Pro Lapinlahti -liikkeen yhteiskunnallinen mobilisaatio

Minna Mustonen
Sosiologian pro gradu –tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalitutkimuksen laitos
Toukokuu 2010

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sosiaalitutkimuksen laitos

Mustonen, Minna: ”Tästä aidasta nää ei voi enää mennä ylitte” – Pro Lapinlahti - liikkeen yhteiskunnallinen mobilisaatio

Pro gradu -tutkielma

Sosiologia

Toukokuu 2010

147 sivua + 1 liitesivu

Pro gradu -tutkielmani aiheena on Helsingin Lapinlahden sairaalan kohtalosta vuosituhannen vaihteessa käyty yhteiskunnallinen kamppailu ja erityisesti sairaalaa puolustamaan mobilisoitunut Pro Lapinlahti -liike. Vuonna 1841 valmistunut Lapinlahden sairaala toimi alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan vuoteen 2008 saakka, jolloin viimeinen psykiatrinen osasto muutti kiinteistöstä pois. Sairaalan lakkautusta edelsi pitkä yhteiskunnallinen kiista, jonka aikana tuhannet helsinkiläiset asettuivat puolustamaan lakkautusuhan alle joutunutta sairaalaa.

Lähestyn tutkimuskohdettani yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimusperinteestä. Kysyn, millainen liike nousi puolustamaan Lapinlahden sairaalaa. Jotta liike tulisi ymmärrettäväksi, esittelen myös kamppailun vaiheet sekä erittelen siihen osallistuneet toimijat. Kuvailen kuinka Pro Lapinlahti -liike toimi, ketä liikkeeseen osallistui ja millainen kollektiivinen identiteetti muodostui toimijoiden välille sekä analysoin kehysanalyysiä hyödyntäen niitä kulttuurisia jäsenyyksiä, mitä toiminta kantoi mukanaan. Aineistona minulla on Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistien haastatteluja, Pro Lapinlahti -yhdistyksen toimintakertomuksia, jäsenkirjeitä, tiedotteita ja kannanottoja sekä liikkeen tuottamia yleisönosastokirjoituksia. Hyödynnän myös lehti uutisia sekä eri instanssien lausuntoja ja päätöspöytäkirjoja.

Pro Lapinlahti -liike koostui yksittäisten ihmisten ja ihmisten yhteenliittymien muodostamasta toimijaverkostosta. Pro Lapinlahti -yhdistys oli verkoston kokoava toimija. Liikkeen keskeiset organisoiijat olivat hyvinkoulutetun keskiluokan jäseniä, joita motivoivat toimintaan eettiset vaikuttimet. Liikettä yhdistävä kollektiivinen identiteetti oli avoin, eikä liikkeeseen osallistuminen vaatinut osallistujilta vastakulttuurisen identiteetin omaksumista. Toiminnassaan liike myötäili suomalaisen liikehdinnän perinteitä.

Tavoitteenasettelunsa puolesta Pro Lapinlahti -liikkeen voi pelkistää kulttuurihistoriallisesti ja yhteisöllisesti orientoituneeksi kaupunkiliikkeeksi, joka kyseenalaisti Helsingin kaupunkisuunnittelun sekä psykiatriaai painottavaksi sosiaalipoliittiseksi protestiliikkeeksi, joka politisoi hyvinvointivaltion alasajon. Kamppaillessaan Lapinlahden sairaalan kohtalosta Pro Lapinlahti -liike kamppaili samalla myös laajemmin yhteiskuntakehityksen suunnasta ja siitä, kenen ehdoilla muutosta viedään eteenpäin. Liikkeen vaatimuslistalla oli kulttuurin suojelu, julkisten palveluiden turvaaminen, psykiatrisen hoidon toteuttaminen tieteenalan lähtökohdista, kaupungin kehittäminen asukkaiden ehdoilla sekä taloudellisten toimijoiden vallan kaventaminen ja päätöksentekojärjestelmän demokratisoiminen. Liikkeen toimintaa kannattelevia arvoja olivat hoiva, huolenpito ja yhteisvastuu.

Avainsanat: Lapinlahden sairaala, yhteiskunnalliset liikkeet, kansalaisliike, kansalaisaktivismi, kehysanalyysi

1. JOHDANTO	1
2. TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA	7
2.1. Kollektiivinen toiminta ja yhteiskunnallinen liike	8
2.2. Yhteiskunnallisen liikkeen syntymistä selittäviä tekijöitä	10
2.3. Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet	16
2.4. Protestiaalto	20
2.5. Mobilisaatorakenne	22
2.6. Kehyminen	23
2.7. Toimintarepertuaari	26
2.8. Kollektiivinen identiteetti	28
3. SUOMALAISTA LIIKEHDINTÄÄ	32
3.1. Suomalaisen liikehdinnän aallot	32
3.2. Suomalaisen liikehdinnän erityispiirteitä	40
4. TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTO JA -METODI	43
4.1. Tutkimuskysymykset	43
4.2. Laadullinen tutkimus	43
4.2. Teoreettinen viitekehys	45
4.3. Aineisto	46
4.4. Tutkimusmetodi	48
4.5. Eettiset kysymykset	50
5. KAMPPAILU LAPINLAHDEN SAIRAALASTA	52
5.1. Lapinlahden sairaalan kohtalon politisoituminen	52
5.2. Eri toimijoiden roolit kamppailussa	55
5.3. Kamppailun lopputulos?	61
6. KAMPPAILU LAPINLAHDEN SAIRAALASTA	63
6.1. Liikkeen elämänkaari	63
6.2. Toimijaverkosto	65
6.3. Miksi mukaan liikkeeseen?	73
6.4. Toimintarepertuaari	77
6.5. Kollektiivinen identiteetti	83
7. PRO LAPINLAHTI -LIIKKEEN KOLLEKTIIVISEN TOIMINNAN KEHYS	92
7.1. Kulttuurihistoriallinen kehys	94
7.2. ”Paikka parantaa” -kehys	99
7.3. Kokonaisvastuukehys	104
7.4. Yhteisöllisyyskehys	110
7.5. Demokratiakehys	114
7.6. Kustannustehokkuuskehys	120
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	124
LÄHTEET	141
LIITE	148

1. JOHDANTO

Kun vierailin viimeksi Helsingin Lapinlahden sairaala-alueella tammikuussa 2010, vallitsi paikassa hylätty tunnelma. Viimeinen psykiatrinen osasto oli jättänyt kiinteistön kaksi vuotta aikaisemmin, ja samalla oli päättynyt vuodesta 1841 asti keskeytyksettä jatkunut psykiatrinen sairaalatoiminta. Rakennukseen oli sijoitettu väliaikaisesti hometta tai remonttia pakoon muuttanut päiväkotijärjestelmä ja perhetukikeskus, mutta muuten suurin osa rakennuksesta oli tyhjillään. Lumi oli kinostunut sairaalan portaille ja ilmapiiri oli autio. Mielisairaalarakennuksessa ilman potilaita ei ole sinänsä mitään erikoista, onhan psykiatrisia sairaansijoja vähennetty kiihtyvällä vauhdilla 1970-luvulta lähtien. Erikoista sen sijaan on se yhteiskunnallinen kamppailu, joka edelsi Lapinlahden sairaalan tyhjentämistä. Lapinlahden sairaalan lakkautuspäätös on Suomessa ainoa kerta, jolloin psykiatrisen sairaalan alasajo on nostattanut kansalaisyhteiskunnassa laajaa vastarintaa. Kyseinen vastarinta on tämän tutkielman aiheena.

Ennen kuin menen tutkimuskysymysteni äärelle, on paikallaan kertoa hieman Lapinlahden sairaalasta. Vuonna 1841 valmistunut Carl Ludvig Engelin suunnittelema Lapinlahden sairaala oli Suomen ensimmäinen parannuslaitokseksi rakennettu mielisairaala. Sen perustaminen liittyi yleiseurooppalaiseen modernisaatiokehitykseen, johon kuului hulluuden sosiaalinen organisoiminen mielisairauksiksi ja mielisairaalahoidoksi. (Salo 1996, 29) Ennen Lapinlahden sairaalan rakentamista mielisairaille takoitettuja laitoksia olivat Seilin ja Kruunupyyn hospitaalit. Olot hospitaaleissa olivat monin mittarein surkeat ja sijoitus hospitaaliin oli useinmiten elinikäinen.

1800-luvulla kehittynyt uusi suhtautumistapa mielisairauteen asetti vaatimuksensa myös psyykkisesti sairaiden hoitopaikoille. Heidän sulkemisensa kurjiin hospitaaleihin koettiin ongelmalliseksi, ja vuonna 1834 senaatti määräsi lääkintöhallituksen ylijohtajan Carl Daniel von Haartmanin ja Intendenttikonttorin arkkitehdin C. L. Engelin laatimaan suunnitelman uutta sairaalaa varten. Sairaalan paikaksi von Haartman ja Engel valitsivat luonnonkauniin Lapinlahden niemen Helsingin läheisyydestä. Sairaala suunniteltiin retreat-ajattelun hengessä. Retreat-ajattelussa korostettiin potilaiden inhimillistä ja kunnioittavaa kohtelua sekä

rauhallista ja kaunista ympäristöä vastakohtana vanhoille, epäinhimillisille laitoksille. (Rosén 1991) Olennaisina parantavina tekijöinä nähtiin viihtyisä ympäristö, oleskelu luonnossa, fyysinen puutarhatyö ja merikylvyt (Hemgård ym. 2002, 49). Lapinlahden sairaalan perustamista voidaan pitää uuden aikakauden alkuna psyykkisesti sairaiden hoidossa Suomessa (Rosén 1991). Vuosikymmenten saatossa Lapinlahden sairaalasta kehittyi merkittävä suomalaisen psykiatrian koulutus- ja tutkimussairaala ja se sai myös arvonimen ”Suomalaisen psykiatrian lippulaiva”.

Perustettaessa Lapinlahden sairaalassa oli 70 potilaspaikkaa. H-kirjaimen muotoinen rakennuskompleksi rakennettiin yleisilmeeltään harmoniseksi ja askeettiseksi. Potilashuoneet olivat verrattain tilavia ja valoisia. Sairaalarakennuksen lisäksi kiinteistöön kuului myös useita ulkorakennuksia sekä henkilökunnan asunnoiksi vuosina 1895-1913 rakennettu Venetsia-rakennus. (Rosén 1991, 26-33) Sairaalan tontti oli alunperin 17,5 hehtaarin kokoinen, yleisilmeeltään kallioinen ja paikoin karu. Tonttia alettiin kultivoimaan puistoksi pitkälti potilasvoimin. Merkittävää oli sairaalan ylilääkäreiden innostus kasvitieteisiin sekä ajatusmalli puutarhatyön parantavasta vaikutuksesta. Sairaalan ylilääkärit tuottivat puistoon uusia kasveja, minkä seurauksena Lapinlahden puistoon jäi perinnöksi jälkipolville Helsingin kantakaupungin puistoista runsain kasvilajisto. (Mustiala 2000) Tähän hetkeen mennessä kasvavan kaupungin tarpeet ovat syöneet alkuperäisestä puistoalasta yli puolet, viimeisimpänä palansa sai Nokia toimistorakennuksilleen vuonna 2000. Vaikka alkuperäinen miljöö on kokenut vuosikymmenten saatossa muutoksia, luokiteltiin Lapinlahden puisto vielä 2000-luvulle tultaessa lajistoltaan ja maisemiarvoltaan ainutlaatuiseksi kokonaisuudeksi. (Hemgård ym. 2002, 52)

Yli 160-vuotisen historiansa aikana Lapinlahden sairaala joutui lakkautusuhan eteen useamman kerran. Viimeisin lakkautusuhka nousi vuonna 1999, jolloin Helsingin Yliopiston keskussairaalaliitto (HYKS) päätti ennen sulautumistaan Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriin (HUS) lakkauttaa Lapinlahden sairaalan. Päätös herätti väestön keskuudessa laajaa vastustusta, ja sairaalaa puolustamaan mobilisoitui Pro Lapinlahti -liike. Liikkeen mobilisaation seurauksena Lapinlahden sairaalan kohtalo sai huomattavasti julkisuutta osakseen, ja sairaalan tulevaisuudesta muodostui merkittävä poliittinen kysymys. Liike sai mukaansa tuhansia helsinkiläisiä ja kiistan aikana myös päättäjien rivit rakoilivat. Lakkautuspäätös pantiin lopulta toimeen

kiivaan yhteiskunnallisen kamppailun jälkeen vuonna 2005, jolloin psykiatrisen osastotoiminnan siirtäminen Hesperian sairaalaan aloitettiin. Sitä ennen ehti kuitenkin tapahtua paljon.

Oma kiinnostukseni Lapinlahden sairaalaa kohtaan heräsi kymmenen vuotta sitten, kun seurasin etäisesti sen kohtalosta käytyä kamppailua. Sairaala kiehtoi minua, ja halusin tietää paikasta lisää. Tämän vuoksi hakeuduin sinne töihin kesiksi 2002 ja 2003. Tittelini oli laitoshuoltaja. Tarjoillessani potilaille puuroa, kiillottaessani käytäviä ja pestessäni vintti-ikkunoita minulle muodostui varsin konkreettinen ja henkilökohtainen suhde sairaalaan. Koin Lapinlahden sairaalan tärkeäksi paikaksi. Sairaalassa työskentelyn myötä myös sen kohtalosta käytävä kamppailu alkoi kiinnostaa minua uudella tavalla. Siksi Pro Lapinlahti -liikkeen ottaminen ensin proseminarityön ja myöhemmin pro gradu -tutkielman aiheeksi oli minulle luonteva valinta. Jälkeenpäin voin todeta, että Pro Lapinlahti -liike herätti kiinnostukseni Lapinlahden sairaalaa kohtaan ja sairaalassa työskentely sai minut kiinnostumaan Pro Lapinlahti -liikkeestä.

Henkilökohtainen suhde tutkimusaiheeseen on tutkimuksen teon kannalta ongelmallinen. Tutkijaa, joka ei pysty ottamaan etäisyyttä tutkimuskohteeseensa, on luonnehdittu hampaattomaksi (katso Lindholm 2005, 52). Vaikka en koskaan itse ottanut osaa Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaan, myönnän avoimesti jakavani pääpiirteittäin liikkeen näkemykset ja arvostavani liikkeen tekemää työtä. En ole kuitenkaan antanut tämän estää minua valitsemasta Pro Lapinlahti -liikettä opinnäytetyöni aiheeksi. Sen sijaan olen koettanut etsiä liiketutkimuksen teorianmuodostuksesta ja laadullisen tutkimuksen metodologiasta itselleni sellaista hammaskalustoa, jonka avulla voin tutkimusaiheeseen uskottavasti tarttua. Eskola ja Suoranta (1998, 17, 35) painottavat, että tutkimuksessa tarvittavaa tutkimuksellista etäisyyttä, toisin sanoen objektiivisuutta, voi lisätä käsitteellistysten ja tutkimusmenetelmien avulla. Objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, että tutkija yrittää olla sekoittamatta omia uskomuksiaan, asenteitaan ja arvostuksiaan tutkimuskohteeseen. Tähän tutkija voi pyrkiä refleктоimalla omia esioletuksiaan ja arvostuksiaan. Käsitteellisten tekohampaiden käytön lisäksi olen pyrkinyt läpi matkan tiedostamaan omat ennakoasenteeni ja tarpeen tullen myös irtaantumaa niistä. Näistä lähtökohdista koen voivani tutkia myös itselleni läheistä aihetta.

Tutkimusaiheen valinta pitäisi kyetä perustelevaan myös muilla kuin henkilökohtaisilla argumeteilla. Mikä tekee Pro Lapinlahti -liikkeen tutkimisen yhteiskuntatieteellisesti olennaiseksi? 1990-luku ja vuosituhannen vaihde olivat sosiaalisten liikkeiden mobilisaation aikaa. 1990-luvun liikehdinnästä eniten huomiota sai radikaali vastakulttuurinen ympäristö- ja eläinoikeusliike. Liikehdintä koettiin yhteiskuntatieteissä niin merkittäväksi, että se synnytti yliopistoista kokonaisen pro gradu -tutkielmien sarjan sekä väitöskirjan (esim. Juppi ym. 2003 ja Rasimus 2006). Tätä niin sanottua ympäristöprotestin neljättä aaltoa seurasi vuosituhannen vaihteessa globalisaatiokriittinen liike, jota niin ikään kunnioitettiin väitöskirjatutkimuksella (Lindholm 2005). Sen sijaan tuhansia ihmisiä yhteen koonnut Pro Lapinlahti -liike ei ole saanut osakseen yhteiskuntatieteellistä huomiota, ja tätä aukkoa tutkielmani on tarkoitus paikata. Mielestäni Pro Lapinlahti -liikkeen laajuus ja sen ajamat tavoitteet tekevät liikkeestä yhteiskuntatieteellisesti merkityksellisen tutkimuskohteen. Liike sai tuhansia eri-ikäisiä helsinkiläisiä puolustamaan uhattua sairaalaa ja vaatimaan psykiatrian riittävää resurssointia. Liikkeen mobilisaatiota edeltäneinä vuosina hyvinvointivaltion palvelujärjestelmään oli kohdistettu rajuja leikkauksia ilman, että kehityskulku olisi herättänyt mittavaa vastarintaa. Pro Lapinlahti -liikkeestä ainutlaatuisen teki liikkeen sosiaalipoliittinen protestiluonne. Politisoidessaan Lapinlahden sairaalan lakkautussuunnitelman liike samalla politisoi myös hyvinvointivaltion alasajon.

Kansainvälisesti sosiaaliset liikkeet on koettu tärkeäksi tutkimuskohteeksi. Viimeisten vuosikymmenten aikana liikkeet ovat saaneet osakseen paljon huomiota yhteiskuntatutkimuksessa, ja liiketeoreettista kirjallisuutta on tuotettu hyllymetreittäin. Sen lisäksi, että yhteiskunnalliset liikkeet voivat olla itsessään sykähdyttäviä näytteitä inhimillisestä moninaisuudesta, voidaan niitä tutkimalla saada laajemmin tietoa yhteiskunnan toiminnasta ja ihmisten käyttäytymisestä. Yhteiskunnallisilla liikkeillä on merkittävä rooli modernissa yhteiskunnassa: Ne artikuloivat uudet poliittiset ideat, nostavat arvot ja uskomukset julkiseen keskusteluun sekä toimivat keskeisinä yhteiskunnallisen muutoksen edistäjinä. Yhteiskunnalliset liikkeet ovat kuin ikkuna, jonka kautta voi tutkia ympäröivää maailmaa, kartuttaa ymmärrystä sosiaalisen elämän eri osa-alueista sekä yhteiskuntien moraalisisista perusteista. (Goodwin & Jasper 2003)

Liiketutkimuksen teorianmuodostus tarjoaa lukuisia vaihtoehtoisia tapoja tutkia yhteiskunnallisia liikkeitä. Lähestymistavat voi jakaa karkeasti rakenne- ja toimijalähtöisiksi. Eri lähestymistavoissa korostuvat liikkeen eri puolet; yksinään mikään lähestymistapa ei pysty yhteiskunnallista liikettä tyhjentävästi selittämään. Sosiaalinen todellisuus on liian rikas ja monivivahteinen, jotta se sopisi minkään yksittäisen teorian asettamiin raameihin. Eri lähestymistapojen ja käsitteiden avulla voidaan kuitenkin pyrkiä inhimillisen ja sosiaalisen elämän parempaan, ei täydelliseen, ymmärtämiseen. Lähestymistapojen moninaisuus pakottaa liikkeistä kiinnostuneen tekemään valintoja, sillä kaikkia vaihtoehtoja ei ole mahdollista yhden tutkimuksen puitteissa soveltaa.

Keskityn omassa työssäni Lapinlahden sairaalan kohtalosta käydyn yhteiskunnallisen kamppailun ja Pro Lapinlahti -liikkeen toiminnan kuvaamiseen sekä liikkeen tekemän merkitystyön analysointiin. Kysyn, *millainen liike muodostui puolustamaan Lapinlahden sairaalaa?* Käyttämässäni käsitteistöissä korostuu toimijalähtöisyys. Kiinnostukseni keskiössä ovat ne merkitykset, joita toimijat itse toiminnalleen antoivat. Ulkoisia rakenteita tutkimalla voidaan löytää liikkeen menestykseen vaikuttaneita tekijöitä, mutta siten ei saada tietää, mikä saa ihmiset uhraamaan tavattomasti aikaa ja resursseja asialle, joka ei heitä välttämättä henkilökohtaisesti edes kosketa. Tutkimalla Pro Lapinlahti -liikkeen tekemää merkitystyötä ja siitä kumpuavia kulttuurisia jäsennyksiä toivon saavani tietoa protestin moraalista perustasta ja tätä kautta yhteiskuntamme arvoista sekä ihmis- ja yhteiskuntakuvista. Tehdäkseni liikkeen toiminnan kontekstin ymmärrettäväksi kuvailen myös sairaalasta käydyn kamppailun vaiheet ja erittelen siihen osallistuneet toimijat.

Seuraavassa luvussa tarkastelen tutkielmani teoreettisia lähtökohtia. Tarkoitukseni on esitellä sekä tutkielmaani ohjaava liiketutkimuksen yleinen teoreettinen viitekehys että analyysissä hyödyntämäni käsitteistö. Luvussa kolme keskityn suomalaiseen liikehdintään ja suomalaiselle liikehdinnälle ominaisiksi katsottuihin piirteisiin. Yleisen liiketeorian ohella suomalainen liikehdintä muodostaa teoreettisen taustan, jota vasten Pro Lapinlahti -liikettä tarkastelen. Luvussa neljä esittelen tarkemmin tutkimuskysymykseni, tutkimusaineistoni sekä tutkimuksessa käyttämäni menetelmät. Luvussa viisi kuvailen Lapinlahden sairaalan lakkauttamiseen johtaneen

yhteiskunnallisen kamppailun vaiheet sekä erittelen siihen osallistuneet toimijat. Luvussa kuusi kuvailen Pro Lapinlahti -liikettä: sen elämänkaarta, toimijaverkoston, toimintarepertuaaria ja liikkeen toimijoiden välille muodostunutta kollektiivista identiteettiä. Lisäksi annan liikkeen aktivistien kertoa, miksi he lähtivät liikkeen toimintaan mukaan. Luvussa seitsemän esittelen Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen toiminnan kehityksen. Kehysanalyysiä hyödyntäen olen eritellyt liikkeen puheesta ja toiminnasta kuusi erilaista tapaa jäsentää liikkeen toiminnan perusteluja, tavoitteita sekä keinoja, joilla tavoitteisiin pyrittiin. Luvussa kahdeksan teen johtopäätökseni havaintojeni pohjalta. Siinä yhteydessä myös laajennan näkökulmaani ja tarkastelen Pro Lapinlahti -liikettä suhteessa suomalaiseen liikehdintään sekä pohdin syitä, jotka mahdollisesti edesauttoivat Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatiota. Käytän työn empiria-osuudessa paljon otteita haastateltujen puheesta. Pidemmät lainaukset olen erottanut omiksi kappaleikseen, lyhyemmät lainaukset, kuten yksittäiset sanat tai lauseet, olen sijoittanut leipätekstin sisään. Tällöin olen erottanut ne sitaattimerkeillä.

2. TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA

Yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksella on laaja ja vivahteikas historiansa yhteiskuntatieteellisessä teorianmuodostuksessa. Yhteiskunnalliset liikkeet ovat moninaisia ja moninainen on ollut myös lähestymistapojen kirjo, jolla niitä on pyritty selittämään. Se, kuinka kulloinenkin tutkimus on yhteiskunnalliset liikkeet ymmärtänyt, kertoo oman tarinansa myös yhteiskuntatutkimuksen historiasta. Varhaisessa teorianmuodostuksessa 1800-luvulla yhteiskunnallisia liikkeitä pidettiin yhteiskunnallisen anomalian ja epäjärjestyksen epätoivottavina seurauksina, ja niihin liitettiin yhteiskunnan kannalta haitallisina pidettäviä ominaisuuksia (Rasimus 2006, 60). 1950-luvulle saakka tutkijoiden valtavirta käsitti yhteiskunnalliset liikkeet massojen tunteenomaiseksi laumakäyttäytymiseksi (Goodwin ym. 2001). Sitten teoreetikkojen suhtautuminen liikkeisiin on lauhtunut. Nykyisin vallanpitäjien ja haastajien väliset konfliktit nähdään normaalina osana yhteiskunnan toimintaa ja yhteiskunnalliset liikkeet historiallisesti keskeisinä poliittisen ja sosiaalisen muutoksen edistäjinä (Tarrow 1998, 11, 23). Yhteiskuntatutkimuksen kehityksen myötä tavat, joilla liikkeitä voi lähestyä, ovat monipuolistuneet ja liikkeiden analyysi on saanut syvyyttä. Tällä hetkellä yhteiskunnallisista liikkeistä kiinnostuneelle on tarjolla paljon vaihtoehtoisia näkökulmia, joiden kautta hän voi pyrkiä liikehdintää ymmärtämään.

Vaikka tutkijat jakavat käsityksen yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimisen mielekkyydestä, ovat he olleet erimielisiä siitä, mitkä tekijät ovat keskeisiä liikkeiden mobilisoitumisen kannalta. Liiketutkimuksen kenttä on ollut segmentoitunut ja sisäisesti ristiriitainen. Vaikka liiketutkijat ovatkin alkaneet keskustella keskenään, ei kaikkien teoreetikkojen allekirjoittamaa yhteiskunnallisten liikkeiden synteesiteoriaa ole muodostunut. Tässä työssä minun ei ole tarkoituksenmukaista yrittääkään käydä läpi kaikkia liiketutkimuksen historiallisia juuria tai kuvailla kattavasti eri teoreetikkojen näkemyksiä yhteiskunnallisista liikkeistä. Sen sijaan tyydyn esittelemään ne liiketutkimuksen keskeiset käsitteet, jotka ovat oman tutkimuskohteeni analysoinnin kannalta olennaisia.

2.1. Kollektiivinen toiminta ja yhteiskunnallinen liike

Liiketutkimuksen teorianmuodostuksessa on ollut tapana erottaa yhteiskunnallinen liike muusta kollektiivisesta toiminnasta. Ihmisten yhteinen toiminta voi saada useita muotoja, jotka vaihtelevat niin kestoaltaan kuin toimintalogiikaltaan. Sidney Tarrow (1998, 3) erottaa toisistaan kollektiivisen toiminnan, kamppailevan kollektiivisen toiminnan ja yhteiskunnallisen liikkeen. Esimerkkeiksi kollektiivisesta toiminnasta käy vaikkapa bingoturnaus tai jalkapallomellakka. Kollektiivisesta toiminnasta tulee kamppailevaa kollektiivista toimintaa silloin, kun sitä käytetään valtaapitävien ryhmien tai vallitsevien kulttuuristen koodien haastamiseen ja uusien vaatimusten esittämiseen. Kamppaileva kollektiivinen toiminta on usein ainut tai tärkein resurssi, joka tavallisilla ihmisillä on hallussaan kamppailussa paremmin varustettujen ja vaikutusvaltaisempien vastustajien kanssa. Kamppaileva kollektiivinen toiminta luo yhteiskunnallisen liikkeen perustan.

Kamppailevasta kollektiivisesta toiminnasta tekee yhteiskunnallisen liikkeen se, että toimintaa kannattelemaan syntyy sosiaalinen verkosto, joka jakaa yhtenäisen toimintakehyksen ja luo jatkuvuuden vastustajan haastamisen (emt.).

Yhteiskunnallisen liikkeen erottaa sponttaaneista, kollektiivisista protestihetkidä se, että yhteiskunnalliselle liikkeelle julkiset protestit näyttelevät vain osaa liikkeen pitkäkestoisesta, muutokseen tähtäävästä toiminnasta. Liikkeen osallistujia yhdistää jaettu käsitys maailmasta ja keskinäinen yhteenkuuluvuus, mikä turvaa liikkeen jatkuvuutta myös protestihetkien ulkopuolella ja välillä. (Della Porta & Diani 1999, 19)

Yhteiskunnallisen liikkeen määrittelyjä

Yhteiskunnallisen liikkeen tarkassa käsitteellisessä määrittelyssä on omat haasteensa. Yhteiskunnallisten liikkeiden kirjo on valtava, ja liikkeet poikkeavat toisistaan niin kokonsa, tavoitteidensa, toimintatapojensa kuin vaikutusalueensakin suhteen.

Teoreetikot ovat pyrkineet löytämään määrittelyissään ne ominaisuudet, jotka pätevät hyvin erityyppisiin ja -kokoisiin liikkeisiin ja samalla erottavat yhteiskunnallisen liikkeen muusta kollektiivisesta toiminnasta. Donatella Della Porta ja Mario Diani (1999, 14-16) ovat yhteiskunnallisen liikkeen määrittelyssään listanneet ne

vähimmäisvaatimukset, jotka yhteiskunnallisen liikkeen tulisi täyttää. Heidän mukaansa yhteiskunnallinen liike koostuu (1) epämuodollisista verkostoista, jotka perustuvat (2) jaetuille uskomuksille ja solidaarisuudelle ja jotka mobilisoituvat (3) konflikteihin käyttäen (4) erilaisia protestimuotoja.

Sidney Tarrow'n (1998, 4-5) yhteiskunnallisen liikkeen määrittely sointuu hyvin yhteen Della Portan ja Dianin määrittelyn kanssa, mutta hän painottaa jatkuvuuden merkitystä yhteiskunnallisessa liikkeessä. Tarrow määrittelee yhteiskunnallisen liikkeen yhteisille tavoitteille ja keskinäiselle solidaarisuudelle perustuvaksi kollektiiviseksi haastajaksi, joka on jatkuvassa vuorovaikutuksessa vastustajansa kanssa. Tarrow'n määritelmä pitää sisällään neljä empiristä ominaisuutta: kollektiivinen haaste, yhteiset tavoitteet, keskinäinen solidaarisuus ja jatkuva vuorovaikutus.

Kaj Ilmonen (1998, 15-16) liittyy yhteiskunnallisen liikkeen sosiaaliseen muutokseen. Hän määrittelee yhteiskunnallisen liikkeen kollektiivisen toiminnan muodoksi, joka a) pyrkii edistämään tai jarruttamaan sosiaalista muutosta (yhteiset tavoitteet) saaden aikaan yhteiskunnallisia konflikteja, b) jakaa kohtalaisen yhtenäisen käsityksen siitä, miten tavoitteet saavutetaan (yhteiset keinot) ja c) herättää ja ylläpitää solidaarisuuden tunteja sekä on sikäli organisoitunut, että sillä on ajallista jatkuvuutta. Ilmonen korostaa, ettei yhteiskunnallinen liike ole valmis ja pysyvä sosiaalinen muodostuma. Siksi yhteiskunnallinen liike -käsite tulisikin ymmärtää enemmin analyttisenä käsitteenä kuin johonkin sosiaalisessa todellisuudessa jo olevaan viittaavana määritelmänä.

Myös Alberto Meluccille (1996, 28-30) yhteiskunnallisen liikkeen käsite on analyttinen kategoria ja tutkimuksen työkalu. Hän määrittelee yhteiskunnallisen liikkeen kollektiivisen toiminnan muodoksi, joka mobilisoituessaan 1) luo solidaarisuuden tuntemuksia, 2) tuo julki ristiriidan ja 3) pyrkii rikkomaan sen järjestelmän yhteensopivuuden rajoja, jonka puitteissa liike toimii. Yhteiskunnallisessa liikkeessä ihmiset yhdessä, toisensa ja itsensä kollektiiviseksi toimijaksi ymmärtäen, käyvät kamppailua vastustajansa kanssa molempien osapuolten arvostamien resurssien hallinnasta. Yhteiskunnallinen liike ei tyydy vain yhteiskunnallisen ristiriidan esiin tuomiseen, vaan se samalla myös ”rikkoo pelin

sääntöjä” asettamalla uusia vaatimuksia ja kyseenalaistamalla vallan(pitäjien) legitimitetin. Ari Rasimuksen (2006, 65) sanoin yhteiskunnallinen ”liike pyrkii toiminnallaan ylittämään ne rajat, joiden puitteissa vallitseva järjestelmä kykenee ristiriitoja käsittelemään.”

2.2. Yhteiskunnallisen liikkeen syntymistä selittäviä tekijöitä

Yhteiskuntatieteilijöitä on askarruttanut kysymys siitä, mitkä tekijät selittävät yhteiskunnallisten liikkeiden syntymistä. Mikä saa aikaan Doug McAdamin kuvaaman ”tietoisuuden vapauttamisen”, tilanteen, jossa vallitseva järjestelmä menettää legitimitetinsä ja aiemmin fatalistiset ja passiiviset ihmiset alkavat vaatia muutosta luoden samalla uuden tunteen poliittisesta vaikuttamisesta? (Klandermans 1992, 79) Mikä saa rationaalisesti toimivan ihmisen antamaan panoksensa nousevalle liikkeelle, kun hän voi Mancur Olsonin (1965) sanoin vapaamatkustaa hyötyen toisten toiminnan saavutuksista joutumatta itse maksamaan toiminnan kustannuksia? Mikä saa ihmisen nousemaan itseään isompia koneistoja vastaan?

Liiketutkimuksen piirissä on laajasti hyväksytty näkemys, että yhteiskunnalliset liikkeet eivät synny tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa sosiaalisen todellisuuden kanssa. Siihen yhteisymmärrys usein loppuukin. Liiketutkimuksen tieteellistä kenttää on halkonut kiistely siitä, mikä merkitys yhteiskunnan ulkoisilla olosuhteilla ja toisaalta toimijoilla itsellään on yhteiskunnallisen liikkeen syntymiselle (esim. Goodwin & Jasper 2004). Sinänsä keskustelu ei ole mitään poikkeuksellista sosiologian historiassa, onhan rakenteen ja toiminnan suhde askarruttanut teoreetikkoja tieteenalan alkuvarhaisesta lähtien (esim. Sulkunen 1998, 211-213). Pelkkä epäkohta, olipa se miten vakava tahansa, ei yksin riitä selittämään yhteiskunnallisen liikkeen nousemista (esim. Klandermans 1992, 77). Suomessa on esimerkiksi ajettu alas lukuisia psykiatrisia sairaaloita ilman, että lakkautukset olisivat nostattaneet lähellekään yhtä voimakasta vastarintaa kuin Lapinlahden sairaalan lakkautusuhka. Liikkeen syntymistä ei voida liioin selittää pelkällä toimijoiden panostuksella, sillä usein edes kaikkein lahjakkaimpien ja sitoutuneimpien aktivistien parhaatkaan yritykset eivät riitä mobilisoimaan liikettä (Gamson & Meyer 1996, 277). Myöskään yhteiskunnan rakenteita ja niissä tapahtuvia muutoksia ei voida yksistään pitää syynä yhteiskunnallisen liikkeen mobilisoitumiseen (Tarrow 1998, 71-72).

Yhteiskunnallisen liikkeen syntyminen on siis monimutkainen prosessi (Melucci 1996, 18), jonka ymmärtämiseksi sitä on hedelmällistä tarkastella useammasta eri näkökulmasta.

Liikkeelle ulkoiset poliittis-rakenteelliset tekijät ovat olleet korostetussa asemassa poliittisten prosessien teoriassa. Sen näkökulma tiivistyy kiistellyssä ja paljon kritisoidussa poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitteessä. Käsitteenä se on niin vahva, että yleensä liiketutkija ei tohdi sitä sanallakaan mainitsematta sivuuttaa vaikei sitä omassa tutkimuksessa soveltaisikaan. Poliittisia rakenteita on painottanut esimerkiksi Sidney Tarrow. Hän (1998, 71-72) korostaa, että merkittävin liikkeen nousua selittävä tekijä on poliittiset olosuhteet. Poliittisten mahdollisuuksien käsitteellä Tarrow tarkoittaa niitä poliittisen ympäristön johdonmukaisia, muttei välttämättä muodollisia ja pysyviä, ulottuvuuksia, jotka luovat kannustimia kollektiiviselle toiminnalle. Näitä ulottuvuuksia hän nimeää viisi: (1) osallistumismahdollisuuksien lisääntyminen/vähentyminen, (2) poliittisten sitoumusten vakaus/epävakaus, (3) vaikutusvaltaisten liittolaisten saatavuus/puuttuminen, (4) eliittien epäyhtenäisyys/yhtenäisyys sekä (5) hallintokoneiston kyvyttömyys/kyky tukahduttaa nousevaa liikettä.

Mahdollisuusrakenteen voidaan katsoa avautuvan liikkeelle suotuisaksi kun poliittiset osallistumismahdollisuudet jollakin tavalla lisääntyvät, vaikutusvaltaisia liittolaisia on saatavilla, poliittiset sitoumukset ovat epävakaita, eliitit hajallaan ja hallintokoneisto kyvytön tai haluton tukahduttamaan nousevaa liikettä. Päinvastaisessa tilanteessa mahdollisuusrakenne sulkeutuu. (emt. 76-80)

Vaihtoehtoisen tavan lähestyä yhteiskunnan rakenteita liiketutkimuksen kannalta tarjoaa Alberto Melucci (1996, 1, 293-294). Yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisaatiota mahdollisesti edistäviksi kehityskuluiksi hän luettelee hallitsevien luokkien väliset konfliktit, taloudellisten suhdanteiden paranemisen, poliittisen järjestelmän legitimaatiokriisin, uusien vaikutuskanavien avautumisen, yhteiskunnallisen integraation häiriintymisen ja teknologiset innovaatiot. Vaikkei Melucci annakaan rakenteille yhtä suurta painoarvoa kuin Tarrow, hän toteaa yhteiskunnallisten liikkeiden olevan merkki yhteiskunnan muutoksesta, ja siksi liikkeiden laaja-alainen ymmärtäminen vaatii yhteiskunnan sosiaalisten ja historiallisten rakenteiden huomioonottamista.

Rakenteita voi lähestyä myös pienten ja suurten mahdollisuuksien kautta. Mahdollisuudet ovat sekä institutionaalisia että kulttuurisia. Jotkut mahdollisuuksista ja rajoituksista ovat juurtuneet syvälle kulttuuriin ja käytäntöihin ja muuttuvat siksi hyvin hitaasti. Toiset tekijät ovat puolestaan ailahtelevampia ja muuttuvat herkemmin. Hitaiden ja nopeiden muutosten maailmassa mahdollisuudet voi jakaa pieniin ja suuriin mahdollisuuksiin. Peter Gourevitchin mainitsema suuri mahdollisuus (big opportunity) vaikuttaa yhteiskunnalliseen elämään koittaa, kun yhteiskunta suuren kriisin jälkeen ”avoimella hetkellä” etsii uutta suuntaa. John Kingdonin tarkoittamia pieniä mahdollisuuksia (policy window) taas avautuu useammin. Avautuessaan pieni mahdollisuus tarjoaa toimijoille väliaikaisesti tilaisuuden ajaa vaatimuksiaan tai saada asialleen huomioita. Pienen mahdollisuuden voi avata jokin yksittäinen tapahtuma. (Gamson & Meyer 1996)

Karl-Werner Brand on ollut luomassa kulttuurista lähestymistapaa yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen. Hän argumentoi, että ajanhenki (Zeitgeist) eli ajanjakson poliittis-kulttuurinen ilmasto ja sosiaalinen mielenlaatu määrittää sitä, kuinka paljon ja minkä tyyppistä yhteiskunnallista protestointia kulloinkin ilmenee. Ajanhengen muodostaa kunkin ajanjakson vallitsevien maailmankuvien, ajatusten, tunteiden, pelkojen, toiveiden, uskomusten, utopioiden, kriisin tai vakauden sekä pessimismin tai optimismin tuntemusten muodostama kokonaisuus. Kunkin ajanjakson ajanhenki tarjoaa arvomallit, uskomusjärjestelmät, ideologiat, tulkintakehykset ja kulttuuriset tekniikat, jotka määrittävät liikkeiden toimintaa. Ajanhenki vaikuttaa siihen, kuinka sosiaaliset ja yhteiskunnalliset ongelmat koetaan ja siihen, mikä vaikuttaa sosiaalisesti ja poliittisesti uskottavalta ja mielekkäältä. Brand on lanseerannut kulttuurisen mahdollisuusrakenteen käsitteen kuvaamaan niitä kulttuurisia, sekä hitaasti että nopeasti muuttuvia rakenteita, jotka toimivat selektiivisenä alustana liikemobilisaatiolle. Selektiivisyys liittyy sekä yleiseen valmiuteen lähteä mukaan liikehdintään että mahdollisuuksiin löytää kannatusyleisöä liikkeen ajamille asioille. Sykliset muutokset kulttuuri-ilmastossa tuottavat vastaavat muutokset liikemobilisaation mahdollisuusrakenteeseen. Ajanhenki määrittää kunkin ajanjakson liikeaktivistien toimintaa voimakkaasti kun taas liikeaktivistien on hankalampi vaikuttaa ajanhenkeen. (Konttinen 1994)

Liiketutkimukselle perinteisen rakenteiden painotuksen sijaan yhteiskunnallisia liikkeitä voidaan lähestyä myös toimijan näkökulmasta. Tällöin huomion keskiössä ovat toimijoiden itsensä toiminnalleen esittämät perustelut, toimintaan kannustavat tunteet, arvot ja moraalit, aktivistien persoonallisuudet ja elämänhistoriat sekä liikettä ylläpitävä toimijoiden välinen yhteisöllisyys. Esimerkiksi liiketutkija James Jasper on korostanut toimijoiden aktiivista ja tietoisista työskentelyä liikkeen mobilisoimiseksi. Liikeaktivistit ovat työteliäitä ja kekseliäitä moraalisia toimijoita, jotka luovat uusia ajattelu- ja toimintatapoja kulttuurinsa tarjoamista antimista ja sen asettamista rajoista. Protestoijien vahvoilla tunteilla ja motivaatiolla voidaan kompensoida ulkoisten resurssien puutetta. Liikkeen mobilisoitumisessa yksittäisten aktivistien toiminta ja valinnat merkitsevät paljon. (Jasper 1997) Myös rakenteita painottaneet teoreetikot myöntävät, että yksistään yhteiskunnalliset rakenteet eivät liikettä synnytä, vaan liikkeen mobilisoituminen vaatii myös toimijoiden panostusta. Poliittiset mahdollisuudet ovat usein tilannekohtaisia, eivätkä ne pysty pitkään kompensoimaan ideologisten, organisatoristen ja kulttuuristen resurssien puutoksia. (Tarrow 1998, 71-72, 77)

Konttinen ja Peltokoski (2004, 37-38, 65) ovat korostaneet toimijoiden subjektiviteetin merkitystä protestien synnyssä. Heidän mukaansa protestoijien subjektiviteetti voi antaa protestille edellytykset, vaikka objektiiviset mahdollisuudet eivät olisikaan voimassa. Kollektiivisen toiminnan subjektiivisen ytimen muodostavat ne merkitykset, joita toimijat itse toiminnalleen antavat. Toimiessaan ihmiset eivät vain laskelmoi onnistumismahdollisuuksiaan, vaan antavat paljon monitahoisemmin merkitystä toiminnalleen ja vallitseville olosuhteille. Nämä merkitykset selittävät toimintaa toimijoiden omasta näkökulmasta ja ovat siksi protestin subjektiivisia syitä. Toimijoiden itsensä esittämiä perusteluja liikkeen syntymistä selittävänä tekijänä on painottanut myös eläinoikeusliikettä tutkinut Pertti Lappalainen (1999, 124). Hänen mukaansa eläinoikeusliikehdintä ei selity millään rakenteellisilla tekijöillä kuten nuorisotyöttömyydellä, vaan sen taustalta löytyy julkilausuttu ”aito ongelma”: eläinten huono kohtelu, jota muuttamaan liike on noussut. Jasper (1997, 5) on korostanut protestien moraalista ulottuvuutta keskeisimpänä tekijänä protestiliikkeiden synnyssä. Yhteiskunnalliset liikkeet ovat niitä yhteiskunnan harvoja paikkoja, joissa ihmiset voivat artikuloida moraalisia näkemyksiään ja toimia moraalisisista lähtökohdista. Modernissa yhteiskunnassa muut instituutiot tarjoavat

harvemmin foorumia aitoon moraaliseen keskusteluun, esimerkiksi puoluepolitiikka sisältää vain äärimmäisen rajoitettuja vaihtoehtoja.

Yhteiskunnallisia liikkeitä voi tarkastella myös tunteiden näkökulmasta. Liikkeisiin osallistuvat ovat samanaikaisesti sekä rationaalisia että emotionaalisia toimijoita ja liikkeiden toiminnassa tunteet ja järki punoutuvat tiukasti yhteen. Lukuisat liikkeiden mobilisoitumista selittävät tekijät, kuten sosiaaliset verkostot, identiteetit, kehykset ja mahdollisuudet ovat voimakkaasti riippuvaisia niihin kytkeytyvistä tunteista.

(Goodwin ym. 2001) Tunteet liittyvät olennaisesti siihen miksi yksilöt lähtevät mukaan liikkeeseen ja pysyvät liikkeen toiminnassa mukana. Ensiksikin asiat, joiden ympärille liikkeet mobilisoituvat, ovat usein voimakkaan tunnepitoisesti latautuneita. Toiseksi tunteet ovat olennaisessa osassa ihmisen hankkiessa tietoa ja ymmärrystä.

Kolmanneksi tunteilla on voimakas vaikutus siihen, miten ihmiset ymmärtävät tilanteensa ja kuinka he toimivat. Liikkeeseen osallistuvien tunteita analysoimalla voidaan saada syvempi ymmärrys liikkeiden prosesseista. Niiden kautta voidaan esimerkiksi selittää, miksi liike nousee silloin kun poliittiset mahdollisuudet eivät ole suotuisat, miten liike luo jatkuvuuden toiminnalleen ja myös miksi liike hiipuu.

(Gould 2004)

Melucci (1996, 9-17, 66-67) paikallistaa kollektiivisen identiteetin muodostumisprosessin yhteiskunnallisten liikkeiden syntymistä selittäväksi tekijäksi. Hän painottaa, että yhteiskunnalliset liikkeet eivät ole yhteiskunnan rakenteellisten muutosten väistämättömiä tuotteita, mutta eivät myöskään seurausta toimijoiden arvoista ja uskomuksista. Yhteiskunnallisten liikkeiden analyysissä tulisi ottaa huomioon se suhteiden järjestelmä, jossa liikkeiden tavoitteet, arvot, kehykset ja diskurssit tuotetaan. Yhteiskunnallisen liikkeen toimintajärjestelmän luominen on kollektiivisen identiteetin luomista. Melucci määrittää kollektiivisen identiteetin vuorovaikutusprosessiksi, jonka kautta yksilöt ja ryhmät määrittelevät toimintansa merkityksen sekä toimintaansa mahdollistavat ja rajoittavat tekijät. Yhteiskunnallisen liikkeen syntyminen edellyttää tiettyjen mobilisaatiofaktoreiden olemassaoloa: kollektiivista identiteettiä, vastapuolen identifioimista, yhteisten tavoitteiden määrittelyä sekä konkreettista kohdetta, jossa konflikti kulminoituu (emt, 292-293). Myös eurooppalaisia ympäristöliikkeitä tutkinut Russell J. Dalton (1995, 298, 317) argumentoi, että poliittisilla identiteeteillä on rakenteita paljon suurempi vaikutus

liikkeiden toimintaan. Näin on osittain siksi, että identiteetit luovat omat mahdollisuusrakenteensa. Esimerkiksi hän ottaa Iso-Britaniassa toimivat ympäristöjärjestöt Royal Society for the Protection of Birds ja Greenpeacen. Vaikka molemmat järjestöt toimivat samassa poliittisessa ympäristössä ja jakavat samat kiinnostuksen kohteet, järjestöjen omaksumat erilaiset poliittiset ryhmäidentiteetit johtavat laajoihin ja merkittäviin eroihin järjestöjen toimintatavoissa ja poliittisissa mahdollisuuksissa.

Sen sijaan, että rakenne ja toiminta koettaisiin toisilleen vastakkaisina ja vaihtoehtoisina näkökulmina, lienee hedelmällisempää nähdä ne vuorovaikutuksellisenä kokonaisuutena, jossa toinen mahdollistaa toisen olemassaolon. Mahdollisuudet avaavat tietä liikkeille, mutta liikkeet myös itse luovat mahdollisuuksia (Gamson & Meyer 1996, 276), ja toisaalta poliittisilla mahdollisuuksilla ei ole merkitystä, jolleivät liikkeen aktivistit itse usko mahdollisuuksiinsa (Della Porta & Diani 1999, 223-224). Gamson ja Meyer (1996, 282-7, 289-90) ovat painottaneet toimijoiden omaa mahdollisuuksien ja rajoitusten määrittelyä. Vakuuttaakseen itsensä toimintansa kannattavuudesta ja vallitsevien olosuhteiden muutettavuudesta liikkeen aktivistit systemaattisesti yliarvioivat mahdollisuuksiensa määrän. Tulkitessaan poliittisen tilan siten, että mahdollisuudet korostuvat rajoitusten kustannuksella, aktivistit voivat virittää toimintaa, joka muuttaa mahdollisuusrakennetta ja alunperin epärealistiselta vaikuttava mahdollisuuksien määrittely voi muodostua itseään toteuttavaksi profetiaksi.

Tässä työssä pääpaino on toiminnan ja toimintaan kannustavien kulttuuristen jäsenysten ja arvojen analyysissä. Huomioni keskiössä ovat toimijoiden toiminnalleen antamat merkitykset. Koska en tahdo kokonaan sivuuttaa yhteiskunnallisia olosuhteita, pohdin työn johtopäätöksissä sitä, mitkä ulkoiset tekijät mahdollisesti vaikuttivat Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatioon, ja pyrin liittämään liikkeen yhteiskunnalliseen kontekstiinsa.

2.3. Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet

Liiketutkimuksessa keskeisenä trendinä on ollut niin kutsuttujen vanhojen ja uusien liikkeiden vertailu. Monenlaisia vastarinnan muotoja on esiintynyt kautta historian, mutta modernin yhteiskunnallisen liikkeen voidaan katsoa syntyneen kansallisvaltioiden muodostumisen myötä. (Tarrow 1998, 2) Vanhojen liikkeiden arkkityyppinä on pidetty teollistumisen ja proletarisoitumisen seurauksena syntyneitä työväenliikettä. Jälkiteollisen ajan yhteiskunnallinen kehitys ristiriitoineen synnytti 1970-luvulta lähtien uuden tyyppistä yhteiskunnallista liikehdintää (Rasimus 2006, 65). Tämän liikehdinnän katsottiin poikkeavan niin paljon edeltäjistään, että yhteiskuntatieteilijät alkoivat puhumaan uusista liikkeistä (Lyyra 1996, 234). Varsin moninaisten uusien liikkeiden malliedustajia ovat esimerkiksi rauhanliike, ympäristöliike ja feministinen naisliike sekä erilaiset oma-apu- ja elämäntapaliikkeet.

Vanhoja liikkeitä on pidetty sosiopoliittisina liikkeinä ja niiden toiminnan keskeisenä perusarvona oikeudenmukaisuutta. Vanhojen liikkeiden ominaispiirteiksi on nimetty muun muassa hierarkkinen organisoituminen, jäsenyyden normatiivinen sitovuus, usko edistykseen ja rationaaliseen toimintaan sekä ryhmätujen ajaminen.

Tyypillisenä vanhana liikkeenä pidetty työväenliike perusteli toimintansa lupauksella oikeudenmukaisemmasta maailmasta ja emansipaatiosta. Sen keskeinen motiivi toiminnalle oli jakokysymys. (Ilmonen 1998, 28, 32, 37) Työväenliikkeestä teki voimallisen toimijan sen koon ja tuotannollisesti keskeisen aseman lisäksi se, että liike muodosti luonnostaan melko yhtenäisen ryhmän. Kollektiivisen toiminnan mobilisoituminen tapahtuu helpommin, kun toimijana on selkeä ryhmä, jonka jäsenet jakavat yhteisen identiteetin ja joiden keskinäiset siteet ovat tiiviit (Della Porta & Diani 1999, 29).

Nykyään vanhojen liikkeiden toiminnan perusedellytykset ovat vaikeutuneet ja työväenliikkeen asema on heikentynyt yhteiskunnallista muutosta eteenpäin vievänä voimana. Osaltaan tämä on seurausta työn luonteen muutoksesta, jota ilmentää teollisen työn vähentymien ja siirtyminen halpatuotantomaihin, työtehtävien eriytyminen, julkisen sektorin ja palvelusektorin kasvu, uuden keskiluokan ja uusien ammattiryhmien syntyminen sekä väestön liikkuminen ja pätkätöiden lisääntyminen. Länsimaisissa jälkiteollisissa yhteiskunnissa työ on menettänyt kollektiivisen,

ihmisryhmiä yhdistävän luonteensa. (emt, 28-33, 41) Työväenliikkeen toimimista yhteiskunnan muutosagenttina vaikeuttaa myös sen institutionalisoituminen ja kiinnittyminen valtiorakenteisiin ja jopa omiin vastustajiinsa. Kiinnittyessään valtioon työväenliike on ollut mukana rakentamassa hyvinvointivaltiota, mutta toisaalta se on itse samalla muuttunut hierarkkiseksi, ylhäältä johdetuksi byrokratiaksi. Ajan kuluessa työväenliike on sisäistänyt rationalistisen ja produktivistisen ajattelun. (Ilmonen 1998, 36-37) Tällaisesta asemasta se ei kykene vastaamaan uusiin ongelmiin, joita kapitalistinen järjestelmä tuottaa (emt. 26-27).

Niin kutsutut uudet liikkeet katkaisivat sotien jälkeisen konsensuksen, joka perustui taloudellisen kasvun ja teollisen modernisaation ideologiaan (Brand 1990, 23). Uusien liikkeiden myötä tapahtui siirtymä luokka- ja talouspohjaisesta kysymyksenasettelusta uusiin sosiaalisiin, kulttuurisiin ja elämänlaadullisiin kysymyksiin (Dalton ym. 1990, 3-4). Uusien ja vanhojen liikkeiden jaottelun voi myös korvata jaolla kansalaisuus- ja jälkikansalaisuusliikkeisiin (postcitizenship movements) kuten James Jasper (1997, 7) on tehnyt. Kansalaisuusliikkeissä alistetut, ulossuljetut ihmisryhmät, kuten työväki, etniset ryhmät tai naiset, taistelivat omien perusoikeuksiensa puolesta, kun taas jälkikansalaisuusliikkeissä yhteiskunnan integroidut jäsenet toimivat jonkin ei-ryhmäkohtaisen kulttuurisen teeman, yhteisen hyvän tai ympäristön puolesta. Kun vanhat liikkeet olivat leimallisesti sosiopoliittisia liikkeitä tai intressiliikkeitä, on uusia liikkeitä kutsuttu sosiokulttuurisiksi liikkeiksi ja identiteettiliikkeiksi. (Ilmonen 1998, 37)

Uusien liikkeiden on katsottu eroavan edeltäjistään sekä ideologiansa, kannatuspohjansa, organisaatorakenteensa että toimintakeinojensa suhteen. Ideologisella tasolla uudet liikkeet eroavat työväenliikkeestä siinä, että ne usein kyseenalaistavat työväenliikkeen omaksumat perusarvot kuten materiaalisen hyvinvoinnin ja talouskasvun. Toisinaan uusien liikkeiden tavoitteet ovat vastakkaiset työväenliikkeen tavoitteiden kanssa, ja esimerkiksi ydinvoima- ja ympäristökysymyksissä uudet liikkeet ovat usein kamppailleet teollisuuden ja ammattiyhdistysjärjestöjen muodostamaa koalitiota vastaan. (Dalton ym. 1990, 11) Uudet liikkeet tunnustavat harvemmin kokonaisvaltaista, kaikkia osallistujia velvoittavaa ideologiaa. Toisaalta ne toimivat osittain perinteisen politiikan ”alapuolella” vaatien osa-uudistuksia ilman kokonaisvaltaista poliittista ohjelmaa.

Yhtäältä uusien liikkeiden tavoitteenasettelun voi myös sijoittaa perinteisen politiikan ”yläpuolelle”: niiden kritiikki voi kohdistua materialismiin, länsimaiseen elämäntapaan ja yhteiskuntajärjestykseen ylipäätään, ja ne pyrkivätkin arjen politisointiin. (Ilmonen 1998, 27-28, 32)

Uusien liikkeiden edustama arvoskaala on laaja (Ilmonen 1998, 37). Roland Inglehart (1990) on painottanut arvomaailman merkitystä yksilöiden mobilisoitumisessa. Postmaterialististen arvojen nousu on ollut keskeinen tekijä uusien liikkeiden syntymisessä. Postmaterialistiset arvot kehittyvät, kun ihmisillä on fyysisesti ja taloudellisesti turvattu olo, kun taas puutteentalaisille materialistiset arvot ovat keskeisiä. Inglehartin tutkimusten mukaan uusien liikkeiden osallistujien keskuudessa postmaterialistiset arvot ovat ylliedustettuja. Uusien liikkeiden toimintaa ei motivoi puute, vaan ne nousevat ideologisista ja moraalisisista lähtökohdista (Dalton ym. 1990, 8).

Uudet liikkeet ovat voimallisesti keskiluokan liikkeitä, joiden jäsenet hyötyvät olemassaolevasta sosiaalisesta ja taloudellisesta järjestyksestä. Uusien liikkeiden kannatusta eivät määritä ryhmäkohtaiset intressit, vaan ne keräävät tukensa eri ryhmien yksilöiltä, jotka jakavat samat arvot ja päämäärät ja voivat tältä perustalta identifioitua samanhenkiseen yhteisöön. (emt, 7, 12) Uusien liikkeiden ydinaktivistit ovat usein nuoria, hyvinkoulutetun keskiluokan jäseniä ja ammatillisesti erillään tuotannosta (Brand 1990, 26). Korkealla koulutuksella ja asemalla on merkitystä. Ne tuovat mukanaan intellektuaalisia taitoja, joita uusissa konflikteissa tarvitaan liikkeen mobilisointiin ja tiedon tuottamisen kontrollointiin. Hyvinkoulutetussa uudessa keskiluokassa myös anti-autoritaariset arvot ovat ylliedustettuina väestön keskiarvoon nähden. (Della Porta & Diani 1999, 48)

Uusien liikkeiden on katsottu tavoittelevan hajautettua, avointa ja demokraattista organisoitumismallia. Liikkeet eivät usein pyri institutionalisoitumaan ja liittymään konventionaaliseen päätöksentekojärjestelmään, vaan ne yrittävät vaikuttaa päätöksentekoon median ja yleisen mielipiteen kautta. (Dalton ym. 1990, 14) Uusien liikkeiden osallistujien on luonnehdittu olevan herkkiä mobilisoitumaan jonkin yksittäisen asian ympärille sen sijaan, että he sitoutuisivat poliittisiin puolueisiin tai järjestöihin pitkäaikaisesti. Liikehdinnälle onkin ominaista projektimaisuus. (Brand

1990, 27) Uusien liikkeiden luoman yhteisöllisyyden on katsottu olevan useasti symbolista ja jäsenten kiinnittymisen kevyttä; se kestää niin kauan kuin jäsen haluaa sitoa elämän- ja identiteettiprojektinsa siihen (Ilmonen 1998, 31). Vaikka sitoutuminen olisikin ajallisesti lyhytkestoista, voi se kuitenkin olla sykäyksen ajan hyvin emotionaalista ja intensiivistä (Lindholm 2005, 198-199).

Julkisuus on uusien liikkeiden elinvoiman perusedellytys ja tämä vaikuttaa myös liikkeiden valitsemiin toimintakeinoihin. Uudet liikkeet tuottavat rituaalisia protestikamppailuja, luovat julkisuuden kautta toimintatilaa ja yrittävät vakiinnuttaa vaihtoehtoisia diskursseja olemassa oleville ajatusmalleille. Tässä kamppailussa liikkeet ovat riippuvaisia käytössään olevista informaatioresursseista: toisaalta tiedotuskanavista, jotka mahdollistavat poliittisen toiminnan muuttamisen näkyväksi ja toisaalta asiantuntijuudesta, eli kyvystä perustella ja seurata omaa toimintaansa. (Ilmonen 1998, 30-32)

Jako uusiin ja vanhoihin liikkeisiin on saanut myös kritiikkiä osakseen. Mikäli vanhoja liikkeitä verrataan uusiin liikkeisiin niiden nykyvaiheen sijaan niiden syntyvaiheessa, on selkeä eronteko uusien ja vanhojen liikkeiden välillä vaikeampaa. Myös vanhat liikkeet ovat pyrkineet arjen politisointiin ja identiteettien muokkaamiseen. Lisäksi työväenliike ja muutkin vanhat liikkeet, kuten uskonnolliset liikkeet ja raittiusliike, ovat olleet paljon monivivahteisempia kuin vertailuissa annetaan ymmärtää. (Ilmonen 1998, 21, 33) Voidaan myös ajatella, että uusien liikkeiden toiminta nousee vanhojen liikkeiden aikaansaamien oikeuksien pohjalta ja että uudet liikkeet jatkavat vanhojen liikkeiden työtä. Vanhan liikesyklin umpeutuminen on tällä tavoin luonut edellytykset uudelle liikemobilisaatiolle. (emt, 36) Konttinen ja Peltokoski (2004, 41) korostavat, että jakoa uusiin ja vanhoihin liikkeisiin voidaan korkeintaan pitää ideaalityypittelynä. Uusien liikkeiden teoretisoinnin piirteitä voi kuitenkin käyttää tutkimuksen apuvälineinä, vaikkei itse jakoa allekirjoittaisikaan. Itse olen tässä työssä hyödyntänyt uusien liikkeiden teoretisoinnista esimerkiksi kollektiivisen identiteetin ja kollektiivisen toiminnan kehityksen käsitteitä.

2.4. Protestiaalto

Liiketutkimuksessa on todennettu yhteiskunnallisen liikehdinnän kasaantuvan aika-ajoin aaltomaisesti siten, että kiihkeän toiminnan jaksoa seuraa hiljaisempi suvantovaihe, joka puolestaan päättyy liikehdinnän uuteen nousemiseen. Alberto Melucci on nimennyt yhteiskunnallisen liikehdinnän tihentymis- ja väljenemiskaudet mobilisaatio- ja latenssvaiheiksi. Latenssvaihe ei tarkoita liikehdinnän häviämistä kokonaan, vaan sen pysyttelemistä pinnan alla kytemässä, poissa julkisesta tietoisuudesta (Lindholm 2005, 34). Yhteiskunnallisten liikkeiden vahvan mobilisaation vaihetta on kutsuttu suomalaisessa liiketutkimuksessa protestijaksoksi (esim. Rasimus 2006) tai protestiaalloksi (esim. Konttinen & Peltokoski 2004).

Protestijaksolla Tarrow (1998, 142-146) tarkoittaa ajanjaksoa, jolloin konflikti on huipussaan yhteiskunnassa. Kiihtyvän joukkoliikehdinnän voi laukaista jokin yksittäinen tapahtuma kuten kävi Tsernobylin ydinvoimalaonnettomuuden käynnistäessä voimakkaan ydinvoiman vastaisen liikkeen (Lindholm 2005, 34). Protestijaksolle on ominaista, että kollektiivinen toiminta sekä uudet protestikeinot leviävät nopeasti yhteiskunnan sektorilta toiselle ja myös niiden ryhmien keskuuteen, joilta omat mobilisaatioresurssit alkujaan puuttuivat. Protestijaksot tuottavat uusia toimintakehyksiä, symboleita ja ideologioita oikeuttamaan kollektiivista toimintaa. Syntyy ajalle ominainen kokoava kehys. Jakson aikana kollektiivinen osallistuminen, sekä organisoitu että epäorganisoitu, on moninaista. Informaatiovirta yltyy ja vuorovaikutus vastustajan kanssa on tiivistä. Protestijakson kiihkeimpään kauteen voi kuulua vaihe, jota Aristide Zolberg (1972) on kutsunut ”hulluuden hetkiksi”. Hulluuden hetkillä yksittäiset aktivistit voivat kokea minkä tahansa mahdolliseksi.

Joissain olosuhteissa protestiaalto voi johtaa vallankumoukseen, jolloin ”aaltoniälaisee koko yhteiskunnan” (Lindholm 2005, 35). Yleensä käy kuitenkin päinvastoin, yhteiskunnalliset liikkeet eivät kestä ikuisesti. Ne nousevat ajoittain, raivaavat itselleen tilaa ja tulevat lopulta vedetyksi takaisin yhteiskuntaan, kun muut sosiaaliset toimijat valtaavat luodun tilan itselleen (Eyerman & Jamison 1991, 65). Protestoinnin kiihtymistä seuraa protestoinnin laantuminen ja mobilisaation kuihtuminen. Mobilisaation hiipumiseen vaikuttavat sekä liikkeen sisäiset että ulkoiset tekijät. Tarrow nimeää kolme prosessia, jotka vaikuttavat protestijakson

loppuvaiheessa: uupuminen ja polarisaatio, institutionalisaatio ja väkivalta sekä tukahduttaminen ja helpottaminen. (Tarrow 1998, 147)

Käydessään yhteiskunnan läpi protestijakso tuottaa seurauksia, jotka ovat enemmän kuin yksittäisten protestihetkien tulosten summa, ja vaikka mobilisaatio kuihtuukin pois, jättää se jälkensä yhteiskuntaan. Liikkeiden vaikutukset ovat monesti epäsuoria ja pitkäkestoisia, vaikka liikkeet eivät varsinaisia tavoitteitaan saavuttaisikaan. Protestijaksot ovat vedenjakajia sosiaalisessa ja poliittisessä muutoksessa. Liikehdintä jättää merkkinsä yleiseen poliittiseen kulttuuriin, poliittisiin instituutioihin ja käytäntöihin sekä liikkeen osallistujien poliittiseen sosialisatioon. (Tarrow 1998, 144, 164) Mobilisaation kuihtuminen ei tarkoita myöskään liikkeen täydellistä kuolemista. Konttisen ja Peltokosken (2004, 11-12) sanoin ”liikkeille ei ole löydettävissä yksiselitteistä alkua tai loppua”, koska liikkeiden historia voidaan nähdä myös latenssvaiheiden ja mobilisaatiovaiheiden vuorotteluna, jossa uudella mobilisaatiolla on sosiaaliset, kulttuuriset ja materiaaliset yhteytensä aikaisempiin mobilisaatioihin.

Tarrow'n määritelmä protestijaksolle on sen verran vaativa, että kaikki liikehdinnän tihentymät eivät sitä täyty. Aaltomaisesti nousevaa ja laskevaa yhteiskunnallista protestointia voi joka tapauksessa esiintyä myös ilman, että kyseessä olisi varsinainen koko yhteiskunnan totaalisesti läpäisevä protestijakso. Protestiaallon käsitteen voi myös yksinkertaisesti ymmärtää yhteiskunnallisen liikehdinnän tihentymänä, joiden läpi voidaan havaita ja tehdä ymmärrettäviksi laajempia yhteiskunnallisia kehityskulkuja. Yksittäisten liikkeiden elämänkaari ei kuitenkaan noudata mitään ”vääjäämättömiä lainalaisuuksia”, ja ne voivat kehittyä makrotason trendeistä piittaamatta (Rasmus 2006, 71). Oman työni kannalta on kiinnostavaa tarkastella sitä, liittyivätkö vuosituhaten vaihteen protestiaalto ja Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatio toisiinsa. Palaan tähän tutkielmani viimeisessä luvussa.

2.5. Mobilisaatorakenne

Yhteisten tavoitteiden määrittelyn ja yhteenkuuluvuuden tunteen luomisen ohella yhteiskunnallisen liikkeen muodostuminen edellyttää mobilisaatorakennetta: ihmisten yhteen saattamista, koalitioiden muodostamista, vastustajien kohtaamista sekä toiminnan jatkuvuuden turvaamista (Tarrow 1998, 123-124, 137).

Yhteiskunnallisen liikkeen, kuten minkä tahansa muunkin organisaation, täytyy täyttää tiettyjä tehtäviä, kuten määrittellä toiminnan tavoitteet, hankkia osallistujia ja resursseja sekä koordinoida toimintaa (Della Porta & Diani 1999, 140-144).

Yleisesti ottaen liikkeiden katsotaan muodostuvan epävirallisista, rakenteeltaan löyhistä (vuorovaikutus)verkostoista, jotka sisältävät pysyvämpiä ja tilapäisempiä suhteita. Verkostoon kuuluu useita eri toimijoita: yksittäisiä henkilöitä, ryhmiä ja/tai virallisia organisaatioita. Yksittäinen organisaatio ei voi yksinään muodostaa yhteiskunnallista liikettä, vaikka se voi toki olla osa sellaista. Yksilöiden osallistuminen on olennaista sosiaaliselle liikkeelle, kuuluivat he organisoituneisiin ryhmiin tai eivät. Della Porta ja Diani korostavatkin, että ”tiukasti ottaen sosiaalisella liikkeellä ei ole jäseniä vaan osallistujia.” (emt, 14-17)

Luonteeltaan erilaiset yhteiskunnalliset liikkeet poikkeavat rakenteensa suhteen toisistaan suuresti, eikä ole olemassa yhtä sosiaalisen liikkeen organisatorista mallia. Tutkimus on osoittanut, että organisoitumisen ja vallan hajauttamisen aste vaihtelevat sekä liikkeiden välillä että liikkeen sisällä sen elinkaaren aikana (emt, 140-144). Liikkeen organisoijien haasteena on luoda liikkeelle sellainen rakenne, joka on kyllin tukeva pitääkseen yllä vuorovaikutusta vastustajan kanssa, mutta kuitenkin samalla tarpeeksi joustava, jotta se mahdollistaa kamppailua kokoavien ja koordinoivien ihmisten ja verkostojen väliset epämuodolliset yhteydet (Tarrow 1998, 123-124, 137).

Tarrow'n (1998, 124) mielestä ”kaikkein tehokkaimmat liikkeen organisoitumuodot perustuvat osittain autonomisiin ja kontekstisidonnaisiin paikallisiin yksikköihin, jotka ovat liitoksissa toisiinsa yhdistävien rakenteiden kautta ja jotka toimivat muodollisten organisaatioiden koordinoimina”. Sosiaalista liikettä voi kuvata ”epämuodolliseksi yhdistäväksi solukoksi, joka operoi muodollisten organisaatioiden sisällä ja välillä”. Kyseessä on herkkä balanssi autonomian ja

muodollisen hierarkkian välillä, nämä kaksi voivat toteutua samanaikaisesti vain vahvojen, epämuodollisten ja epähierarkkisten yhdistävien rakenteiden kautta. (emt, 137) Voidaan myös otaksua, että liikkeen rakenne riippuu liikkeen strategiasta. Liike mukauttaa rakenteensa sen mukaan, mitä tavoitteita liike ajaa ja mitä ihmisryhmiä se pyrkii mobilisoimaan (Della Porta & Diani 1999, 164).

Verkostojen avulla liike voi mobilisoida toimijoita sekä kierrättää käyttöönsä sille elintärkeitä voimavaroja kuten informaatiota ja materiaalisia resursseja. Verkostojen merkitys uusien aktivistien värväämisessä on olennainen, sillä ihmiset lähtevät mukaan kollektiiviseen toimintaan sosiaalisten siteidensä pohjalta. (Della Porta & Diani 1999, 112-113) Sosiaalisten siteiden ja suhteiden voimakkuus vaihtelee kuitenkin laajasti. Mikäli osallistuminen liikkeeseen on yksilölle kallista (osallistuminen vaatii voimakasta henkilökohtaista panosta tai persoonallista muutosta ja sisältää paljon riskejä) on sosiaalisten siteiden merkitys voimakkaampi mobilisoitumista edistävä tekijä. Mikäli taas osallistumisen riskit ja vaatimukset ovat vähäiset, voivat myös sosiaaliset siteet olla väljemmät. (emt, 116)

2.6. Kehyistäminen

Kollektiivisen mobilisaation edellytyksenä on sosiaalisen elämän ilmiön määrittäminen muutosta vaativaksi ongelmaksi. Liikkeen muodostumiselle on merkityksellistä se, kuinka hyvin liikkeen kantavat voimat osaavat muotoilla arvonsa ja pyrkimyksensä siten, että ne ovat yleisemmin omaksuttavissa. (Della Porta & Diani 1999, 67-70) Yhteiskunnalliset liikkeet ovat aktiivisesti sitoutuneita tuottamaan ja ylläpitämään merkityksiä. Tätä kamppailua merkitysten tuottamisesta sosiologit David Snow ja Robert Benford (1992, 136) kutsuvat merkitystyöksi. Merkitystyössä keskeistä on tuottaa moraalisia arvoja, jotka antavat ihmisille energiaa lähteä muuttamaan ympäröivää yhteiskuntaa (Jasper 1997, 10). Liikkeiden tekemää merkitystyötä voi lähestyä hyödyntäen kehyksen käsitettä.

Kehyksen käsite on lähtöisin Erving Goffmanilta (1974). Hän määrittelee kehyksen tulkintakehikoksi, joka auttaa ihmisiä ”sijoittamaan, käsittämään, identifioimaan ja merkitsemään” maailman ja elämänpiirinsä tapahtumia (emt. 21). Snow ja Benford (1988 ja 1992) ovat soveltaneet Goffmanin kehystämisen käsitettä yhteiskunnallisten

liikkeiden analysointiin. He esittävät, että yhteiskunnallinen liike rakentaa merkityksen toiminnalleen luomalla kollektiivisen toiminnan kehyyksen. Kollektiivisen toiminnan kehys on tulkitseva skeema, joka ”yksinkertaistaa ja tiivistää ”maailman tuolla ulkona” valikoiden, merkiten ja koodaten objekteja, tilanteita, hetkiä, kokemuksia ja toimintajaksoja yksilöiden ympäristössä.” (emt, 1992, 137) Kehys on rakenne, joka mahdollistaa yksilölle maailman uudelleentunnistamisen, ohjaa hänen havaintojaan ja auttaa yksilöä ennakoimaan tapahtumia (Della Porta & Diani 1999, 69).

Liikeaktivistit käyttävät kehyyksiä määritelläkseen jonkin sosiaalisen tilanteen tai ympäristötekijän vääräksi, sietämättömäksi ja korjausta vaativaksi. Tämä ei kuitenkaan ole tarpeeksi synnyttämään kollektiivista toimintaa asiaan puuttumiseksi – tarvitaan myös syyllisen tai syy-seuraus-suhteen osoittamista sekä vastuuntunnon herättämistä korjaavaan toimintaan. Snow ja Benford (1988, 199-201 ja 1992, 137) näkevät kehyyksellä olevan kolme ydintehtävää: sen avulla luodaan ongelmalle diagnoosi ja prognoosi sekä motivoidaan toimintaan. Diagnoisoiva kehystäminen pitää sisällään ongelman tunnistamisen sekä syyllisten tai syy-seuraus-suhteen osoittamisen ongelmalliseen asiantilaan. Prognoisoiva kehystäminen ehdottaa ongelmalle ratkaisua määritellen strategiat, taktiikat ja kohteet. Motivoivan kehystämisen tarkoituksena on kannustaa joukkoja toimintaan. Edistääkseen tehokkaasti mobilisaatiota, kehyyksen tulisi hoitaa kaikki kolme tehtäväaluetta tunnollisesti.

Kehystäessään liike tarvitsee symboleita, jotka kiinnittävät osallistujat liikkeen tavoitteisiin ja toimintaan (Tarrow 1998, 122). Symboleissa liikkeen sanoma on tiivistetyssä muodossa (Gamson 1988, 220). Kehystäessään liikkeet ammentavat kehyyksiin sisältöä yhteisestä kulttuuritraditiosta ja historiasta (Della Porta & Diani 1999, 77). Uusien kehysten täytyy olla jollain tavalla sidoksissa kulttuuriseen alustaansa, jotta ne voisivat kehittyä kollektiivisen toiminnan kehyyksiksi. Kulttuuriset symbolit eivät kuitenkaan itsestään toimi mobilisaation lähteenä vaan mobilisaation edellytyksenä on symbolien hyödyntäminen toimintakehyyksen muodostamisessa (Tarrow 1998, 122).

Yhteiskunnalliset liikkeet eivät hallitse yksin toimintansa kehyksen muodostamista, vaan kyseessä on vuorovaikutusprosessi, jossa useat sosiaaliset toimijat, kuten media, viranomaiset, poliittiset puolueet ja taloudelliset etujärjestöt, yrittävät vahvistaa kontrolliaan kyseisistä asioista ja omaa tulkintaansa asioiden todellisesta laidasta. Liikkeen haasteena onkin tulla ”ongelman omistajaksi”, jonka tulkinta asiasta on oikea ja joka on oikeutettu puhumaan kyseisen ilmiön tai ihmisryhmän puolesta. Liikkeiden harjoittama todellisuuden uudelleenmäärittely johtaakin helposti konfliktiin. (Della Porta & Diani 1999, 70) Luodessaan kehyksellään oman tulkintansa vallitsevasta todellisuudesta liike haastaa hallinnon tarjoamat viralliset merkitykset ja laajemmassa mielessä kyseenalaistaa hallinnon ja poliittisten auktoriteettien legitimiuden ylipäättään. (Gamson 1988, 219) Tässä merkityskamppailussa medialla on usein merkittävä rooli. Media on filtti, jonka kautta useimmat kulttuuriset viestit suodattuvat (Jasper 1997, 292). Kollektiivinen toiminta voi olla väline, jolla vastakkainen diskurssi pääsee mukaan keskusteluareenalle (Gamson 1988, 227-228).

Sosiaaliset liikkeet ja konfliktit eivät yleensä nouse eristyksistä, vaan ne keskittyvät tiettyihin historiallisiin ja poliittisiin vaiheisiin. Yksittäinen liike on paikannettavissa ajanjakson yleiseen orientaatioon. Tällöin voidaan puhua ajalle leimallisesta kokoavasta kehyksestä. Kokoavan kehyksen tehtävä on sama kuin yksittäisen liikkeen kehyksen, mutta kokoava kehys vaikuttaa laajemmalla mittakaavalla. Kokoavat kehykset asettavat raamit, jotka määrittelevät ja rajoittavat yksittäisten liikkeiden kehyksiä. Kokoavat kehykset ovat yleisiä, yksittäisten liikkeiden kehykset ovat niiden johdannaisia. (Snow & Benford 1992, 138) Kokoavan kehyksen mobilisaatiopotentiaaliin vaikuttavat pitkälti samat asiat kuin yksittäisten liikkeiden kehyksiin: Mitä paremmin kehys resonoi mobilisoitavan ihmisjoukon uskomusjärjestelmän, kulttuuriperinteen ja ideologian kanssa ja mitä herkemmin se koskettaa ihmisiä henkilökohtaisella tasolla, sitä enemmän kehyksellä on mobilisaatiopotentiaalia. (emt, 141) Olen analysoinut Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen toiminnan kehystä luvussa seitsemän. Johtopäätösten yhteydessä pohdin Pro Lapinlahti -liikkeen luoman kehyksen suhdetta ajanjakson kokoavaan kehykseen.

2.7. Toimintarepertuaari

Yhteiskunnalliset liikkeet on tutkimuksessa perinteisesti erotettu muista poliittisista toimijoista liikkeiden käyttämien ”epätavallisten” vaikuttamiskeinojen vuoksi. Koska liikkeiltä puuttuvat suorat vaikuttamiskanavat, pyrkivät ne vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon epäsuorien reittien kautta. Perinteisten poliittisten osallistumistapojen kuten äänestämisen ja lobbaamisen sijaan liikkeille on leimallista julkisten protestien käyttö vaikuttamiskeinona. (Della Porta & Diani 1999, 168-169) Vaikka julkiset protestit ovat vain pieni osa kulttuuriseen ja henkilökohtaiseen muutokseen tähtäävän sosiaalisen liikkeen toimintaa, pidetään niitä välttämättömänä ominaispiirteenä yhteiskunnalliselle liikkeelle. Liikkeiden käyttämät protestikeinot eivät yleensä myöskään rajoittaudu yhteen protestoinnin tapaan, vaan usein liikkeillä on käytössään erilaisten protestikeinojen valikoima, ja liikkeen osallistujilla on useita vaihtoehtoisia tapoja osallistua liikkeen toimintaan. (emt, 15, 18)

Sosiaalisen liikkeen käyttämien vaikuttamiskeinojen kokonaisuutta kutsutaan toimintarepertuaariksi. Charles Tilly (1986, 390) määrittelee toimintarepertuaarin ”niiksi vaihtoehtoisiksi toimintatavoiksi, joita ihmiset käyttävät yhdessä tavoitellessaan jaettuun intressejä”. Kullakin populaatiolla on käytössään aikakaudelle tyypillinen toimintarepertuaari, joka rajaa ja määrittää kollektiivista toimintaa; ihmiset protestoivat tuttujen rutiinien mukaisesti ja kehittävät uusia protestointitapoja vallitsevan repertuaarin asettamista rajoista käsin. (emt, 4) Toimintarepertuaari on kulttuurinen ja rakenteellinen konsepti, joka pitää sisällään sen, kuinka ihmiset toimivat ollessaan osallisena konfliktissa, tiedon siitä kuinka toimitaan sekä sen, miten muut olettavat heidän toimivan. Repertuaarissa yhdistyvät ihmisten taidot ja kulttuuriset muodot. Toimintarepertuaarit muuttuvat hitaasti ajan kuluessa ja yhteiskunnan muuttuessa. (Tarrow 1998, 30-31)

Moderni toimintarepertuaari levisi käyttöön Ranskan vuoden 1848 vallankumouksen myötä. Se piti sisällään edelleenkin suosittu protestikeinot kuten marssit ja mielenosoitukset, vetoomukset, boikotit, valtauksat ja barrikaadit. (Tilly 1986, 391-396) Moderni toimintarepertuaari on luonteeltaan joustava ja perustuu autonomisiin yhdistymisen muotoihin ja ihmisten välisiin verkostoihin. Uuden toimintarepertuaarin keinovalikoima on moduulinen. Protestitavat ovat helposti siirrettävissä ja

omaksuttavissa erilaisissa tilanteissa. (Tarrow 1998, 42) Ajan saatossa moderni toimintarepertuaariin on liitetty uusia vaikuttamiskeinoja. Globaalien toimijoiden nouseminen kansallisvaltioiden rinnalle sekä massamedian ja sähköisen viestinnän leviäminen on muuttanut liikkeiden toimintaympäristöjä edelleen ja on toisaalta mahdollistanut toimintarepertuaarien monipuolistumisen entisestään (Della Porta & Diani 1999, 170-172).

Tarrow (1998, 94-104) jakaa toimintarepertuaarien tarjoamat protestikeinot kolmeen perustyyppiin: väkivaltaiseen, sekoittavaan ja sovinnaiseen. Väkivaltaisia toimintatapoja käyttävät yleensä pienet, eristyneet ryhmät, joilla on vain vähän muita resursseja käytössään. Vaikka väkivalta on helppo toteuttaa ja se saa osakseen paljon huomiota, sen käyttö karkottaa helposti liikkeen potentiaaliset kannattajat ja antaa hallintokoneistolle mandaatin käyttää voimakeinoja liikkeen tukahduttamiseen. Sekoittaminen on protestiryhmien arkkityyppinen tapa haastaa vastustajansa. Sekoittaminen rikkoo rutiinit ja yhteiskunnan päiväjärjestyksen. Sekoittaminen on vaikuttamiskeinona tehokas, koska se levittää epävarmuutta ja antaa myös heikoille toimijoille voimaa vahvoja vastustajia vastaan. Tyypillistä sekoittamista ovat esimerkiksi väkivallaton suora toiminta, performatiiviset protestit ja valtaukset. Toimintatapana sekoittaminen tarjoaa hyvän kasvualustan kekseliäisyydelle. Sovinnaisia protestikeinoja ovat esimerkiksi lailliset mielenosoitukset. Sovinnaiset protestikeinot ovat tuttuudessaan helposti omaksuttavissa, eivätkä ne vaadi yleensä kovaa riskinottoa ja sitoutumista. Tavanomaisuutensa takia sovinnaiset protestikeinot eivät kuitenkaan välttämättä saa paljoa huomioita osakseen tai tarjoa jännitystä osallistujille.

Edward Mullerin ja Alan Marshin kehittämässä poliittisen osallistumisen mallissa liikkeiden protestikeinot on asetettu jatkumolle, joka on merkitty useilla ”kynnyksillä”. Kynnyksen ylittäminen merkitsee siirtymistä toiminnan tasolta toiselle. Jatkumon alkupäähän sijoittuvat tavanomaiset, yleisesti hyväksyttävät poliittisen osallistumisen tavat ja loppupäähän äärimmäiset protestikeinot. Tavanomaisia poliittisen vaikuttamisen keinoja ovat esimerkiksi äänestäminen ja suorat yhteydenotot päättäjiin. Tavanomaisista keinoista siirrytään ensimmäisen kynnyksen yli ei-tavanomaisiin, mutta yleisesti demokratioissa hyväksyttäviin vaikuttamiskeinoihin, joita ovat esimerkiksi vetoamuksen allekirjoittaminen tai

lailliseen mielenosoitukseen osallistuminen. Toisen kynnyksen ylitys merkitsee siirtymistä laillisiin suoran toiminnan keinoihin kuten boikotteihin. Kolmannen kynnyksen jälkeen käyttöön tulevat laittomat, mutta väkivallattomat toimet, kuten talonvaltaukset. Neljännen kynnyksen ylittäminen tarkoittaa siirtymistä väkivaltaisiin toimintatapoihin. Mallissa väkivaltaisiksi toimintatavoiksi lasketaan sekä omaisuuteen että henkilöihin kohdistuva väkivalta. (Russell Dalton 2002, 61)

Protestikeinojen valinnalla on olennainen merkitys liikkeen menestymiselle. Rauhanliikettä tutkineen Thomas Rochonin sanoin ”ihanteellinen yhteiskunnallisen liikkeen toimintastrategia on vakuuttava poliittisten auktoriteettien silmissä, legitiimi mahdollisten tukijoiden näkökulmasta, palkitsevaa liikkeeseen jo osallistuville sekä uutta massamedialle.” (Della Porta & Diani 1999, 181) Edelliset vaatimukset eivät ole aina helposti yhteensovittavissa. Liikkeen osallistujien sisäistä yhteenkuuluvuutta tehokkaasti vahvistavat radikaalit suoran toiminnan protestikeinot voivat vieraannuttaa liikkeen mahdolliset tukijat. MieliPIDemittaukset ovat osoittaneet, että mitä äärimmäisempiä protestikeinoja liike käyttää, sitä vaikeampi sen on saavuttaa yleistä hyväksyntää, kun taas maltilliset ja rauhanomaiset keinot saavat helpommin suuren yleisön kannatuksen. Median ja liikkeiden suhde on myös ristiriitainen: ylittääkseen uutiskynnyksen protestin tulee olla ihmismäärältään iso, toimintatavaltaan radikaali tai muuten uusi ja kekseliäs. Toisaalta radikaalit toimintatavat saavat helposti medialta tuomion. (emt, 182-183) Tarkastelen Pro Lapinlahti -liikkeen toimintarepertuaaria luvussa kuusi.

2.8. Kollektiivinen identiteetti

Yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisaatiolle on nähty keskeiseksi yhteisyyden tunteen muodostuminen toimijoiden välille. Kuten Melucci (1996, 65) korostaa, eristyneet ja juurettomat ihmiset eivät koskaan mobilisoidu. Yhteiskunnallisten liikkeiden herättämää yhteisyyden tunnetta on kuvattu kollektiivisen identiteetin käsitteellä, joka pitää sisällään sekä ryhmän keskinäisen solidaarisuuden että jaetut uskomukset. Protestiliikkeen mobilisaatio voi tapahtua vain, jos toimijoille muodostuu käsitys ”meistä” kollektiivisena toimijana. Jako ”meihin” ja ”muihin” luo toimijoille emotionaalista turvallisuutta, vähentää ambivalenssia ja valaa toimintaan positiivista energiaa sekä lisää yksilöiden sitoutumista toimintaan ja motivoi

jatkamaan eteenpäin. (Melucci 1996, 83) Liikkeen kollektiivisen identiteetin muodostumisen yhteydessä yksilö ottaa liikkeen kollektiivisen identiteetin osaksi omaa identiteettiään (Gamson 1992, 74). Melucci määrittelee kollektiivisen identiteetin vuorovaikutusprosessiksi, jossa lukuisat yksilöt ja ryhmät määrittelevät toimintansa merkityksen sekä toimintaansa mahdollistavat ja rajoittavat seikat. Kollektiivinen identiteetti ei ole pysyvä rakennelma, vaan se on jatkuvasti neuvottelujen ja uudelleenkonstruoinnin kohteena. (Melucci 1996, 67, 70) Kollektiivista identiteettiä ja kollektiivista toimijaa ei pidä myöskään pitää ehdottomana ja täysin yhtenäisenä kokonaisuutena vaan pikemminkin toimintajärjestelmänä, joka on sisältäpäin moninainen, ambivalentti ja usein ristiriitainen (emt, 78).

David Snow on määritellyt kolme erilaista kollektiivista identiteettiä: synnynnäisbiologisen (esimerkiksi sukupuoli), rakenteellisen (esimerkiksi yhteiskuntaluokka, kansallisuus) ja konstruoidun (esimerkiksi liikkeen aktivisti). Konstruoidut kollektiiviset identiteetit eivät ole ennalta määrättyjä, vaan ne rakentuvat sosiaalisessa kanssakäymisessä. Perinteisten, arkisten rutiinien kautta rakentuvien sosiaalisten identiteettien sijaan yhteiskunnallisesta vastarinnasta kumpuavat kollektiiviset identiteetit ”houkuttelevat osallistujia tiedollisesti, tunteellisesti ja moraalisesti” (Lindholm 2005, 41-42).

Manuel Castells (1997, 7-10) on painottanut valtasuhteiden merkitystä kollektiivisten identiteettien rakentamisessa. Se, jolla on valta konstruoida kollektiivinen identiteetti, määrää pitkälti tämän identiteetin sisällön ja merkityksen paitsi niille, jotka tähän identiteettiin identifioituvat, myös niille, jotka jättäytyvät sen ulkopuolelle. Valtanäkökulman kautta Castells erottelee kolme kollektiivisen identiteetin muotoa: legitimoivan identiteetin, vastarintaidentiteetin sekä projekti-identiteetin. Legitimoiva identiteetti on yhteiskunnan hallitsevien instituutioiden tuottama ja niitä tukeva identiteetti. Vastarintaidentiteetit ovat yhteiskunnan väheksytyjen ryhmien luomia identiteettejä, jotka luovat selviytymiskeinoja yhteiskunnan instituutioiden ulkopuolisille tai niiden tavoitteiden vastaisille ryhmille. Projekti-identiteetti on sosiaalisten toimijoiden rakentama uusi identiteetti, joka uudelleen määrittelee toimijoiden aseman yhteiskunnassa ja näin tehdessään pyrkii yhteiskunnan muuttamiseen. Erityyppiset identiteetin rakennusprojektit johtavat erilaisiin

lopputuloksiin. Legitimoiva identiteetti tuottaa kansalaisyhteiskunnan toimijoineen, vastarintaidentiteetti luo valta-virran ulkopuolisia yhteisöjä ja projekti-identiteetti muutokseen tähtääviä subjekteja, jotka muodostavat kollektiivisen toimijan.

Kollektiivinen identiteetti ei ole yksilön ominaisuus vaan prosessi, jossa sosiaaliset toimijat tunnistavat itsensä – ja tulevat tunnistetuiksi muiden taholta – osaksi isompaa ryhmää (Della Porta & Diani 1999, 85). Prosessina kollektiivisen identiteetin muodostuminen on monitahoinen. Melucci (1996, 70-71) erottaa kollektiivisen identiteetin muodostusprosessista kolme ulottuvuutta. Ensinnäkin se sisältää tavoitteiden, keinojen ja toimintaympäristön tiedollisen määrittelemisen. Toiseksi prosessi edellyttää aktiivista suhdetta toimijoiden välillä: vuorovaikutusta, kommunikointia, vaikuttamista, neuvottelua ja päätöstentekoa. Kolmanneksi kollektiivisen identiteetin muodostumiseen tarvitaan emotionaalista investointia, jotta yksilöt voisivat tuntea itsensä osaksi isompaa kokonaisuutta.

Myös Whitter ja Taylor (1992) ovat löytäneet kollektiivisen identiteetin muodostumisprosessista kolme elementtiä: rajanvedon oman ryhmän ja ryhmään kuulumattomien välillä, poliittisen tietoisuuden kehittymisen sekä vastakkainasettelun vallitsevan järjestyksen kanssa. Yksilölle rajanveto merkitsee ryhmäjäsennyttä, kuulumista osaksi ”meitä”. Painottaessaan yhdistäviä tekijöitä ryhmäjäsennyys mahdollistaa toiminnalle olennaisen positiivisen identiteetin rakentumisen ryhmän jäsenille. Poliittinen tietoisuus on merkittävää kollektiivisuudelle, koska sen avulla toimijat voivat paikallistaa itsensä ja ryhmänsä rakenteissa ja nähdä epäkohdat rakenteellisista ja kulttuurisista tekijöistä johtuviksi. Tietoisuuden luomisessa kehystämällä on merkittävä rooli. Tietoisuuden kehittyminen voidaan nähdä jatkuvana prosessina, jossa ryhmä uudelleen määrittelee itsensä, kokemuksensa, mahdollisuutensa ja tavoitteensa. Vastakkainasettelu vallitsevan järjestyksen kanssa merkitsee arjen politisoitumista.

Kollektiivisen identiteetin ylläpito ja vahvistaminen tapahtuu sekä kielen, symbolien että rituaalien kautta (esim. Gamson 1992, 60 ja Lindholm 2005, 45). Esimerkiksi pukeutuminen, merkkien kantaminen mutta myös tarinat, tapahtumat ja merkitykselliset paikat voivat olla symboleita, joiden kautta kollektiivinen identiteetti manifestoituu (Della Porta & Diani 1999, 98). Myös toiminnalla itsellään on

kollektiivista identiteettiä luova ja vahvistava vaikutus. Sen lisäksi, että mielenosoitus pyrkii saamaan liikkeen ajamalle asialle julkista huomioita, se on myös kollektiivista identiteettiä tuottava rituaali (Linholm 2005, 45). Klandermans (1992, 82, 93) on korostanut liikkeen osallistujien tietoisuuden heräämistä ja identiteetin muotoutumista itse toimintaepisodien aikana. Toimintaan, kuten mielenosoituksiin, osallistuminen muovaa sekä osallistujien identiteettejä että heidän kollektiivisia uskomuksiaan, joskus dramaattisestikin. Melucci (1996, 74) puolestaan selittää kollektiivisen identiteetin vahvistumista konfliktin aikana sillä, että ihmiset kokevat yhteyttä toisiinsa, ei siksi että he jakavat samat tavoitteet, vaan koska he tarvitsevat tätä yhteyttä voidakseen ymmärtää, miksi he toimivat. Keskinäisen solidaarisuuden avulla yksilöiden on mahdollista vakuuttaa itsensä siitä, että toiminnassa on järkeä. Rituaalit uudistavat yhteisöllisyyttä ja rakentavat kollektiivista identiteettiä (Lindholt 2005, 45), joka puolestaan tuottaa liikkeelle jatkuvuutta (Melucci 1996, 75).

Vahvan kollektiivisen identiteetin merkitys kaikille liikkeille ei ole yksiselitteinen. Liikkeet ovat keskenään hyvin erilaisia eivätkä kaikki liikkeet ole luonteeltaan sellaisia, että ne edellyttäisivät osallistujiltaan yhdenmukaista kollektiivista identiteettiä. Liikkeen jäsenillä, kuten ihmisillä yleensä, on useita sosiaalisia sidosryhmiä ja sitä kautta useita sosiaalisia rooleja ja sosiaalisia identiteettejä. Liikkeeseen identifioituminen ei välttämättä edellytä yksilöltä täysin yhtäläisen maailmankatsomuksen jakamista liikkeen muiden osallistujien kanssa tai vahvaa tunnetta ”meistä kollektiivina”. (Della Porta & Diani 1999, 100). Ihmisten syyt osallistua liikkeen toimintaan vaihtelevat ja usein samallakin ihmisellä on useita syytä osallistua liikkeeseen (Jasper 1997, 81-82).

3. SUOMALAISTA LIIKEHDINTÄÄ

Suomalaisten yhteiskunnallisten liikkeiden historia on pitkä ja värikäs. Liikkeet ovat olleet muovaamassa yhteiskunnan ja ympäristön kehitystä ja osaltaan vaikuttaneet siihen, millaisessa todellisuudessa nyt elämme. Liikkeillä on ollut keskeinen rooli esimerkiksi kansakunnan muodostumisessa, työläisten oikeuksien ja hyvinvointipalveluiden kehittymisessä, naisten aseman paranemisessa, ympäristötietoisuuden syntymisessä ja globaalin tietoisuuden avartumisessa. Liikkeet ovat asettuneet puolustamaan luonnon monimuotoisuutta, kulttuurikohteita ja vapaata julkista tilaa sekä vaatineet saastuttamisen rajoittamista. Vaikkeivat liikkeet aina olisikaan varsinaisesti saavuttaneet ajamiaan tavoitteita, ovat ne olleet muovaamassa uusia ajattelutapoja, luomassa uutta kulttuuria ja edesauttamassa monien uudistusten toteutumista. (Katso esim. Lehtinen & Rannikko 1994, Laine & Peltonen 2003 ja Korhonen & Tikkanen 2002, Metsämäki & Nisula 2006)

Suomalaisen liikehdinnän historian kattava läpikäyminen ei ole tässä yhteydessä mahdollista, joten tyydyn esittelemään päällisin puolin suomalaisen liikehdinnän aallonharjat. Koska tarkoitukseni on tarkastella Pro Lapinlahti -liikettä suhteessa suomalaiseen liikeperheeseen ja vuosituhanen vaihteen protestiaaltoon, esittelen lyhyesti eräiden keskeisten Pro Lapinlahti -liikkeen aikalaisliikkeiden – radikaalin ympäristöliikkeen, globalisaatiokriittisen liikkeen sekä Pro Makasiinit -liikkeen – tavoitteita ja toimintaa. Lisäksi huomioin psykiatrisen hoidon järjestämistä 1960- ja 1970 -luvuilla kritisoineen Marraskuun liikkeen. Tämän jälkeen käyn läpi suomalaisen liikehdinnän erityispiirteitä.

3.1. Suomalaisen liikehdinnän aallot

Martti Siisiäinen (1990, 20-23) on tarkastellut suomalaisessa yhdistyslaitoksessa tapahtuneita muutoksia 1900-luvun alusta eteenpäin ja päätellyt niiden perusteella kolmen protestijakson läpäisseen suomalaisen yhteiskunnan 1990-luvun alkuun mennessä. Ensimmäinen niistä ajoittui vuodesta 1905 vuoteen 1918, toinen vuosiin 1945-1948 ja kolmas 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun vuosiin. Näiden proaktiivisten jaksojen lisäksi historiallisesta kehityksestä erottuu 1920- ja 1930-lukujen reaktiivinen oikeistolainen ajanjakso. Eron teon proaktiivisten kausien ja

reaktiivisen kauden välillä Siisiäinen perustelee sillä, että proaktiivisten kausien toiminnallisuus rikastutti järjestelmän moninaisuutta ja kollektiivisen toiminnan repertuaareja sekä vapaaehtoisten organisaatoiden kokonaisuutta, kun taas reaktiivinen kausi köyhdytti yhdistyslaitoksen kokonaisuutta vaikeuttamalla ja estämällä laajan kansanosan järjestäytymistä.

Vuoden 1905 suurlakosta alkanutta protestijaksoa leimasi se, että ensimmäistä kertaa joukkoliikkeet koskettivat koko kansaa. Työväenliikkeen johtama protestijakso näkyi voimakkaana yhdistystoiminnan kasvuna työväen-, nuorisoseura- ja raittiusliikkeissä sekä osuustoiminnassa. Protestijakso päättyi vuoden 1918 kansalaissotaan. (Siisiäinen 1990, 28-29) Kansalaissodan ja maailmansodan välinen jakso oli korostetun oikeistolaista aikaa ja useimmat vasemmistolaiset järjestöt oli kielletty. Toinen maailmansota päätti oikeistolaisen kauden. Sodan jälkeisiä vuosia 1944-1948 pidetään toisena suomalaisena protestijaksona. Kahtena ensimmäisenä sodan jälkeisenä vuotena työväenliikkeellä oli hegemoninen asema suomalaisessa yhteiskunnassa: äärioikeistolaisiksi luonnehditut järjestöt oli kielletty ja työväenliikkeen kielletyt järjestöt toipuivat nopeasti. Vaikka työväenliikkeen hegemonia vaihtuikin 1948 porvarilliseen politiikkaan, rikastutti toinen protestijakso suomalaista yhdistystoimintaa mahdollistamalla erilaisia intressejä edistävien ryhmien organisoitumisen. (emt, 48-58)

Kolmannen vuosiin 1963-1979 sijoittuvan protestijakson taustalla vaikuttivat suomalaisen yhteiskunnan läpäissyt rakennemuutos, poliittisessa mahdollisuusrakenteessa tapahtuneet muutokset, opiskelijoiden määrän kasvu sekä 1960-luvun taitteen kulttuuriset ja kansainväliset virtaukset. (emt, 91, 103, 112-113) Protestijakson alkupisteinä voidaan pitää uudentyöppisten järjestöjen kuten radikaalipasifistisen Sadankomitean perustamista vuonna 1963 sekä oppikoululaisten toverikuntien/oppilaskuntien organisaation Teiniliiton yhteiskunnallista heräämistä. (emt, 104-106, 126) Vuodet 1966-1968 olivat yleisvasemmistolaisen radikalismien aikaa, joka nosti julkisuuteen uudentyöppisiä kysymyksiä, kuten sukupuoliroolit, liikenteen, seksuaalipolitiikan, kolmannen maailman, Vietnamin sodan ja kontrollipolitiikan. (emt, 64-65) Sadankomitean hengessä perustettiin joukko uusia yhdistyksiä kuten sukupuolirooleja kritisoiva, uuden naisliikkeen edelläkävijä Yhdistys 9, rotusorron vastainen Anti-Apartheid-toimikunta, liikenne- ja

kaupunkipoliittikkaan keskittyvä Enemmistö ry, seksuaalipoliittinen yhdistys Sexpo, joukko Vietnamin sotaa vastustavia Vietnam-komiteoita sekä kontrollipoliittikkaa kritisoiva Marraskuun liike. (emt, 115-116)

Marraskuun liike oli ensimmäinen ja tähän asti Pro Lapinlahti -liikkeen ohella ainut suomalainen yhteiskunnallinen liike, joka on ottanut vahvasti kantaa psykiatrisen hoidon järjestämiseen. Marraskuun liikkeen kritiikin keskiössä olivat erilaiset laitokset kuten mielisairaalat ja vankilat sekä hoidon pakkovaltaisuus ja huoltolaitoksissa olevien ihmisten heikko oikeudellinen asema. Tämän lisäksi liike kritisoi yhteiskunnan suhtautumista poikkeaviin. Desosiaalistavan, yliholhoavan ja mielivaltaisen laitoshoidon tilalle Marraskuun liike ehdotti uudenlaisten hoitomuotojen kehittämistä, sairaaloiden toiminnan uudistamista sekä avohoitomahdollisuuksien ja kuntoutuksen lisäämistä. Poikkeavat tuli siirtää laitosten sulkevasta vallasta hyvinvointivaltion täysivaltaisiksi kansalaisiksi ja hyvinvointivaltiollisten toimenpiteiden kohteiksi. (Niemelä 2003)

Eurooppalaista uusvasemmistolaisuutta ilmentänyt yleisvasemmistolainen radikalismien kausi huipentui Suomessa vuonna 1968 Vanhan ylioppilastalon valtaukseseen. Tällöin koettiin myös suomalaiset 1960-luvun hulluuden hetket. (emt. 118-122) Ajanjakson voidaan katsoa päättyneen vuoden 1970 eduskuntavaaleihin, jota seurasi protestin ”proletaarinen käänne”, mikä tarkoitti protestin jähmettymistä puoluepoliittiseksi opiskelijapolitiikaksi. 1970-lukua hallitsi voimakas organisoituneisuuden korostus sekä luja sitoutuminen valtiollisten puolueiden opiskelijajärjestöihin. Ajalle kasvot antava ydinvirtaus oli ”taistolaisuus” eli perinteistä kominternilaista linjaa edustava Sosialistinen opiskelijaliitto (SOL), jonka linja vakiintui nopeasti kommunistisille urille. Yhteiskunnalliset ongelmat alettiin tulkita luokkakantaisesti ja kommunismin siirtymisen uskottiin tuovan ratkaisun kaikkiin kysymyksiin. Aikakaudelle leimansa lyönyt dogmaattinen luokkakantaisuus hidasti tai ehkäisi muiden liikkeiden, kuten naisliikkeen ja ympäristöliikkeen kehitystä. (emt, 135-139) Kritiikitön Neuvostoliiton ihannointi ja tiukka sitoutuminen kommunistiseen järjestökulttuuriin oli seurausta marxilaisen sivistysperinteen ja kriittisen sivistyneistön yleisen vaikutuksen vähäisyydestä Suomessa. (emt, 139) Aikalainen Pekka Sauri (1996, 25-26) on kuvannut tätä proletaarista käännettä tapahtumasarjaksi, jossa uusvasemmistolaisuuden anarkistiset ja karnevalistiset sävyt

jäivät jyrän alle ja edistyksellisten piirien joukossa vallan otti hurmoksellinen autoritäärisyys.

Tarkemmin tarkasteltuna 1970-luku ei protestoinnin osalta ollut yhtä yksioikoinen kuin ensi silmäyksellä näyttää. Ajalle leimansa antaneen puoluepoliittisen opiskelijaliikkeen ulkopuolella kyti monenlaista kulttuurista ja yhteiskunnallista toimintaa, mikä näkyi erilaisten yhdistysten perustamisena, pienlehtien julkaisemisena ja underground-kulttuurina. Kansainvälisiä virtauksia seurailleen uusien yhteiskunnallisten liikkeiden idut rantautuivat Suomeen 1970-luvun kuluessa ja alkoivat vaikuttaa margiaalissa. Erilaiset itämaiset virtaukset, vegetarismi, psykedelia, anarkismi, käsitetaide, radikaali filosofia, alkuvihreys ja militantti luonnonsuojelu levisivät hitaasti myös Suomeen pienten, mutta toimelioiden ryhmittymien ansioista. Vuonna 1973 Helsinkiin perustettiin vastakulttuuriryhmä Oraansuojelijat ry, joka otti tehtäväkseen kasvisravintolan perustamisen kaupunkiin. Rokkarien ja punkkareiden toimesta vuonna 1978 perustettiin Elävän musiikin yhdistys Elmu. Seuraavana vuonna vallattiin Lepakko, mikä toi Helsinkiin vaihtoehdoisen nuorisotilan. (Olavinen 1996) Myös ydinvoiman vastainen liike alkoi nousemaan 1970-luvun alkuvuosina ja vuonna 1977 perustettiin Energiapoliittinen yhdistys – vaihtoehto ydinvoimalle (EVY) (Tammilehto 1996). Vaihtoehtoliike toi ajatuksiaan esiin lukuisissa julkaisemissaan pienlehdissä, joista mainittakoon kulttuurilehdet Tähti ja Loimu, Oraansuojelijoiden Uuden Ajan Aura ja ympäristöliikkeiden yhteydenpitolehti Komposti. (Heiskanen 1996)

Esa Konttinen (1998, 188-198, 210) on tarkastellut suomalaisen liikehdinnän suhdetta modernisaatioon. Liikehdinnän luonne muuttui 1970-luvun kuluessa. 1960-luvun radikalismien taustalla oli yhteiskunnan nopea rakennemuutos ja murrosaikaa leimasi luja edistysusko, luottamus modernisaatioon. Tämä antoi yhteiskunnalliselle radikalismille optimistisen perusvirityksen, joka ilmeni uskona yhteiskuntaolojen ja jopa yhteiskuntajärjestelmän muutettavuuteen. 1970-luvun puolenvälin aikoihin pehmeät arvot alkoivat nousta ihmisten kiinnostuksen kohteiksi. Yhteiskunnallisen kritiikin kohteeksi joutuivat itse modernisaatio ja sen ydinprosessit, kuten jatkuva taloudellinen kasvu, byrokratisoituminen ja kova teknologia. Optimistisen ”ihminen muuttaa maailmaa” näkökulman tilalle nousi pessimistinen sivilisaatiokritiikki ja ihmisen subjektiviteetin ja aidon elämismailman puolustaminen.

Onko Suomessa koettu 1960- ja 1970-lukujen jälkeen uutta protestijaksoa? Vastaus kysymykseen riippuu protestijakson tulkinnasta. Mikäli lähtökohdaksi otetaan Tarrow'n protestijakson määritelmä, jonka mukaan protestin tulee läpäistä koko yhteiskunta, niin mitään sellaista suomalaista yhteiskuntaa ei ole 1970-luvun jälkeen kokenut. Protestointi sinänsä ei kuitenkaan ole loppunut, mutta se on muuttanut muotoaan uusien liikkeiden tulemisen myötä. Yhteiskunnallisessa liikehdinnässä voi määritelmistä riippumatta esiintyä aaltomaisia tihentymiä, vaikka kyseessä ei olisi varsinaisen tarrowilainen protestijakso. Hieman Siisiäisen tulkinnasta poiketen Konttinen ja Peltokoski (2004, 177-178) ovat jaotelleet suomalaisen ympäristöliikehdinnän korkeasuhdanteet neljään protestiaaltoon. Karkeasti ottaen heidän luonnehtimansa protestiaallot voidaan nähdä myös yleisempänä suomalaisen yhteiskunnan protestiaaltojaksotuksena, koska ympäristöliikehdinnän voimakkaina kausina myös muu yhteiskunnallinen liikehdintä on ollut aktiivista ja julkiseksi vaatimuksiksi on yleensä noussut myös muita asiakysymyksiä. Ensimmäinen ympäristöprotestin aalto ajoittuu vuodesta 1967 1970-luvun alkuun ja asettuu osittain Siisiäisen todentaman kolmannen suomalaisen protestijakson kanssa päällekkäin. Toinen ympäristöprotestoinnin aalto nousi vuosina 1979-1982, kolmas vuosina 1987-1990 ja neljäs vuosina 1995-1998.

Ensimmäinen aalto 1967-1970 kytkeytyi yleiseen vasemmistolaiseen kulttuuri- ja yhteiskuntaradikalismiin kauteen. Tällöin myös moderni ympäristönsuojeluaate levisi ja voimistui. Asiakysymyksistä keskiössä olivat metsäkysymys ja ympäristön saastuminen. Keskeisenä toimijana ensimmäisessä aallossa oli radikaali opiskelijaliike. Toinen aalto 1979-82 voidaan nähdä yleiseksi pehmeiden arvojen aalloksi, jota ilmensivät feministinen liike, rauhanliike ja vaihtoehtoisen elämäntavan liikkeet, sekä toiminnan keskiöön nousut ympäristöliike, josta Kojjärvi-liike on kuuluisin esimerkki. Kojjärven lisäksi myös muut vesistöt sekä paikalliset ympäristöt olivat ydinvoiman ohella protestin keskiössä. Kolmannessa aallossa 1987-90 keskeisiä teemoja olivat vanhojen metsien, biodiversiteetin ja kaupunkiympäristöjen kulttuurikohteiden puolustus. Opiskelijoiden ja luontoaktiivien lisäksi toimintaan aktivoituivat myös kulttuuriväki, luonnonsuojelubiologit ja paikalliset asukkaat. (Konttinen & Peltokoski 2004, 177-179)

Ympäristöprotestin neljäs aalto (vuodet 1995-1998) oli luonteeltaan jyrkästi vastakulttuurinen. Kyseessä oli moniasialiikehdintä, jossa keskeisimmät teemat olivat ympäristökysymykset, eläinten oikeudet, antimilitarismi sekä solidaarisuus kolmannen maailman ihmisiä kohtaan. Protestiaallon aikana syntyi joukko uusia järjestöjä ja ryhmiä, joita yhdisti suhteellisen yhtenäinen yleiskehys. Kehyksen keskiössä oli oikeudenmukaisuusetiikan laajennus koskemaan myös eläimiä ja luontoa sekä ympäristöajattelun radikalisointi markkinoiden globalisaatiokritiikin viitekehuksesta. Liikehdintä kyseenalaisti jatkuvalla talouskasvulle omistautuneen modernin yhteiskunnan toimintatavan ja tavoitteet. Aallon yhteiskuntadiagnostiikka oli yleissävyltään pessimistinen ja puolustuksellinen. (Konttinen & Peltokoski 2004) 1990-luvun vastakulttuurisen liikehdinnän toimintaa leimasi kaikilla tasoilla voimakas antiautoritaarisuus, tinkimättömyys tavoitteiden suhteen ja kompromissien karttaminen (Rasmus 2006, 229-233). Muutokseen pyrittiin vaikuttamalla yleiseen mielipiteeseen julkisuuden kautta, politisoimalla oma elämäntapa ja kohdistamalla yhteiskunnan vääryyksiksi koettuihin käytäntöihin suoran toiminnan iskuja (Konttinen & Peltokoski 2004, 171). Lisäväriä toimintarepertuaariin antoivat karnevalistiset toimintamuodot, kuten kadunvaltausjuhlat (Rasmus 2006, 259). Neljännen aallon aktivistit olivat valtaosin nuoria ja urbaaneja koululaisia tai opiskelijoita. Samat aktivistit toimivat tyypillisesti useammassa eri asiakysymyksiä ajavassa ryhmässä. (Konttinen & Peltokoski 2004, 170-173)

Viidenneksi aalloksi voi nimetä osittain 1990-luvun lopun liikehdinnän päälle kasautuneen globalisaatiokriittisen liikehdinnän. Arto Lindholm (2005, 36) ajoittaa globalisaatiokriittisen viidennen aallon vuosiin 1999-2001. Näihin vuosiin ajoittuu myös Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisoituminen. Globalisaatiokriittisen liikkeen yhteiskuntadiagnosissa sietämättömiä ja korjausta vaativia asiantiloja olivat muun muassa demokratiavajeen kasvaminen, ympäristön saastuminen, ihmisoikeuksien rikkominen, tuloerojen kasvaminen sekä rasismi (Lindholm 2005, 173). Myös hyvinvointivaltion ja julkisten palveluiden tulevaisuuteen liittyvät kysymykset olivat laajasti esillä etenkin Attacin ja Maan Ystävien asialistoilla. (Katso esim. Holmberg 2002 ja Rahkonen 2002) Globaalin kilpailun häviäjiksi tulkittiin hikipajojen työntekijät, luonto ja ympäristö, alkuperäiskansat, maahanmuuttajat, pätkätyöläiset, työttömät ja viime kädessä kaikki tavalliset ihmiset. Epäoikeudenmukaiseksi koetun asiointilan aiheuttajia olivat abstraktilla tasolla uusliberalismi ja globaali kapitalismi

ja konkreettisesti ylikansalliset suuryhtiöt ja epädemokraattiset globaalit instituutiot, kuten Maailman kauppajärjestö, Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto. (Lindholm 2005, 173) Toiminnan päämääränä siinteli toisenlainen, oikeudenmukaisempi globalisaatio, jossa vapaakauppa-ajattelulle perustuva uusliberalistinen politiikka oli kumottu. Tavoitetta, ”toisenlaista maailmaa”, kohden pyrittiin omilla elämäntapavalinnoilla sekä kasvattamalla kriittistä massaa. (emt, 174-176)

Globalisaatiokriittisen liikkeen laukaisevaksi tapahtumaksi on nähty Seattlen mielenosoitukset Maailman kauppajärjestön (WTO) kokouksen yhteydessä vuonna 1999. Seattlen malli levisi nopeasti Eurooppaan. Globalisaatiokriittinen liikehdintä kulminoitui poikkikansallisten instituutioiden huippukokousten yhteydessä järjestettyihin vastahuippukokouksiin. Kaikilla merkittävillä huippukokouksilla oli oma varjotapahtumansa usean vuoden ajan. Näistä näkyvimmin olivat mediassa esillä vuoden 2000 Prahin Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) ja Maailmanpankin kokous sekä vuoden 2001 Göteborgin EU- ja Genovan G8-maiden huippukokoukset vastatapahtumineen. (Lindholm 2005, 11-19, 61) Median päähuomio kiinnittyi mielenosoitusten väkivaltaiseen puoleen – vastahuippukokousten asiasisällön kustannuksella (emt, 105). Joukkomielenosoitukset olivat kuitenkin vain osa globalisaatiokriittisen liikehdinnän toimintaa; globalisaatiokritiikkiä tuotettiin myös seminaareissa, työryhmissä, järjestöissä ja kirjoittamalla artikkeleja eri foorumeille (emt, 16).

Globalisaatiokritiikki heräsi ensiksi epämuodollisessa radikaalissa aktivistikentässä, mutta puheoikeus siirtyi 2000-luvun alkupuolella epämuodollisilta ryhmiltä organisoiduille järjestöille ja puolueille ja tuli yhä enemmän osaksi konventionaalista politiikkaa – lopulta tasavallan presidentinkin tunnustautui globalisaatiokriitikoksi. Aktivistien globalisaatiokritiikki ja yhteiskuntatieteellinen globalisaatiokriittinen tutkimus nivoutuivat yhteen ja globalisaatiokriittinen liike professionalisoitui nopeasti. (Lindholm 2005, 19, 22, 178) Arvovaltaisten kommentaattoreiden, kuten professori Raimo Väyrysen, toimesta globalisaatiokriittinen liikehdintä stereotyyppiteltiin kahteen lohkoon: anarkistiseen, militantteja piirteitä sisältävään toiminnalliseen aktivismiin ja virallisten järjestöjen ja puolueiden harjoittamaan yhteiskuntakelpoiseen, analyttis-poliittiseen kritiikkiin. Edellinen koettiin uhaksi

yhteiskuntajärjestykselle ja kun taas jälkimmäistä arvostettiin demokraattista järjestelmää täydentävänä tekijänä. (emt, 67, 74) Vasemmistopuolueiden ja vihreiden yhtyessä globalisaatiokritiikkiin epämuodolliset järjestöt, verkostot ja julkaisut lopettivat toimintansa. Globalisaatiokriittinen liike alkoi hiipumaan vuoden 2001 jälkeen. (emt, 22)

Vaikka vuosituhanen vaihteessa näkyvimmin esillä oli ylikansallisten huippukokousten ympärillä toiminut globalisaatiokriittinen liike, myös paikallistason kysymykset saivat ihmisiä liikkeelle. Helsingissä tapetilla oli esimerkiksi VR:n makasiinien kohtalo. Vuonna 1889 rakennetut VR:n tavaramakasiinit siirtyivät kaupunkilaisten käyttöön 1980-luvun lopulla VR:n lopetettua toimintansa niissä. Makasiineista muodostui helsinkiläisille tärkeä kulttuurikeskus. Ne tarjosivat paikan muun muassa kirpputorien ja monenlaisten kulttuuritapahtumien järjestämiselle ja niissä toimi useita pienyrityksiä. Vuonna 1997 makasiinit joutuivat uhatuiksi, kun niiden paikalle alettiin ajaa musiikkitalohanketta. Makasiinien purku-uhka herätti laajaa vastustusta, ja niitä puolustamaan muodostui Pro Makasiinit -liike. Sen tavoitteena oli makasiinien suojeleminen sekä makasiineille muodostuneen kulttuuritoiminnan ja -tilan kehittäminen. Liike perusti vaatimuksensa idealle monipuolisesta ja vapaasta kulttuuri- ja kaupunkipolitiikasta. Liike pyrki saamaan asialleen huomiota esimerkiksi lehtikirjoittelun, haastattelujen ja kulttuuritapahtumien avulla. Lähes 40 000 ihmistä allekirjoitti makasiinien suojeleminen vaatineen kansalaisadressin ja tuhannet ihmiset muodostivat syyskuussa 2000 ihmismuurin makasiinien ympärille. Pro Makasiinit -liike vaati kansanäänestystä makasiinien tulevaisuudesta, mutta Helsingin kaupunginvaltuusto torjui ehdotuksen. Makasiinien kohtalosta tuli kuitenkin yksi vuoden 2000 kunnallisvaalien teemoista. Valituista kaupunginvaltuutetuista enemmistö ilmoitti ennen vaaleja ettei kannata Musiikkitalon rakentamista makasiinien tontille. (Starck 2002) Vuonna 2002 valtuusto kuitenkin hyväksyi makasiinien purkamisen sallivan kaavan. Ennen kuin makasiineja ehdittiin alkaa purkaa, ne syttyivät tuleen 5.5.2006 ja osa niistä paloi maan tasalle.

3.2. Suomalaisen liikehdinnän erityispiirteitä

Kollektiivisen toiminnan ymmärtäminen edellyttää toiminnan tarkastelua suhteessa yhteisön kollektiiviseen tajuntaan ja sen muutokseen. Jotta liike voisi saada laajan tuen toiminnalleen, täytyy sen pystyä muotoilemaan vaatimuksensa ja toimintakeinonsa siten, että ne ovat ymmärrettävissä yhteisön kollektiivisen muistin pohjalta. Yhteiskunnallisten liikkeiden keinovalikoimat ovat ankkuroituneet kansallisiin traditioihin ja ne muuttuvat suhteellisen hitaasti. (Siisiäisen 1998, 221)

Historiallisista syistä suomalaisilla yhteiskunnallisilla liikkeillä on tiettyjä ominaispiirteitä verrattuna esimerkiksi keskieuropalaiseen liikehdintään. 1900-luvun alusta asti suomalainen kollektiivinen toiminta on seurannut tiettyä ”suurta linjaa”, jonka keskiössä ovat yhdistysmuotoinen organisaatio, valtiosuuntautuneisuus, poliittinen realismi, vakavuus, valistuksellinen luonne sekä rauhanomaisuus ja yksityisomaisuuden kunnioittaminen. Suomalaiset mielenilmaukset ovat olleet lainkuuliaisia, kurinalaista ja vailla karnevalistisia piirteitä. 1960-luvun protestiliikkeet toivat katkoksen suuren linjan jatkuvuuteen ja toimivat välittäjinä uusien ja vanhojen liikkeiden välillä. Uusissa, 1980- ja 1990-luvun, liikkeissä jatkui sekä perinteinen suomalainen suuri linja että 1960-luvun perintö, minkä lisäksi ne keksivät myös uusia innovaatiota. (Siisiäinen 1998)

Sosiaalisina muodostelmina liikkeet ja yhdistykset eroavat toisistaan lähinnä organisoitumisensa ja hallinnollisten rakenteidensa formaalisuuden asteen perusteella. Kaikki liikkeet eivät välttämättä organisoidu yhdistyksiksi ja toisaalta yhdistyksen voi synnyttää ilman liikedynamiikkaa. Lähes poikkeuksetta tärkeät suomalaiset yhteiskunnalliset liikkeet ovat valinneet formaalin yhdistyksen organisoitumismallikseen ja mukauttaneet toimintansa sen vaatimuksiin. Organisoitumismuotona yhdistys tukee suomalaisille liikkeille tyypillistä hallinnollista hierarkkisuutta. Tällä tavoin on pyritty saamaan liikkeelle legitiimi ja tunnustettu asema. (Siisiäinen 1998, 220, 224) Yhdistyksillä on tärkeä tehtävä toimia välittäjinä kansalaisyhteiskunnan ja systeemin välillä. Ne muuntavat kansalaisyhteiskunnan liikehdintöjä systeemin ”käyttöjärjestelmän” kanssa yhteensopiviksi ja lisäävät hallinnon kykyä resonoida kansalaisyhteiskunnan kanssa kouluttamalla ”orgaanista sivistyneistöä” poliittisia ja hallinnollisia koneistoja varten. (Siisiäinen 1998, 240-241)

Suomalaisille liikkeille on ollut myös tyypillistä läheinen kytkeä valtion ja valtiosuuntautuneisuus. Tämä on osaltaan seurausta kansallisen eliitin ja sivistyneistön johtavasta roolista liikkeiden organisoimisessa suomalaisen kapitalismin alkutaipaleella. Eliitti oli riippuvainen valtiosta ja siihen kytkeytyvästä laillisuusajattelusta. Kansallisen nousun ajoista lähtien protestiliikkeiden vaatimusten kohteena on ollut useimmiten valtio tai kunta. Toisaalta luokkasuhteet ovat olleet hallitsevassa asemassa yhdistysten organisoitumisessa. (Siisiäinen 1998, 222-223)

Kansallisen sivistyneistön keskeinen rooli yhdistyksissä on myös kytköksissä suomalaisten liikkeiden vakavuuteen ja kansanvalistusluonteeseen. Liikkeet ovat ymmärtäneet itsensä valistuksen ja tiedonvälityksen projekteiksi ja suomalaiset mielenosoitukset ovat toimineet kommunikaation ja valistuksen ylväissä tehtävissä. Sekä porvarillisissa että työväenyhdistyksissä on pyritty kasvattamaan suomalaista rahvasta. (Siisiäinen 1998, 224-226) Leimallista suomalaiselle liikehdinnälle on ollut myös Suomen kansainvälisen aseman tuottama poliittinen ”realismi” ja varovaisuus. Venäjän vallan ajasta lähtien ainakin 1980-luvulle saakka suomalaiset pyrkivät ennakoimaan toiminnassaan venäläisten mahdollisia reaktioita ja minimoimaan kollektiivisista mielenilmaisista sellaiset elementit, joita venäläiset eivät ehkä olisi pitäneet hyväksyttävänä. (Siisiäinen 1998, 223)

1960-luvun protestiliikkeet toimivat välittävänä muotona uusien ja vanhojen liikkeiden välillä. 1960-luvun liikkeet ja yhdistykset toivat uusia teemoja suomalaiseen politiikkaan ja uudenlaisia keinoja niiden käsittelyyn. Uudet, 1980-luvun, liikkeet omaksuivat monia 1960-luvun edeltäjiensä keinoista. Vaikka uudet liikkeet kantoivat sisällään paljon vanhaa, toivat ne myös uutta suomalaisen kollektiivisen toiminnan traditioon. Tärkeä ero vanhoihin liikkeisiin oli liikehdinnän keskiluokkaistuminen. Myöskään formaaleiden organisaatiorakenteiden luomista ei enää pidetty itsestänselvyytenä, esimerkiksi vihreä liike torjui aluksi puolumuodon. (Siisiäinen 1998, 227-228) Kansallispuistoja suojeleva liike sekä talonvaltausliike ottivat keinovalikoimaansa passiivisen vastarinnan. Tähän turvauduttiin yleensä kuitenkin vasta vakiintuneiden vaikuttamiskeinojen osoittauduttua tuloksettomiksi (emt, 233). Suurimpana erona vanhoihin liikkeisiin oli kuitenkin julkisuuden määrätietoinen hyödyntäminen. Julkisuudesta tuli tietoisesti käytetty keino rekrytoida

jäseniä, pitää ajettua asiaa esillä ja kytkeä liike poliittisten suhdanteiden vaihteluihin. (emt, 228-229)

Kuitenkin vasta 1990-luvun puolivälissä esiin noussut uusi vastarintaliikehdintä ja erityisesti eläinoikeusliike kyseenalaistivat todella suomalaisen liikekulttuurin suuren linjan. Uutta oli esimerkiksi yksityisomaisuuden tuhoaminen ja lain rikkominen. Toisin kuin edeltäjänsä uusi vastarintaliike organisoitui hierarkkisen yhdistysmallin sijaan anarkistisesti verkostoitumalla. Uutta oli myös toimijoiden nuori ikä ja naisten suuri osuus liikehdinnässä. Merkittävää radikaalin eläinoikeusliikkeen toiminnalle oli maanalaisuuden ja julkisuuden vuorottelu. Iskut turkistarhoille tehtiin salaa, mutta käyttäen kuitenkin julkisuutta hyväksi. Uudet radikaalit aktivistit osoittivat toiminnassaan epäluottamuslauseen vanhojen yhdistysten tehottomina pitämilleen keinoille. Vanhat yhdistykset taas sanoutuivat jyrkästi irti uusien liikkeiden laittomuuksista. (Siisiäinen 1998, 234-235)

4. TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTO JA -METODI

4.1. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskohteenani on Lapinlahden sairaalan kohtalosta vuosituhannen vaihteessa käyty kamppailu ja erityisesti Pro Lapinlahti -liike. Lähestyn Pro Lapinlahti -liikettä yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimusperinteestä. Tavoitteenani on vastata kysymykseen *millainen liike nousi puolustamaan Lapinlahden sairaalaa?* Tutkimuskysymyksen voi jakaa seuraaviin osakysymyksiin: *Ketä Pro Lapinlahti -liikkeeseen osallistui, kuinka liike toimi, miten liike perusteli toimintansa, mitä kulttuurisia merkityksiä toiminta kantoi mukanaan, mikä oli se yhteiskunnallinen konteksti, josta liike nousi ja kuinka Pro Lapinlahti -liike asettuu suhteessa muuhun suomalaiseen liikehdintään.* Jotta liike tulisi ymmärrettäväksi, esittelen myös kamppailun vaiheet sekä erittelen siihen osallistuneet toimijat. Tutkimuskysymykset sisältävät kaksi ulottuvuutta: toisaalta kartoitan, kuvailen ja dokumentoin ennen tutkimatonta ilmiötä ja toisaalta koetan liittää kyseisen ilmiön yhteiskunnalliseen kontekstiinsa, jonka kautta se tulee ymmärrettäväksi.

4.2. Laadullinen tutkimus

Koska olen kiinnostunut Pro Lapinlahti -liikkeen toiminnasta ja toiminnan perusteluista, on laadullinen lähestymistapa tutkimuskysymyksiini kannalta kaikkein luontevin. Sosiaalitieteissä tutkimusmenetelmät on ollut tapana jakaa karkeasti kahteen leiriin: kvalitatiivisiin eli laadullisiin ja kvantitatiivisiin tutkimusmenetelmiin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa operoidaan lukujen ja niiden välisten tilastollisten yhteyksien avulla. Analyysi perustuu tilastollisten säännönmukaisuuksien etsimiseen siitä tavasta, jolla eri muuttujien arvot liittyvät toisiinsa. (Alasuutari 1999, 34, 37) Laadullisessa tutkimuksessa analyysi perustuu ymmärtävään selittämiseen. Tarkoituksena ei useinkaan ole universaalien lainalaisuuksien paljastaminen vaan keskeistä on ilmiön tai tapahtuman paikallinen selittäminen. (emt, 55) Laadulliset tutkimusmenetelmät yleistyivät sosiaalitieteissä 1970-luvulla (Eskola & Suoranta 1998, 26).

Kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset menetelmät on nähty toisilleen vastakkaisina ja keskenään paremmuudesta ja tieteellisyydestä kilpailevina menetelminä. Juha Suoranta ja Jari Eskola (1998, 14) korostavat kuitenkin, että menetelmien dikotominen vastakkainasettelu on sekä turha että harhaanjohtava tutkimuksen arvoa mitattaessa. Pikemminkin tärkeää olisi tehdä tutkimusta asianomaiseen ongelmaan sopivilla menetelmillä. Tutkimuskysymyksen tulee määrittää se, millä metodeilla aihetta lähestytään. Kun halutaan päästä lähelle niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat ilmiöille ja tapahtumille, laadulliset menetelmät ovat soveliaain työkalu. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 28)

Merkityksen käsite on laadullisen tutkimuksen keskiössä. Sillä viitataan ihmiselle ominaiseen olemassaolon tapaan. Ihminen hahmottaa maailmaa ja osaa suunnistaa siinä merkityksellistämisen prosessin ja merkitysyhteyksien kautta. Sosiaalinen todellisuus on kokoon pantu merkityksistä. (Eskola & Suoranta 1998, 45)

Merkitysten tutkimuksessa tulkinta ja ymmärtäminen ovat keskeisiä menetelmiä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 16-19). Laadullinen tutkimus ja kulttuurintutkimus asettuvat limittäin. Pertti Alasuutari (1999, 24) lähestyy laadullista tutkimusta sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Hän korostaa, että ”laadullinen tutkimus ruotii aina kulttuurin käsitettä ja pyrkii selittämään merkityksellistä toimintaa”.

Keskeisiä piirteitä laadulliselle tutkimukselle ovat aineiston tekstimuotoisuus, analyysin prosessinomaisuus, tutkittavien näkökulman korostaminen, aineistolähtöisyys, hypoteesittomuus, harkinnanvaraisen otannan käyttäminen aineistoa hankittaessa sekä aineiston pitäminen näytteenä todellisuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on tekstimuodossa. Teksti voi olla syntynyt tutkijan edesauttamana (esim. haastattelut, kenttäpäiväkirjat) tai tutkijasta riippumatta (kirjeet, päiväkirjat). Tutkimuksen prosessinomaisuus tarkoittaa, että tutkimuksen eri vaiheet, kuten aineiston keruu, analyysi ja tulkinta, kietoutuvat yhteen. Aineiston tieteellistä uskottavuutta ei määritä aineiston määrä, kuten tilastollisessa analyysissä, vaan tutkija kerää tutkimuskohteestaan informaatiota harkinnanvaraisen otannan avulla: aineisto käsitetään näytteeksi todellisuudesta, ei edustavaksi otokseksi. Tämä edellyttää tutkijalta kykyä rakentaa tutkimukseensa vahvat teoreettiset perustukset, joiden pohjalta hän osaa aineistoaan kerätä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavien

näkökulma pyritään nostamaan esiin ja tutkimuksen painotus on aineistolähtöisyydessä ja hypoteesittomuudessa. (Eskola & Suoranta 1998, 14-24)

4.2. Teoreettinen viitekehys

Laadullisen analyysin voi katsoa jakaantuvan kahteen osaan: havaintojen pelkistämiseen ja niiden tulkintaan. Pelkistämävaiheessa aineistoa tarkastellaan tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta ja huomio kiinnitetään siihen, mikä on kulloisenkin kysymyksenasettelun kannalta olennaista. (Alasuutari 1999, 40) Tulkintavaiheessa pelkistettyjen havaintojen pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (emt, 44) Havaintoja itsessään ei voi vielä pitää tutkimuksen tuloksina, vaan johtolankoina, joita tulkitseamalla koetetaan päästä tutkittavan ilmiön taakse. Laadullinen aineisto on aina rikkaudeltaan moninkertainen siihen nähden, kuinka paljon sitä analyysissä voi hyödyntää. (emt, 85) Aineiston moninaisuudesta seuraa, että sitä on mahdollista lähestyä lukuisista eri näkökulmista, joista tutkijan on valittava omansa. Tiettyä näkökulmaa aineistoon kutsutaan teoreettiseksi viitekehyyksi. (emt, 78-81) Teoreettisen viitekehyyksen ei ole tarkoitus muodostua jäykäksi ajatusten kahlehtijaksi, vaan sen tulisi avata uusia näkökulmia todellisuuteen. Eri teorioita ja metodeita voi soveltaa kutakin tutkimusaihetta parhaiten palvelevalla tavalla. (emt, 25) Triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten aineistojen, teorioiden ja/tai menetelmien käyttämistä samassa tutkimuksessa. Teoriatrangulaation käsitteellä viitataan siihen, että aineistoa tulkitaan useamman erilaisen teorian valossa. (Eskola & Suoranta 1998, 69-70)

Laadullisen tutkimuksen teorit voidaan jakaa kahteen ryhmään: taustateorioihin ja tulkintateorioihin. Taustateoria tarjoaa taustan, jota vasten aineistoa tarkastellaan. Tulkintateoriat ohjaavat tutkijan valintoja aineiston tarjoamien lähes rajattomien tulkintamahdollisuuksien joukossa. Teorioiden sisältämät keskeiset käsitteet auttavat tutkijaa aineiston analyysissä. (Eskola & Suoranta 1998, 82) Oma tutkimukseni ankkuroituu sekä kansainväliseen että suomalaiseen yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimusperinteeseen ja erityisesti uusien liikkeiden tutkimukseen. Työni taustalla ei vaikuta mikään yksi kaikenkattava ja kaikessa ohjaava teoria, vaan hyödynnän valikoiden yhteiskunnallisten liikkeiden teorianmuodostuksen käsitteistöä. Keskeisiä

aineiston analysoinnin apuvälineinä käyttämiäni käsitteitä ovat kollektiivinen identiteetti, kehystäminen, toimintarepertuaari, mobilisaatorakenne ja protestiaalto.

4.3. Aineisto

Aineistona minulla on tekemäni Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistien haastattelut sekä Pro Lapinlahti -yhdistyksen tuottamaa kirjallista materiaalia, kuten toimintakertomuksia, jäsenkirjeitä, tiedotteita ja kannanottoja. Lisäksi hyödynnän liikkeen tuottamia yleisönosastokirjoituksia. Analyysin apuna käytän myös lehti uutisia sekä eri instanssien kuten Helsingin kiinteistöviraston ja Museoviraston lausuntoja ja päätöspöytäkirjoja. Hyödynnän eri tyyppisiä aineistoja työssäni eri tavoin. Analyysini pääpaino on haastatteluissa ja liikkeen tuottamissa mielipidekirjoituksissa sekä liikkeen oman toiminnan dokumenteissa kuten Pro Lapinlahti -yhdistyksen toimintakertomuksissa ja jäsenkirjeissä. Muuta aineistoa käytän kamppailun kuvailussa ja toimijoiden erittelyssä sekä kokonaisnäkömyksen luomisen apuvälineenä. Aineiston suuresta määrästä ja monipuolisuudesta kiitos kuuluu haastatteluun suostuneiden lisäksi Pro Lapinlahti -yhdistykselle, jonka huolella koottua ja järjestettyä arkistoa pääsin vapaasti hyödyntämään.

Päätin kerätä aineistoa tekemällä haastatteluja, koska olin kiinnostunut kuulemaan, mitä Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit ajattelivat. Haastattelu on yhteiskuntatieteissä yksi käytetyimmistä menetelmistä, koska se on luonteeltaan joustava ja sopii moniin tarkoitukseen (Hirsjärvi & Hurme 2001, 11, 14). Haastattelussa haastateltavan subjektius korostuu: hän on tutkimuksessa aktiivinen ja merkityksiä luova osapuoli. Haastattelun avulla voidaan tutkimuskohteesta saada syvää ja monitahoista ja toisinaan myös yllättävää tietoa sekä kuvaavia esimerkkejä. Haastattelussa ollaan suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, mikä mahdollistaa kysymysten tulkinnan ja täsmentämisen, lisäkysymysten tekemisen sekä ei-kielellisten vihjeiden havaitsemisen. Haastattelussa tutkijalla on mahdollisuus saada kuva sekä haastateltavien ajatuksista ja käsityksistä että hänen kokemuksistaan ja tunteistaan. Metodina haastatteluihin sisältyy myös riskinsä. Jotta haastattelusta voisi saada irti paljon informaatiota, tulisi haastattelijalla olla kokemusta ja taitoja. Samoista avuista on hyötyä myös aineiston analysointi-, tulkinta- ja raportointivaiheessa. (emt, 34-41)

Haastateltavat valitsin lumipallo-otannan avulla. Lumipallo-otannalla takoitetaan sitä, että haastateltavia haetaan etsimällä ensin muutamia avainhenkilöitä, joita puolestaan pyydetään suosittelemaan haastateltavaksi muita keskeisiä ihmisiä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 59-60) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko ei takaa tutkimuksen onnistumista, vaan tutkittava ilmiö ja näkökulma määrittävät, minkä verran aineistoa on riittävästi. Laadullisessa tutkimuksessa on puhuttu myös aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. Aineistoa kerätään sen verran, että uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Saturaation idea perustuu ajatukseen, että tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, mikä tutkimuskohteesta voidaan kyseisellä menetelmällä saada. (Eskola & Suoranta 1998, 61-63)

Haastattelin tammi- ja helmikuun 2004 aikana yhteensä yhdeksää Pro Lapinlahti -liikkeeseen osallistunutta. Kaikki tekemäni haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Pohjana haastatteluissa oli puolistrukturoitu haastattelurunko (liite 1). Puolistrukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan haastattelukaavaa, jossa kaikille esitetään samat kysymykset, mutta valmiita vastausvaihtoehtoja ei käytetä vaan haastateltava vastaa omin sanoin (Eskola & Suoranta 1998, 87). Kysymykseni käsittelivät haastateltujen omia taustoja, tapahtumien kulkua, perusteluja toiminnalle ja kokemuksia toiminnasta. Haastattelut etenivät vapaamuotoisesti, ja haastattelurungosta poikettiin syrjäpoluille monta kertaa. Haastatteluista viisi tehtiin haastateltavien kodeissa ja neljä työpaikoilla. Kestoltaan haastattelut vaihtelivat tunnista puoleentoista tuntiin. Ylipäättään haastattelut sujuivat hyvin, ja haastatellut vastasivat avoimesti esittämiini kysymyksiin. Kukaan ei kieltäytynyt haastattelusta. Tämän lisäksi vierailin keväällä 2009 Pro Lapinlahti -yhdistyksen hallituksen kokouksessa ja vuosikokouksessa päivittämässä tietojani Lapinlahden sairaalan kohtalosta ja Pro Lapinlahti -liikkeen toiminnasta.

Haastattelemistani ihmisistä kaikki kuuluivat liikkeen ydinryhmään ja toimivat mukana myös Pro Lapinlahti -yhdistyksessä. Osa haastatelluista oli ollut mukana Pro Lapinlahti -yhdistyksen toiminnassa pitkään, yksi aivan sairaalan ensimmäisestä lakkautusuhasta lähtien. Osa oli aktivoitunut toimintaan toisen lakkautusuhan myötä. Noin puolella haastatelluista oli työnsä puolesta suhde Lapinlahteen, osa oli tullut liikkeeseen ilman henkilökohtaista sidettä sairaalaan. Yhdellä haastatelluista oli

potilastausta. Kaikki olivat hyvin koulutettuja ja aktiivisesti yhteiskunnassa mukana. Valtaosa oli tai oli ollut jäsenenä erilaisissa yhdistyksissä ja osa oli aiemmin ollut mukana puolustamassa vanhoja rakennuksia. Valtaosalle haastatelluista Pro Lapinlahti oli kuitenkin ensimmäinen liike, johon he olivat aktiivisesti sitoutuneita, eikä kukaan toiminut samaan aikaan aktiivisesti mukana missään muussa liikkeessä. Kukaan ei ollut toiminut aktiivisesti politiikassa. Haastateltujen ikähaitari vaihteli alle kolmestakymmenestä eläkeikään. Miehiä haastatelluista oli kolme, naisia kuusi.

Mielestäni saavutin haastatteluissa saturaatiopisteen. Haastattelut eivät enää tuoneet juurikaan uutta informaatiota enkä kokenut tarpeelliseksi tehdä enempää haastatteluja. Siitä, olisiko lisähaastattelu tuonut jotain uutta kuvaan, en voi tietenkään olla varma. Tutkija ottaa harkinnanvaraisen näytteen parhaan tietonsa valossa voimatta olla kuitenkaan varma aineiston edustavuudesta. Harkinnanvarainen näyte voi olla myös harhainen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 60) Analyysini liikkeestä perustuu liikkeen aktiivisempien toimijoiden kokemuksille ja toiminnan perusteluille. Uskon kuitenkin, että monipuolisuudessaan heidän näkemyksensä edustavat laajemmin koko liikettä, koska he olivat keskeisiä liikkeen toiminnan perustelujen muotoilijoita ja liikkeen mobilisoijia.

4.4. Tutkimusmetodi

Laadullista aineistoa voi lähestyä joko faktanäkökulmasta tai näytenäkökulmasta. Oma lähestymistapani on fakta- ja näytenäkökulman yhdistelmä. Faktanäkökulmaa voi hyödyntää silloin, kun on kiinnostunut tutkittavien todellisesta käyttäytymisestä tai siitä, mitä on tapahtunut. Faktanäkökulmasta katsottaessa ollaan kiinnostuneita vain niistä väitteistä, joiden uskotaan heijastavan totuutta maailmasta. (Alasuutari 1999, 91) Faktanäkökulman vastakohtana voidaan pitää näytenäkökulmaa. Näytenäkökulmasta aineisto mielletään näytteeksi maailmasta. Sitä ei pidetä todellisuuden heijastumana vaan todellisuuden osana. Kun laadullista aineistoa tarkastellaan näytenäkökulmasta, aineiston totuudenmukaisuus ja rehellisyys ovat epärelevantteja käsitteitä. Näytenäkökulmasta aineistossa kiinnostavia seikkoja voivat olla esimerkiksi juonellisuus, interaktio tai kulttuuriset jäsenyykset. Kulttuuristen jäsenyyksien tutkiminen on yksi tapa, jolla analysoidaan sitä, miten henkilö tai aineisto kertoo tarinaansa. (Alasuutari 1999, 114-115) Luodessani kokonaiskuvaa Pro

Lapinlahti -liikkeen toiminnasta ja sairaalan ympärillä käydystä kamppailusta, lähestyn aineistoani faktanäkökulmasta. Uskon, että haastattelut, toimintakertomukset ja lehtileikkeet antavat suhteellisen totuudenmukaisen kuvan tapahtumaprosessista, liikkeen toimintatavoista ja liikkeeseen osallistujista. Liikkeen kollektiivisen toiminnan kehystä tarkastelen näytenäkökulmasta. Tällöin pyrin jäljittämään niitä kulttuurisia jäsennyksiä ja merkityksiä, joita Pro Lapinlahti -liikkeen toiminnasta nousi esiin.

Tutkimusmetodiksi kutsutaan käytäntöjä ja sääntöjä, joiden avulla havaintoja tuotetaan, muokataan ja tulkitaan (Alasuutari 1999, 82). Oma aineistoani jäsentä teemoittelun ja kehysanalyysin avulla. Aloitin litteroimani aineiston käsittelyn lukemalla sitä läpi huolellisesti ja teemoittelemalla sitä eri aihealueiden mukaan. Teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja ja aineistoa ryhmitellään ja jäsentellään näiden teemojen ympärille. Aineistosta esimerkiksi poimitaan sen sisältämät keskeiset aiheet. (Eskola & Suoranta 1998, 176) Aineistoani jäsentäviä pääteemoja olivat tapahtumien kulku, toimijat, toimintarepertuaari, yhteisöllisyys, perustelut toiminnalle ja kokemus vaikuttamisesta.

Jatkoin aineiston jaottelua tekemäni pääteemoittelun pohjalta tavoitteenani erotella puheesta Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaa jäsentäneet kehykset. Tutkimusmetodinä sovelsin hyvin väljästi kehysanalyysiä tukeutuen Anssi Peräkylän (1990) esitykseen aiheesta. Kehysanalyysiä voidaan pitää esityksenä maailman epäyhtenäisyydestä. Keskeistä kehysanalyysille on ajatus, että mikään elämän osa-alue ei ole jäsentynyt vain yhden periaatteen ympärille vaan jokaista asiaa voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta ja kaikista asioista on olemassa eri versioita. Erilaiset kulttuuriset mallit ja sosiaaliset maailmat elävät rinnakkain ja limittäin. (Peräkylä 1990, 153-158)

Kehystä voi pitää määritelmänä toimintakokonaisuuksille, jotka sosiaalisen elämän käytännöissä ilmenevät vakiintuneina ja joista voidaan puhua erillisinä kokonaisuuksina (Peräkylä 1990, 158). Eri kehykset ovat läsnä rinnakkain ja päällekkäin sisältäen erilaisia toiminta- ja ajatusmalleja. (emt, 23) Tyypillistä kehyksille on, että mikä tahansa tapahtumasarja sisältää useiden eri kehysten mukaisia episodeja, joista kukin viittaa omaan todellisuuteensa. Arkisessa elämässä kehyksiä

vaihdetaan jatkuvasti. (emt, 16-19) Kehykseen kuuluu sekä tiedollinen että toiminnallinen puoli. Kehysanalyysi sopii sekä toimintakokonaisuuksien että puheen erittelyyn. (emt, 158) Itse käytän kehysanalyysiä molempiin tarkoituksiin. Pyrin löytämään ja erittelemään liikkeen kollektiivisen toiminnan kehykset tarkastelemalla sekä liikkeen tuottamaan puhetta että liikkeen konkreettista toimintaa. Eri puhekehysten erittelyssä tärkeässä roolissa on valikoiva havaitseminen; puheesta nostetaan esiin tietyt asiat muiden jäädessä huomion ulkopuolelle (emt, 158). Analyysini ydinajatuksena on, että Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaa jäseni useampi kehys, jotka kuitenkin olivat sopuosoinnussa keskenään. Kehys on yksi liiketutkimuksen keskeinen käsite ja sitä on hyödynnetty liikkeiden toiminnan perustelujen analysoinnissa. Kehysanalyysissäni liiketutkimuksen traditio on vahvasti läsnä. Olen etsinyt kustakin kehyksestä yhteiskuntadiagnoosin, -prognoosin ja toimintaan motivoivan ulottuvuuden.

4.5. Eettiset kysymykset

Jokaiseen tutkimukseen liittyy omat eettiset kysymyksensä sekä tiedon hankinnan että tiedon käytön suhteen. Eskola ja Suoranta (1998, 56-57) pitävät sosiaalitieteellisen tutkimuksen eettisenä lähtökohtana ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta. Tutkittaville ei saa aiheutua tutkimukseen osallistumisesta vahinkoa eikä heitä saa loukata. Tutkimukseen osallistumisen ja kysymyksiin vastaamisen tulee olla kaikin tavoin vapaaehtoista. Tutkimusta ei saa tehdä salaa, eikä ihmisiä saa painostaa vastaamaan tutkijan kysymyksiin. Tietojen käsittelyssä keskeistä on luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Tutkimustuloksia julkaistaessa on huolehdittava siitä, että tutkittavien henkilöllisyys ei paljastu. Ihmisiä ei saa myöskään petkuttaa. Heidän antamia tietoja ei saa käyttää muihin tarkoituksiin kuin mitä on alunperin sanottu.

Käytännössä eettisten ohjeistojen täyttäminen ei ole aina yksinkertaista. Tutkittavat voivat kokea itsensä väärinymmärretyksi ja analyysin loukkaavaksi, vaikkei tämä olisikaan tutkijan tarkoitus. Anonymiteetin säilyttäminen voi olla myös joissain tilanteissa ongelmallista. Yksittäistä yhteiskunnallista ilmiötä tutkittaessa mahdollisten haastateltavien määrä voi olla varsin rajattu, joten on mahdollista, että asiaan perehtynyt tarkkaavainen lukija voi tunnistaa tai ainakin kuvitella

tunnistavansa henkilöitä tekstinäytteiden takaa, vaikkei haastateltujen nimiä paljastettaisikaan. Haastattelemanani henkilöt ovat toimineet näkyvästi Pro Lapinlahti -liikkeessä, joten tämä työ luonnollisesti yhdistyy heihin. Olen kuitenkin pyrkinyt valikoimaan ja muokkaamaan käyttämäni suorat lainaukset siten, ettei niistä voi päätellä sanojan henkilöllisyyttä. Samasta syystä en ole laittanut haastattelusitaatteihin esimerkiksi ikään tai sukupuoleen liittyviä tunnistetietoja tai tunnisteita, joiden kautta eri sitaatit voitaisiin liittää toisiinsa.

Voiko työstäni olla haittaa haastattelemilleni ihmisille? Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit ovat esiintyneet julkisesti nimillään ja kasvoillaan Lapinlahden sairaalan puolesta ja sanoneet ja näyttäneet julkisesti, mitä mieltä he ovat asioista. Näkemykseni on, että mikäli heille on koitunut jotain haittaa Lapinlahden sairaalan toiminnan puolustamisesta, niin sen haitan he ovat jo kärsineet. Tämä työ ei paljasta mitään sellaista, jota ei olisi aiemmin julkisesti ääneen sanottu.

5. KAMPPAILU LAPINLAHDEN SAIRAALASTA

Lapinlahden sairaala toimi psykiatrisena sairaalana keskeytyksettä vuodesta 1841 vuoteen 2008, jolloin viimeinen psykiatrinen osasto muutti rakennuksesta pois. Tämän 167 vuotta kestäneen ajanjakson aikana psykiatrinen hoitomaailma koki rajuja mullistuksia ja myös Lapinlahden sairaalan toiminta oli aika-ajoin vaakalaudalla. Lopetusuhan alle Lapinlahden sairaala joutui historiansa aikana monta kertaa: ensimmäisen kerran tietävästi vuonna 1918, seuraavaksi 1960-luvulla, sitten 1980-luvun lopussa ja viimeisen kerran vuosituhannen vaihteessa. (HS Kuukausiliite 3/2000) Lakkautusajatusten taustalla ei ollut toiminnan lopettaminen kokonaan vaan tarkoituksena oli siirtää sairaalatoiminnot syystä tai toisesta pois Lapinlahden kiinteistöstä ja jatkaa niitä muualla. 1980-luvun suunnitelmissa osastot oli tarkoitus keskittää Meilahden sairaalan ja viimeisessä suunnitelmassa Hesperian sairaalan yhteyteen. Sekä 1980- että 1990-luvuilla suunnitelma synnytti voimakasta vastarintaa, mikä on ollut psykiatristen sairaaloiden alasajon yhteydessä poikkeuksellista (esim. Salo 1996, 292). Tämän tutkielman kohteena on sairaalan viimeisimmän lakkautusuhan nostattama vastarinta vuosituhannen vaihteessa. 1980-luvun lakkautusuhkaa sivuan vain pintapuolisesti ja aiempia lakkautussuunnitelmia en käsittele tässä tutkielmassa ollenkaan.

5.1. Lapinlahden sairaalan kohtalon politisoituminen

Lapinlahden sairaalan toiminta joutui uhatuksi vuonna 1986 kun Helsingin Yliopiston keskussairaalaliiton (HYKS) hallitus ilmoitti suunnitelmistaan keskittää kaikki psykiatrian toimintansa Meilahteen. Suunnitelman toteutuminen olisi supistanut silloisen potilaspaikkamäärän noin kolmannekseen ja merkinnyt Lapinlahden sairaalan erityistoimintojen loppumista. Sairaalan lakkautussuunnitelma herätti laajaa vastarintaa. Sekä Lapinlahden sairaalan johto että useat kansalaisyhteiskunnan toimijat ryhtyivät aktiivisesti vastustamaan suunnitelmaa. Sairaala puolustamaan muodostui kansalaisliike, joka sai mediassa huomattavaa julkisuutta osakseen ja pystyi painostamaan päätöksentekijöitä. Vastarinnan seurauksena lakkautuspäätöstä päätettiin lykätä vuodella ja samalla nimitettiin toimikunta selvittämään hanketta, ja psykiatrian klinikan johto ja HYKS:n johto alkoivat käydä aiheesta neuvotteluja. Vuonna 1987 sairaalan puolustajat alkoivat kerätä nimiä sairaalaan säilyttämistä

vaatimaan kansalaisadressiin, joka luovutettiin HYKS:n liittovaltuuston puheenjohtajille 24.3.1988. Allekirjoituksia adressiin oli kertynyt 7200. Toimikuntatyöskentelyn ja neuvottelujen pohjalta HYKS:n liittovaltuusto päätti kokouksessaan kesällä 1988 säilyttää psykiatrian klinikan Lapinlahdessa. (Achté 1991, 176)

Kymmenen vuotta sairaalan säilyttämispäätöksen ja sitä seuranneiden suvantovuosien jälkeen Lapinlahden sairaalan toiminta joutui vuosituhannen vaihteessa uudelleen uhatuksi, ja sairaalan kohtalo synnytti uuden yhteiskunnallisen konfliktin. Nyt poliittinen asetelma oli kuitenkin erilainen kuin ensimmäisen kamppailun aikana. Kun 1980-luvulla kiista sairaalan tulevaisuudesta käytiin HYKS:n johdon ja sairaalaa puolustavan liikkeen välillä, nousi uudessa kamppailussa Helsingin kaupunki vahvaksi toimijaksi. HYKS:a organisaationa ei ollut enää olemassa, vaan yliopistollisesta psykiatrisesta hoidosta vastasi HUS -kuntayhtymä. Myös Lapinlahden kiinteistön omistussuhteet olivat muuttuneet.

Konkreettinen tilanne kamppailun aikana oli seuraava: Helsingin kaupunki ja HYKS olivat tehneet vuonna 1958 sopimuksen, jossa Helsingin kaupunki luovutti korvauksetta Lapinlahden sairaala-alueen sairaalaliiton käyttöön ja hallintaan niin pitkäksi aikaa, kuin aluetta käytettäisiin sairaalatarkoitukseen. Mikäli sairaalatoiminta lopetettaisiin alueelta, sairaalan rakennukset luvattiin luovuttaa kaupungille mahdollisimman huokeaa korvausta vastaan. (Hemgård 2002) Sairaalan tontti jäi tuolloin Helsingin kaupungin omistukseen, kun taas kiinteistön omistajaksi tuli HYKS, jonka yliopistollinen psykiatrian klinikka toimi Lapinlahdessa. HYKS sairaalan käyttäjänä lakkasi olemasta olemassa vuoden 2000 alusta, jolloin se sulautui uuteen, 32:n etelä-suomalaisen kunnan muodostamaan, kunnallisalan organisaatioon Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriin eli HUS-kuntayhtymään. Ennen sulautumistaan HUS:iin HYKS teki seuraajaorganisaationsa puolesta päätöksen lakkauttaa Lapinlahden sairaala. Tässä yhteydessä HYKS myi sairaalan kiinteistöt Helsingin kaupungille kirjanpitohintaan 25,2 miljoonalla markalla (4,24 miljoonalla euroa) (HS 1.10.1999). Varsin huokeaa kauppahintaa perusteltiin HYKS:n ja Helsingin kaupungin vuonna 1958 solmimalla sopimuksella.

HYKS:n tekemän lakkauttamispäätöksen mukaisesti HUS ryhtyi valmistelemaan Lapinlahden sairaalan alasajoa ja toimintojen siirtämistä Helsingin kaupungin omistamaan Hesperian sairaalan päärakennukseen. Vuonna 1962 rakennettu rakennus kaipasi kuitenkin perusteellista remonttia ennen kuin Lapinlahden osastot voisivat muuttaa sisään, joten Helsingin kaupunki ja HUS sopivat, että psykiatrian klinikka jatkaa toimintaansa Lapinlahdessa Helsingin kaupungin vuokralaisena kunnes uudet toimitilat saataisiin valmiiksi. Yliopistosairaallalla oli ennestään Hesperian sairaala-alueella yhdeksän psykiatrista potilasosastoa sekä psykiatrian päivystyspoliklinikka. Tyhjilleen jääneessä huonokuntoisessa päärakennuksessa olivat sijainneet aiemmin Helsingin kaupungin omat psykiatriset osastot, jotka oli siirretty Auroran sairaalaan Auroran kiinteistön remontin jälkeen. Hesperian päärakennuksen peruskorjaukseen budjetoitiin remontin 15.12.1999 päivätyn hankesuunnitelman yhteydessä 20,9 miljoonaa euroa. Hankesuunnitelman hyväksyivät sekä HUS:n hallitus että Helsingin kaupunginhallitus ja -valtuusto. (Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnan lausunto 30/03 4.2.2003) HUS ja Helsingin kaupunki solmivat Lapinlahden sairaalan vuokrasopimuksen aluksi vuoteen 2003 saakka, mutta sopimusta jouduttiin jatkamaan Hesperian remontin viivästymisen vuoksi koko sairaalan osalta vuoteen 2006 ja viimeisen osaston osalta vuoteen 2008 saakka.

Lapinlahden sairaalan lakkautusuhka herätti huolta laajoissa kansalaispiireissä. Mielipideosastoilla ja asiantuntijapiireissä alkoi kiivas keskustelu sairaalan kohtalosta. Kiinteistökauppojen taustoista ja Lapinlahden sairaala-alueen tulevasta käyttötarkoituksesta esitettiin monenlaisia arvioita. Lapinlahden sairaalan arvokiinteistöt sijaitsevat kalliilla ja varsin kauniilla noin kahdeksan hehtaarin kokoisella merenrantatontilla aivan Helsingin keskustan tuntumassa, joten kaupunkisuunnittelulla epäiltiin olevan intressejä alueen suhteen. Aloitteen kauppoihin huhuttiin tulleen Helsingin kaupungilta, jonka arveltiin suunnittelevan alueen ottamista taloudellisesti tuottavampaan käyttöön. Kaupoista puhuttiin myös käyttäen termiä kiinteistöpeleli (esim. Blåfield / HS 22.4.2003). Kiinteistökaupat sijoittuvat aikaan, jolloin Lepakko purettiin Ruoholahdesta ja Ruoholahden teknillis-taloudellisen keskittymän rakentaminen aloitettiin. Tässä yhteydessä Lapinlahden

sairaalan tontista oli jo lohkaistu nurkka Nokian toimistorakennuksille ns. postimerkkikaavalla, ja epäilijät ennakoivat lisää aluevaltauksia.

Erään skenaarion mukaan kiinteistökauppoja suunniteltaessa Helsingin kaupungilla olisi ollut yhteistyöhanke jonkin, mitä todennäköisimmin korkean teknologian, yrityksen kanssa. Erityisesti huhuttiin Nokian havittelevan aluelaajennusta aidan yli Lapinlahden sairaalan puolelle. (esim. Pessala / AL 23.8.1999 ja Wahlbeck / HS Mielipiteet 25.8.1999) Toisaalta epäiltiin Helsingin kaupungin kaavailleen sairaala-alueesta edustus- ja koulutustiloja kaupungin omaan käyttöön. (esim. Tunturi / HS Mielipiteet 19.4.2003) Yhtenä mahdollisuutena väläytettiin myös, että kaupungin suunnitelmissa oli sairaala-alueen lisärakentaminen (esim. HS 5.9.1999). Epäilylle antoi tukea se, että kaupunki vastusti Uudenmaan ympäristökeskukselle 10.1.2000 antamassaan lausunnossa puistoalueen suojelemista rakennussuojelulaila. (Uudenmaan ympäristökeskus / Rakennussuojelupäätös 9.10.2006)

5.2. Eri toimijoiden roolit kamppailussa

Sairaalan kohtaloon vaikuttavien toimijoiden kenttä oli moninainen, mikä tekee sekä kamppailun kulun ja vastuukysymysten hahmottamisen haasteelliseksi. Tehdäkseni tapahtumasarjaa ymmärrettävämmäksi lähestyn prosessia eri toimijoiden rooleista. Toimijoiksi nimeän sairaalatoiminnan jatkamista puolustaneen ja alueen suojelemista vaatineen *Pro Lapinlahti -liikkeen*, kiinteistön omistajan *Helsingin kaupungin* ja kiinteistön vuokralaisen *HUS -kuntayhtymän*. Toimijajoukko olisi mahdollista jakaa myös toisella tapaa, koska tavoitteidensa puolesta yhtenäinen toimija kamppailussa oli ainoastaan Pro Lapinlahti -liike. Helsingin kaupungin ja HUS -kuntayhtymän hallinnon sisäiset rivit olivat jo alun perin hajanaiset ja hajaannus syveni entisestään kamppailun aikana. Katson hallinnon epäyhtenäisyyden lisänneen Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaedellytyksiä ja tukeneen liikkeen jatkuvuutta. Eliittien epäyhtenäisyys ja vaikutusvaltaisten liittolaisten saatavuus on katsottu liiketutkimuksessa tekijöiksi, jotka voivat rohkaista vallitsevan järjestelmän kyseenalaistajia kollektiiviseen toimintaan (Tarrow 1998, 79).

Pro Lapinlahti -liike

Pro Lapinlahti -liikkeen tavoitteena oli Lapinlahden sairaalan säilyttäminen psykiatrian käytössä sekä sairaalan puiston suojeleminen. Samalla liike pyrki nostamaan mielenterveyskysymyksen julkiseen keskusteluun sekä vaikuttamaan psykiatrisen hoidon tasoon ja resurssointiin. Mobilisoituessaan liike sai mukaansa tuhansia ihmisiä, näiden mukana potilaita ja heidän omaisiaan, tiede- ja kulttuurialan vaikuttajia, mielenterveysalan ammattilaisia sekä median edustajia. Liike pyrki vaikuttamaan päättäjiin muun muassa kansalaisadressilla, näyttävillä mielenosoituksilla ja postikorttikampanjoilla sekä kirjoittamalla lehtiin, järjestämällä keskustelutilaisuuksia ja esiintymällä tiedotusvälineissä. Liikkeen toimijat pitivät aktiivisesti yhteyttä poliitikkoihin ja virkamiehiin sekä seurasivat valppaasti tilanteen kehittymistä ja reagoivat päätöksiin. Liike toimi byrokratian vahtikoirona nostaessaan virastoissa ja lautakunnissa suunniteltuja asioita julkisiksi puheenaiheiksi.

Sairaala- ja käydyn kamppailun aikana Pro Lapinlahti -liike toi julki eri ryhmien välisen ristiriidan julkisten resurssien jaossa. Kamppailun kuluessa liike asetti kyseenalaiseksi hallinnon asiantuntijuuden ja kyvyn järjestää psykiatrisen hoito toimivalla tavalla pääkaupunkiseudulla. Samalla se kyseenalaisti hallinnon tarkoitusperät sekä halun toimia demokratian ja hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti. Näin tehdessään liike kiisti julkisesti hallinnon kyvyn tehdä kaupunkilaisten kannalta hyviä ratkaisuja ja vaati päästä vaikuttamaan siihen kuinka kaupunkia kehitetään ja kuinka yhteisiä resursseja käytetään. Kiistan syvetessä liike pyrki ”ongelman omistajaksi”, vasta-asiantuntijaksi, joka haastoi hallinnon legitimitetin hoitaa yhteisiä asioita. Toimiessaan liike raivasi tilaa itselleen ja muovasi toimintaympäristöä sellaiseksi, että vallanpitäjien oli pakko reagoida liikkeen vaatimuksiin.

Helsingin kaupunki

Helsingin kaupungin nimeäminen yhdeksi toimijaksi on karkeasti yksinkertaistavaa, koska tosiasiallisesti Helsingin kaupunki ei ollut kamppailun aikana yhtenäinen toimija. Kiistan aikana kaupungin sisäiset rivit jakaantuivat, ja käytännössä toimijoita oli useita, eivätkä niiden tavoitteet olleet yhteneviä. Sairaala- ja puolustanut liike sai

ymmärrystä osakseen sekä joiltakin viranomaisilta että poliitikoilta, mikä osaltaan paransi liikkeen toimintaedellytyksiä. *Kiinteistötoimen* voidaan katsoa olleen voimakas sairaalatoimintojen lakkauttamista ajava voima. Taustalla olivat ilmeisesti kaupunkisuunnittelun intressit. Kiinteistöpuolen korkeiden virkamiesten lausunnoissa tulivat ilmi visiot sairaala-alueen tulevasta käyttömahdollisuuksista. Kaupunkisuunnittelu- ja kiinteistötoimen apulaiskaupunginjohtaja Pekka Korpinen markkinoi kaupunginvaltuustolle sairaalan ostamista sillä, että lähitontit voitaisiin ”hyödyntää paremmin”, mikäli sairaalaan ei olisi suljettua rajaa (HS 10.12.1999). Helsingin kaupungin kiinteistöviraston päällikkö Olavi Louko puolestaan kaavaili Helsingin Sanomissa 19.8.1999, että sairaala-alueen vuokralainen voisi olla ”jokin korkean teknologian yritys.”

Julkisuudessa Helsingin kaupungin ylin johto kiisti kuitenkin jyrkästi kaupungin olleen aloitteentekijänä kiinteistökaupoissa ja sairaalansiirtosuunnitelmissa. ”On aivan väärä tulkinta, että kiinteistöhallinto olisi jotenkin himoinnut näitä maita”, vakuutti Pekka Korpinen Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä 3/2000. Korpinen kiistää kaupungilla olleen mitään etukäteissuunnitelmia kiinteistön ja tontin varalle vaan sairaala suorastaan ”tuli meidän sylimme”. Uuden omistajan edustajana Korpinen ilmoitti kuitenkin, että Lapinlahteen sijoittuvan toiminnan tulisi olla ”itsensä kannattavaa”. (HS Kuukausiliite 3/2000) Tulijakanditaateiksi tyhjenevälle sairaala-alueelle ilmottautuivat Helsingin kauppakorkeakoulu ja Svenska handelshögskolan business campus -yhteishankkeellaan. Suunnitelmissa oli luoda alueelle kauppatieteellisen johtamiskoulutuksen huippuyksikkö ja yrityshautomo. Ajatus alueen muuttamisesta talousosaamiseen keskittyväksi kampuukseksi ei maistunut Korpinen mielestä ”hassumalta” ja kaupunki kävi neuvotteluja kauppakorkeakoulujen kanssa. (HS 4.3.2000) Hanke kariutui kuitenkin vuonna 2003 korkeakoulujen muuttaessa suunnitelmiaan (HS 18.9.2003).

Kamppailun kuluessa kaupunginvaltuuston alainen kiinteistölautakunta antoi – tietämättömyyttään tai tarkoitushakuisesti – jopa virheellistä tietoa kaupungin päättäjille. Esimerkiksi lausunnossaan kaupunginhallitukselle kiinteistölautakunta väitti HUS:n todenneen, että Lapinlahden sairaala ei sovellu aikuispsykiatrian tarpeisiin (Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnan lausunto 30/03, 4.2.2003).

Tämä oli selkeä asiavirhe, sillä HUS ei ollut koskaan antanut tällaista lausuntoa. *Kiinteistövirasto* esitti myös perusteettomia kustannusarvioita sairaalan remonttitarpeesta, vaikka remontin mahdollista tarvetta ei oltu koskaan kartoitettu eikä mitään remonttisuunnitelmaa tehty. Kiinteistöviraston arviossa Lapinlahden sairaalan remonttikustannuksiksi sairaalakäyttöön esitettiin 18,5 miljoonaa euroa. Tähän summaan kiinteistövirasto oli päätenyt Hesperian sairaalan remontin kustannusarviota laskennallisena mittapuuna käyttäen, ei arvioimalla Lapinlahden sairaalan kiinteistöjen tosiasiallista kuntoa. Lisäksi laskennallista arviota oli korotettu vielä viidenneksellä rakennussuojelullisiin tarpeisiin vedoten. (emt.)

Vastapainona kiinteistötoimen lausunnoille Helsingin kaupungin byrokratiassa kuului myös sairaalatoiminnan jatkumista ja alueen suojelemista puoltavia ääniä.

Sairaalatoimintaan myötämielisesti suhtautuvia kantoja nousi esiin muun muassa Helsingin kaupungin rakennusviraston ja kaupunkisuunnitteluviraston alaosastoissa. *Rakennusviraston viherosasto* teki vuonna 2000 tutkimuksen, jossa kartoitettiin Lapinlahden sairaala-alueen luonnonvarainen ja istutettu kasvisto sekä arvokkaat kasviyhdykskunnat. Tutkimuksen mukaan sairaalan puiston suojeleminen on tärkeää, koska ”sairaalan puisto on ainutlaatuinen sekä kasvistoltaan että historialtaan” (Mustiala 2000, 18-19). Vuonna 2002 *kaupunkisuunnitteluvirasto* teetti Lapinlahden sairaalaan puistoalueesta historiallisen selvityksen, jossa todettiin puiston olevan ”ainutlaatuinen säilyneen historiallisen käyttötarkoituksensa, sijaintinsa ja poikkeuksellisen rikkaan kasvillisuutensa vuoksi”. Selvityksessä todettiin myös, että puiston arvon kannalta alueen säilyminen sairaalakäytössä olisi toivottavaa. (Hemgård ym. 2002, 52) Edellä mainitut näkemykset olivat yhtenäiset *Museoviraston* kannan kanssa. Museovirasto otti kantaa Lapinlahden puistoalueen suojelesitykseen toteamalla, että sairaala-alueen ”maisema ja kulttuurihistorialliset arvot eivät kestä lisärakentamista”.

Museovirasto oli myös jo vuonna 1999 kirjeellä vedonnut HYKS:iin sairaalatoiminnan jatkamiseksi Lapinlahdessa, koska alkuperäistoiminnan jatkuminen kiinteistössä oli taannut sekä sairaalarakennuksen että sen ympäristön säilymisen ainutlaatuisessa, historiallisessa asussaan. (Museoviraston lausunto Lapinlahden sairaalaa ympäröivän puiston rakennussuojeluesityksestä 10.12.1999)

Voimakkaan kansalaismielipiteen vuoksi Lapinlahden sairaalasta muodostui poliittisesti arka aihe *demokraattisesti valituille päättäjille*. Sairaalan kohtalo nousi

yhdeksi vuoden 2000 kunnallisvaalien teemaksi. Helsingin kaupunginvaltuuston valituista valtuutetuista enemmistö esitti Helsingin Sanomien vaalikoneessa kannattavansa Lapinlahden sairaalan säilyttämistä psykiatrisessa käytössä (Vaalikone 2000). Valittu valtuusto toisti tukensa sairaalalle hyväksyessään vihreitten Minerva Krohnin 20.6.2001 tekemän samanaiheisen toivomusponnen (HS 21.6.2001). Myös antaessaan siunauksensa Hesperian sairaalan remonttisuunnitelmalle 13.2.2002 (20,9 miljoonaa euroa) Helsingin kaupunginvaltuusto hyväksyi Birgitta Dahlbergin toivomusponnen, joka edellytti, ettei Hesperian peruskorjauspäätös samalla merkitse päätöstä Lapinlahden sairaalan psykiatrisen toiminnan lakkauttamisesta (Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnan lausunto 30/03, 4.2.2003).

Kaupunginvaltuuston ponsiäänestyksissä esittämä kanta ei kuitenkaan vaikuttanut Helsingin kaupunginhallituksen päätöksiin. Vihreitten Sanna Hellström esitti 24.3.2003 Helsingin kaupunginhallituksessa, että hallituksen olisi pyrittävä siihen, että Lapinlahden rakennukset tulevaisuudessakin säilyisivät mielenterveystyön käytössä valtuuston tahdon mukaisesti. Kaupunginhallitus hylkäsi esityksen äänin 9-6. Esitystä kannattivat vihreitten, vasemmistoliiton ja Rkp:n edustajat. Kokoomuksen, sosiaalidemokraattien ja kristillisdemokraattien edustajat äänestivät esitystä vastaan. Hallitus totesi, että asian saa päättää kiinteistön käyttäjä. Tällä tavoin vastuu poliittisesti arasta päätöksestä siirrettiin HUS:lle. (HS 25.3.2003)

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri

HUS:n kanta sairaalatoimintojen siirtämiseksi pois Lapinlahdesta alkoi rakoilla kiivaan kansalaiskeskustelun seurauksena. HUS:n hallituksen puheenjohtaja Ritva Laurila puolusti 19.4.2001 Helsingin Sanomien mielipideosastolla sairaalan siirtopäätöstä vedoten ”talouden tosiasioihin”, joita on ”usein vaikea ymmärtää ja vielä vaikeampi hyväksyä”. Laurila halusi esittää huolensa siitä, että hoitoon tarvittavat varat liukuisivat ”sinänsä arvokkaan ja psykiatrilalle hyvin sopivan kiinteistön ylläpitämiseen”. Talouden tosiasioilla Laurila viittasi Helsingin kaupungin ”asiantuntijoiden” tekemään sairaalan peruskorjauksen laskennalliseen kustannusarvioon. HYKS:n lakkauttamisen yhteydessä eläkkeelle jäänyt sairaalaliiton entinen johtaja Arvo Relander puolestaan perusteli sairaalan lakkauttamista keskittämisellä. Hänen mielestään kaikki hajallaan olevat HUS:n psykiatriset osastot

tulisi saattaa samaan paikkaan. Keskittämisen näkökulmasta Lapinlahti oli liian pieni. Hän totesi Lapinlahden sairaalan toiminnan olevan ”korkeatasoista mutta kapea-alaista”. Samoin sairaalan kunto ei vastannut hänen mielestään ”nykyaikaisen psykiatrian vaatimuksia ilman kallista remonttia”. (IS Viikkoliite 28.10.2000)

Kaikki HUS:n johdon jäsenet eivät suhtautuneet Lapinlahden sairaalan käyttömahdollisuuksiin yhtä kielteisesti. Hiljaista myötätuntunutta sairaalaa kohtaan osoitti esimerkiksi psykiatrian toimialajohtaja Björn Appelberg myöntämällä luvan kaikkiin Pro Lapinlahti -liikkeen sairaala-alueella järjestämiin tapahtumiin ja mielenosoituksiin. Ilmeisesti aktiivisen kansalaispainostuksen seurauksena HUS asetti 7.9.2001 jatkoselvitystyöryhmän kartoittamaan Lapinlahden sairaalan mahdollista soveltumista nuorisopsykiatriseen käyttöön. Työryhmä antoi lausuntonsa 27.11.2002. Lausunnossa todettiin kiinteistön olevan nuorisopsykiatrian osaamiskeskukseksi soveltumaton, mutta sen sijaan työryhmä suositteli – alkuperäisen toimeksiantoonsa kuulumattomana asiana – rakennuksen säilyttämistä aikuispsykiatrian käytössä ja Hesperian päärakennuksen remontista luopumista. (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin lehdistötiedote 27.11.2002) Työryhmän puheenjohtaja, HUS:n hallituksen jäsen Taito Pekkarinen otti myös Helsingin Sanomien yleisöosastolla 31.3.2003 kantaa HUS:n aikuispsykiatrisen toiminnan jatkamiseksi Lapinlahden sairaalassa ”väestön monin tavoin ilmaiseman tahdon” mukaisesti.

HUS:n toimitusjohtaja Lauri A. Laitinen oli valmis periaatteessa kannattamaan työryhmän suositusta, mutta sanoi päätävällä olevan kiinteistön omistajalla Helsingin kaupungilla (HS 28.11.2002). Helsingin kaupunginhallitus ei halunnut puuttua asiaan ja päätös siirrettiin takaisin HUS:lle (HS 25.3.2003). 14.4.2003 HUS:n hallitus hyväksyi kokouksessaan Hesperian sairaalan remonttipiirustukset. Samassa kokouksessa vihreiden Osmo Soininvaara ehdotti selvitettäväksi Helsingin kaupungin kanssa mahdollisuutta säilyttää Lapinlahden sairaala mielenterveyden käytössä. Hallitus hylkäsi ehdotuksen äänin 8-8 puheenjohtaja Ritva Laurilan (kok) äänen viimein sinetöiden sairaalan kohtalon. Sairaalan puolustajien kannalta traagiseksi äänestystuloksen teki Lapinlahden sairaalaan myönteisesti suhtautuneen Taito Pekkarisen ja hänen varajäsenensä poissaolo äänestyksestä. (HS 15.4.2003)

5.3. Kamppailun lopputulos?

Tehtyjen päätösten mukaisesti Lapinlahden sairaalan toiminnot muuttivat Hesperian sairaalaan vuosien 2005-2008 aikana. Mikäli Helsingin kaupungilla oli ollut suuria suunnitelmia alueen jatkokäytöstä, olivat aika, kansalaistoiminta ja suhdannevaihtelut vieneet niiltä pohjan pois. Apulaiskaupunginjohtaja Pekka Korpisen haaveilemaa ”itsensä kannattavaa” toimijaa Lapinlahden alueelle ei koskaan ilmaantunut kauppakorkeakoulujen luovuttua business campus -hankkeestaan. Sekä Museoviraston lausunnot että kaupungin teettämät asiantuntijaselvitykset olivat lisänneet painetta Lapinlahden puiston suojeluun, mikä puolestaan suitsi mahdollisia suunnitelmia alueen raskaasta täydennysrakentamista. (esim. Hemgård ym. 2002, Mustiala 2000 ja Museoviraston lausunto Lapinlahden sairaalaa ympäröivän puiston rakennussuojeluesityksestä 10.12.1999)

Kiinteistön historia psykiatrisena sairaalana päättyi, mutta 2000-luvun alun poliittinen ilmapiiri edellytti alueen säilyttämistä mielenterveystyön käytössä. Lapinlahden sairaalaan alettiin puuhata Mielenterveyden taloa. Mielenterveyden talon ideana oli luoda Helsinkiin eri mielenterveysjärjestöjen ja säätiöiden ylläpitämä kaikille kaupunkilaisille avoin mielenterveyden palvelukeskus, jossa voisi harjoittaa muun muassa mielenterveysalan palvelutoimintaa, avohoidon työ- ja päivätoimintaa sekä mahdollisesti myös tukiasumista. Mielenterveyden talo -hanke olikin aikansa poliittisessa myötätulessa ja suunnitelma sai eri valtuustoryhmien periaatteellisen tuen taakseen. Kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien valtuustoryhmien puheenjohtajat pyysivät Y-säätiötä selvittämään edellytyksiä mielenterveyskeskuksen perustamiselle. Y-säätiön nimeämä selvityshenkilö Paula Kokkonen kävi neuvotteluja eri mielenterveysjärjestöjen kanssa näiden kiinnostuksesta perustaa kiinteistöyhtiö ja ottaa rakennukset hallintaansa. Mukana neuvotteluissa olivat esimerkiksi Suomen Mielenterveysseura, Alvi ry, Y-säätiö ja Omaiset mielenterveystyön tukena, Kansanterveysseura, Psykiatrian tutkimussäätiö ja Stakes. (HS 24.3.2004) Järjestöillä olikin kiinnostusta hankkeeseen, mutta ei tarvittavia varoja.

Mielenterveyden talo -suunnitelma raukesi taloudellisesti epärealistisena ja Helsingin kaupunki päätti ottaa rakennukset omaan käyttöönsä. Kaupunki aikoo korjata suojellut kiinteistöt, mutta uusia rakennuksia sairaala-alueelle ei ole näillä näkymin tarkoitus

rakentaa. (HS 13.1.2007) Tämän hetken suunnitelman mukaan kaupungin sosiaalivirasto tulee sijoittamaan kiinteistöön lastensuojelun päihdeosaamiskeskuksen, joka käsittää vastaanotto- ja arviointiyksikön sekä nuorten päihdepsykiatrisen poliklinikan. Lisäksi kiinteistöön on tarkoitus tulla kehitysvammaisten ryhmäkoteja ja tilat kehitysvammaisten päivätoiminnalle ja työterapialle. Myös piharakennukset ja Venetsia-rakennus on tarkoitus kunnostaa. Hankkeen kokonaisrahoitustarpeeksi on arvioitu 54 100 000 euroa (sisältää alv. 22%) (Hankesuunnitelma 4.10.2009). Helsingin kaupunginhallitus käsitteli hankesuunnitelmaa 12.5.2010. Säästösyihin vedoten hallitus päätti lykätä vuodella suunnitelman viemistä valtuuston päätettäväksi. (HS 13.5.2010) Sairaala-alueella sijaitseva Koivula-talo on jo peruskorjattu Alvi ry:n mielenterveyskuntoutujien asunnoiksi ja toimii uudella nimellä Alvila.

Uudenmaan ympäristökeskus antoi Lapinlahden puiston suojeluesityksestä 9.10.2006 kielteisen päätöksen ja puiston suojelu jäi siten Helsingin kaupungin suunnitteilla olevan asemakaavan varaan. Päätös oli Museoviraston kannan vastainen ja myötäili Helsingin kaupunginhallituksen tahtoa. (Uudenmaan ympäristökeskus / Rakennussuojelupäätös 9.10.2006) Asemakaavan varaan jäävä puiston suojelu antaa kaupungille vapaammat kädet hyödyntää aluetta kuin olisi ollut laita, mikäli alue olisi suojeltu rakennussuojelulailla. Vaikka kaupunki teettämiensä selvitysten perusteella tunnustaakin alueen suojelulliset arvot, on kaupungin yhtenä suunnitelmana ollut tulevaisuudessa mahdollisesti rakennettavan keskustatunnelin länsipään sisäänajorampin sijoittaminen puiston eteläpähän. (Helsingin kaupungin kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjaote 18.11.2004) Pro Lapinlahti-yhdistys valitti ympäristökeskuksen suojelemattajättämispäätöksestä Ympäristöministeriölle marraskuussa 2006. (Valitus Uudenmaan ympäristökeskuksen päätöksestä 9.10.2006) Valituksen käsittely on edelleen kesken, samoin asemakaavan laatiminen alueelle. Keskustatunnelin rakentaminen ei vaikuta tällä hetkellä kuitenkaan ajankohtaiselta.

6. PRO LAPINLAHTI -LIIKE

Tässä luvussa esittelen Pro Lapinlahti -liikkeen elämänkaaren sekä kuvailen liikettä ja sen toimintaa liikkeen toisen mobilisaation aikana. Toiminnan kuvauksessa käytän hyväkseni eri teoreetikkojen määritelmiä yhteiskunnalliselle liikkeelle. Sairaalaa puolustamaan syntyi toimijaverkosto, joka sitoutui useita vuosia kestäneeseen yhteiskunnalliseen konfliktiin tavoitteenaan Lapinlahden sairaalan säilyttäminen psykiatrian käytössä sekä riittävä psykiatrian resurssointi. Ajaessaan tavoitteitaan liike hyödynsi useita protestikeinoja. Protestin kehittyessä liike loi yhtenäisen toiminnan kehyksen ja liikkeeseen osallistuneiden välille muodostui kollektiivinen identiteetti, ihmisiä yhdistävä tunne ”meistä”. Tämä luku vastaa seuraaviin kysymyksiin: millainen elämänkaari Pro Lapinlahti -liikkeellä oli, keitä liikkeeseen osallistui, miksi ihmiset lähtivät liikkeeseen mukaan, miten liike toimi ja millainen kollektiivinen identiteetti muodostui liikkeen aktivistien välille?

6.1. Liikkeen elämänkaari

Yksittäiset liikkeet elävät elämäänsä enemmän tai vähemmän yleisiä protestiaaltoja mukaillen. Liikkeen elämänkaaren perusmalliin voidaan katsoa kuuluvan kolme vaihetta: esipoliittinen itämisaika, massamobilisaatio ja viimein institutionalisoituminen ja mobilisaation kuihtuminen. Liikkeen esipoliittisena itämisaikana pienet, heterogeeniset, pikemminkin kulttuurisesti tai intellektuaalisesti kuin poliittisesti orientoituneet ryhmät luovat uusia kollektiivisia identiteettejä sekä idättävät teemoja, jotka myöhemmin nousevat protestin keskiöön. Joukkomobilisaatio kehittyy, kun protestille tarpeelliset, esipoliittisella (eettis-kulttuurisella) jaksolla luodut, resurssit siirtyvät protestin kehityksen myötä poliittiseen käyttöön. Liikkeen kehityksen kolmannessa vaiheessa sekä ympäristössä että liikkeessä tapahtuu mukautumista. Uusia poliittisia vaikutuskanavia liikkeen tavoitteiden eteenpäin viemiseksi avautuu, joukkomobilisaatio kuihtuu pois ja liike voi institutionalisoitua intressiryhmäksi tai jopa poliittiseksi puolueeksi. (Della Porta & Diani 1999, 149-150)

Liikkeiden elämänkaaren yleismalli ei luonnollisesti ole yleispätevä. Yksittäisten liikkeiden elämänkaarien pituus ja sisältö vaihtelevat. Monesti liikkeet eivät ole kovin

pitkäikäisiä. Jotain tiettyä kampanjaa varten organisoidut liikkeet lakkaavat usein olemasta olemassa, kun kyseinen kampanja on ohi. (emt.) Pro Lapinlahti -liike on kokenut tähänastisen historiansa aikana kaksi mobilisaatiovaihetta sekä järjestäytymisen suomalaiselle liikehdinnälle tyypilliseen yhdistysmuotoon. Pro Lapinlahti -liike mobilisoitui ensimmäisen kerran vuonna 1986 HYKS:n ilmoitettua päätöksestään lakkauttaa Lapinlahden sairaala. Liikkeeseen lähti mukaan sairaalan henkilökuntaa, potilaita ja heidän omaisiaan sekä muita asiasta kiinnostuneita helsinkiläisiä. Liike saavutti päämääränsä kun HYKS:n liittovaltuusto päätti vuonna 1988 jatkaa sairaalatoimintaa Lapinlahdessa.

Kiista sairaalan kohtalosta antoi sysäyksen sairaalaa puolustavan yhdistyksen perustamiselle. Perustava kokous pidettiin 17.2.1988 ja uusi yhdistys rekisteröitiin nimellä Pro Lapinlahti – Lappviken ry. Yhdistys määritteli tavoitteikseen 1) vaikuttaa siihen, että psykiatrisen klinikan toiminta Lapinlahden kiinteistössä turvataan, 2) vapauttaa keskustelua mielenterveydestä sekä 3) vaalia Lapinlahden sairaalan synnyttämää monipuolista kulttuuria. Yhdistys päätti myös mahdollisuuksiensa mukaan edistää sairaalakiinteistöjen suojelua.

Kun Lapinlahden sairaalan tulevaisuus näytti HYKS:n liittovaltuuston tekemän säilyttämispäätöksen jälkeen toistaiseksi turvatulta, kuihtui myös liikehdintä sairaalan ympäriltä. Liikkeen synnyttämän yhdistyksen toiminta vakiintui lähinnä virkistystoiminnan järjestämiseksi mielenterveyspotilaille. Perinteeksi muodostuivat muun muassa puutarhaviljely, vuotuiset sadonkorjuujuhlat ja keväiset linturetket. Yhdistys järjesti myös mielenterveyteen liittyviä yleisölle avoimia luentotilaisuuksia sekä vapaamuotoisia keskusteluryhmiä mielenterveyskuntoutujille. Vuonna 1988 yhdistys jätti Uudenmaan lääninhallitukselle sairaala-alueen rakennuksia ja puutarha- aluetta koskevan suojeluesityksen, jota myös Museovirasto kannatti. Esitys kantoi hedelmää vuonna 1993, kun lääninhallitus antoi päätöksen kiinteistöjen suojelemiseksi lailla. Sen sijaan esitys puiston suojelusta hylättiin keskeneräiseen kaavoitustilanteeseen vedoten. (Museoviraston lausunto Lapinlahden sairaalaa ympäröivän puiston rakennussuojeluesityksestä 10.12.1999)

Pro Lapinlahti -liike mobilisoitui uudelleen yli kymmenen vuoden latenssivaiheen jälkeen vuonna 1999, kun julkisuuteen tuli tieto HYKS:n päätöksestä lakkauttaa

Lapinlahden sairaala ja myydä kiinteistö Helsingin kaupungille. Liikkeen toisen mobilisaation kiihkein toiminnanjakso sijoittui vuosiin 1999-2003, minä aikana liike organisoii lukuisia joukkoprotesteja, jotka kokosivat yhteen yhteensä tuhansia osallistujia.

HUS:n päätettyä vuonna 2003 lopullisesti siirtää toimintansa pois Lapinlahdesta loppui myös laajamittainen liikehdintä sairaalan ympärillä. Pro Lapinlahti -yhdistys jatkoi kuitenkin alueen jatkokäyttö- ja kaavoitussuunnitelmien seuranta ja yhteydenpitoa eri viranomaistahoihin Lapinlahden asioissa. Kun oli käynyt ilmeiseksi, että sairaalatoiminta alueella lakkaa, antoi yhdistys tukensa Mielenterveyden talo -hankkeelle, koska se olisi toteutuessaan taannut alueen säilymisen mielenterveystyön käytössä. Viimeisten vuosien ajan yhdistys on keskittynyt Lapinlahden puiston suojeluun. Vuonna 1999 Pro Lapinlahti -yhdistys uusi puistoalueen suojeluesityksen (Uudenmaan ympäristökeskus / Rakennussuojelupäätös 9.10.2006). Myös kaupungille tekemässään kannanotossa yhdistys on vaatinut kaupunkia rajoittamaan puiston käyttöä ja hoitamaan puistoa paremmin sekä muuttamaan keskustatunnelisuunnitelmia. (esim. Pro Lapinlahti – Lappviken ry:n kannanotto 20.8.2004)

Joukkoliikkeen kiihdyttyä Pro Lapinlahti -yhdistys on jatkanut entiseen tapaan kulttuuri- ja virkistystapahtumien järjestämistä alueella. Tulevaisuuden tavoitteiksi Pro Lapinlahti -yhdistyksen vuosikokous määritteli keväällä 2009 Lapinlahden synnyttämän monipuolisen kulttuuriperinnön siirtämisen alueen uusille käyttäjille ja Lapinlahden hengen vaalimisen. Yhdistys katsoi kansanliikkeen pelastaneen sairaala-alueen kaupunkilaisille ja paikan siksi olevan positiivisilla merkityksillä kyllästetty.

6.2. Toimijaverkosto

Pro Lapinlahti -liikkeen muodostuminen

Kokiessaan jonkin asian vääräksi yksilöt voivat protestoida monin tavoin, myös yksinään. Usein he kuitenkin organisoituvat ryhmiksi, jolloin asian ympärille muodostuu kollektiivinen toimija, yhteiskunnallinen liike. (Jasper 1997, 5) Katson Pro Lapinlahti -liikkeen muodostuvan kaikista niistä moninaisista tahoista, jotka itse

kokivat olevansa osa Pro Lapinlahti -liikettä ja jotka toimivat sairaalan lakkautusuhkaa seuranneessa yhteiskunnallisessa konfliktissa puolustaen sairaalatoiminnan jatkamista Lapinlahden sairaalan kiinteistössä. Määrittelyni korostaa sekä toimintaa että toimijoiden itsemäärittelyä. Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisoituessa sen toimintaan osallistui yhteensä tuhansia eri-ikäisiä ihmisiä. Liikkeessä oli mukana sekä yksittäisiä henkilöitä että organisaatioita, joista Pro Lapinlahti -yhdistys oli keskeisin toimija. Juuri yksilöiden osallistuminen on välttämätön määrittäjä yhteiskunnalliselle liikkeelle (Della Porta & Diani 1999, 14-17).

Liikehdinnän muodostuminen julkiseksi kamppailuksi on useimmiten sitä edeltävän pitkällisen prosessin tulosta. Liikkeen alkuna voidaan pitää Konttisen ja Peltokosken (2004, 11-12) sanoin ”tilannetta, jossa joukko yksilöitä kokee vahvaa tyytymättömyyttä asioiden tilaan ja jossa kokemus on kasvanut kyllin voimakkaaksi siten, että yksilöissä ja ryhmissä on kehittynyt sekä valmiuksia toimintaan että alustavaa toimintaa tilanteen muuttamiseksi.” Toiminnan rakentaminen edellyttää siis sekä yksilöiden panostusta, eri yksilöiden jakamaa kokemusta muutoksen tarpeellisuudesta että suotuisia olosuhteita toiminnallisten ryhmien muodostumiselle.

Kun Lapinlahden sairaalan kohtalo oli noussut julkiseksi puheenaiheeksi, alkoi liike mobilisoida sen ympärille suorastaan vaivattomasti. Pro Lapinlahti -aktivistien oli helppo saada esiintyjä mukaan tilaisuuksiinsa, ja ihmiset ottivat paljon myös itse yhteyttä Pro Lapinlahti -yhdistykseen ja tarjoutuivat auttamaan tilaisuuksien järjestämisessä.

”Kun me ollaan tilaisuuksia järjestetty [...] meidän ei juuri tarvitse pyytää ihmisiä, vaan meille tulee tarjouksia. [...] Akateeminen puhallinorkesteriväki soitti tänne, että saadaanko tulla soittamaan, lausujat saadaanko tulla lausumaan. Sillä tavalla on ollut hyvin helppoa saada ihmisiä. Ja sitten jos pyytää jotain Lapinlahdelle, niin on jotain oopperalaulajia, niin kaikki ne sanoo heti, että haluaisin tulla.”

Liikkeen mobilisaation näennäisen helppouden taustalla vaikutti kuitenkin liikkeen keskeisten aktivistien pitkäjänteinen työskentely. Uudella mobilisaatiolla oli juuret 1980-luvun sairaalaa puolustavassa liikkeessä, ja liike nojasi pitkälti tuolloin luotuun

kehukseen. Vanhojen juurien ohella keskeistä liikkeen uudelle mobilisaatiolle oli myös muutamien karismaattisten ja työteliäiden henkilöiden mukaantulo liikkeeseen. Yksittäisten aktivistien työpanoksen merkityksellisyyttä liikkeen mobilisoituessa on korostanut esimerkiksi Jasper (1997, 92). Yksilöt voivat ottaa käsiinsä symbolisen vallan, toimia tavalla joka inspiroi muita ja näyttää toiminnallaan esimerkkiä rohkeudesta. Liikkeiden johtohahmoilla on oma erityinen auransa, joka houkuttaa muita liittymään mukaan liikkeeseen.

Organisatorinen rakenne

Vaikka Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaan osallistui tuhansia ihmisiä, eivät kaikki liikkeessä mukana olleet antaneet liikkeelle yhtäläistä panosta tai sitoutuneet samalla tavoin liikkeen toimintaan. Vähimmillään liikkeeseen saattoi kokea kuuluvansa osallistumalla liikkeen aktiivisempien toimijoiden järjestämiin tapahtumiin. Pro Lapinlahti -liikkeen organisatorien malli mahdollisti ihmisten osallistumisen omien halujensa ja voimavarojensa mukaan. Toimivana liikeorganisaationa voidaankin pitää rakennetta, joka on samaan aikaan sekä tukeva että joustava (Tarrow 1998, 123-124, 137). Rakenteen tukevuus takaa liikkeen jatkuvuuden kun taas joustavuus mahdollistaa mahdollisimman monien ihmisten mukaantulon ja eri tasoisen kiinnittymisen liikkeeseen. Olen mallintanut Pro Lapinlahti-liikkeen organisaatiota sijoittamalla liikkeessä mukana olleet ihmiset kolmelle eri kehälle. Sisimmän kehän ihmisiä kutsun liikkeen *aktivisteiksi*, seuraavan kehän ihmisiä liikkeen *toimijoiksi* ja uloimman kehän ihmisiä liikkeen *osallistujiksi*. Jako on karkea, mutta auttaa ymmärtämään liikkeen toimintaa. Sisimmän kehän aktivistit loivat liikkeelle jatkuvuuden, joka mahdollisti uloimpien kehän ihmisten osallistumisen. Uloimmilla kehillä vaikuttaneilta ihmisiltä liike ei edellyttänyt pitkäkestoista sitoutumista, minkä seurauksena useat tuhannet ihmiset saattoivat tulla mukaan liikkeeseen. Liike oli samaan aikaan sekä tukeva (aktivistit) että joustava (toimijat ja osallistajat).

Aktivistit

Pro Lapinlahti -liikkeen aktiivisen ytimen muodosti suhteellisen pieni mutta sitoutunut aktivistiryhmä. Tämä ryhmä kannatteli liikettä seuraamalla tarkasti tilanteen kehittymistä, pitämällä tiiviisti yhteyttä poliitiikkoihin, viranomaisiin ja

mediaan sekä organisoimalla suuria mielenosoituksia. Ydinryhmä loi pitkälti liikkeen toiminnan perustelut ja tavoitteet. Liikkeen ydinryhmän jäseniä voi kutsua Eyermanın ja Jamisonin (1991, 118-119) termillä ”liikeintellektuellit”, joilla on erityisesti liikkeen syntyvaiheessa keskeinen rooli liikkeen ”tiedollisen käytännön” (cognitive praxis) eli toiminnan perustelujen muotoilussa.

Liikkeen aktivistien toiminta kanavoitui pääsääntöisesti Pro Lapinlahti -yhdistyksen kautta. Yhdistyksen keskeinen asema protestin organisoijana myötäili suomalaisen liikehdinnän suurta linjaa, jossa keskeisiä toimijoita ovat nimenomaan rekisteröidyt yhdistykset (Siisiäinen 1998). Pro Lapinlahti -yhdistys noudattaa toiminnassaan perinteistä suomalaista yhdistysmallia. Yhdistyksellä on rivijäseniä sekä 13 -jäseninen hallitus, jolla on yhdistyksen toiminnassa määräävä rooli. Pro Lapinlahti -yhdistys oli seurannut 1980-luvulta lähtien tiiviisti sairaalan kohtaloista käytäviä keskusteluja ja aktivoitui puolustamaan sairaalaa heti kun uudet suunnitelmat sairaalan lakkauttamisesta tulivat julkisuuteen. Myös itsenäinen Muuri-aktivistiryhmä ryhtyi järjestämään toimintaa sairaalan toiminnan turvaamiseksi. Pro Lapinlahti -yhdistyksen ja Muuri-ryhmän yhteistyö johti ryhmän sulautumiseen yhdistykseen. Fuusio toi yhdistykselle lisää voimavaroja ja yhdistyksen sisälle muodostui niin sanottu ”nuori polvi”. Haastattelemieni vanhempien yhdistysläisten mukaan nuoren polven mukaantulo ”dynamisoi” ja ”sähköitti” toimintaa niin, että suurten mielenosoitusten järjestäminen tuli mahdolliseksi ja sairaalan kohtalosta käydystä kamppailusta muodostui laaja kansalaisliike.

Pro Lapinlahti -liikkeen keskeisimmät aktivistit olivat hyvinkoulutettuja ja asioista perillä olevia ihmisiä, joilla oli riittävästi sekä sosiaalista että tiedollista pääomaa, jonka avulla he pystyivät hallitsemaan kokonaisuuden ja mobilisoimaan yleisen tyytymättömyyden toiminnaksi. Liikkeen ytimessä kohtasivat eri alojen asiantuntijat, mikä mahdollisti sekä monipuolisten resurssien hyödyntämisen että moniulotteisen lähestymisen aiheeseen. Ammattiensa puolesta aktivisteilla oli asiantuntemusta esimerkiksi psykiatrian, arkkitehtuurin ja taiteen aloilta. Keskeisenä uusia liikkeitä määrittävänä piirteenä pidetään liikkeisiin osallistuvien taustojen keskiluokkaisuutta (esim. Dalton ym. 1990, 7). Tässä suhteessa Pro Lapinlahti -liikkeen ydinaktivistit eivät tehneet poikkeusta. Poikkeuksellista oli sen sijaan liikkeeseen osallistuneiden

suuri ikähaitari. Esimerkiksi liikkeen ydinryhmässä oli mukana sekä nuoria aikuisia, keski-ikäisiä että jo eläkkeelle jääneitä ihmisiä.

Sairaalan ympärillä käyty kamppailu oli niin monimutkainen ja haastava prosessi, että sen hahmottaminen vaati liikkeen aktivisteilta laajaa yhteiskunnallista asiantuntemusta sekä itsevarmuutta kyseenalaistaa hierarkiassa korkealla tasolla tehtyjä päätöksiä. Yhteiskunnallisen liikkeen menestymisen edellytyksiksi on nähty asiantuntemus sekä kyky hyödyntää informaatioresursseja (Ilmonen 1998, 30-31). Vain yhdellä liikkeen keskeisimmistä aktivisteista oli itsellään psykiatrinen potilastausta. Koska liikkeen organisointi vaatii sekä kokemusta että hyvää asemaa verkostoissa, eivät yhteiskuntaelämästä syrjäytetyt ole ensimmäisinä nousemassa vastarintaan vaikka heillä siihen eniten aihetta olisikin. Pikemminkin ensimmäisenä liikkeelle lähtevät ihmiset, jotka ovat muutenkin aktiivisia ja hyvin integroituneita yhteiskuntaan. (Melucci 1996, 295-297)

Uusille liikkeille on nähty ominaiseksi se, että ne tavoittelevat toiminnassaan pikemminkin yhteistä hyvää kuin ryhmäkohtaisia etuja (esim. Jasper 1997, 7). Lapinlahden sairaalan henkilökuntaa liikkeen aktiivisessa ytimessä oli mukana muutama. He eivät kuitenkaan kamppailleet omien välittömien etujensa puolesta. Kenenkään heistä työpaikka ei ollut uhattuna sairaalan lopettamisen yhteydessä. Pikemminkin he asettivat itsensä alttiiksi osallistumalla liikkeeseen. Heille aktivismi merkitsi oman työnantajan julkista kritisoimista. Tämä selittää osaltaan sen, miksi sairaalan henkilökunta oli keskimäärin melko varovaista lähtemään aktiivisesti mukaan liikkeen toimintaan.

Toimijat

Pro Lapinlahti -liikkeen toimijoiksi kutsun niitä ihmisiä, jotka tekivät aktiivisia tekoja sairaalan puolustamiseksi, mutta eivät kuitenkaan sitoutuneet pitkäkestoisesti ja kokonaisvastuullisesti liikkeen toimintaan. Toimijoita olivat esimerkiksi ihmiset, jotka kirjoittivat lehtien mielipidesivustoille sairaalaa puolustavia kirjoituksia, esiintyivät liikkeen tapahtumissa tai auttoivat mielenosoitusten organisoimisessa. Myös liikkeen toimijat olivat taustoiltaan pääasiallisesti keskiluokkaisia.

Erityisen vahva rooli liikkeen toiminnassa oli taiteilijoilla ja intellektuelleilla. Lapinlahden sairaalan kohtalo vetosi voimakkaasti kulttuuriväkeen, joka oli vahvasti edustettuna Pro Lapinlahti -liikkeen tapahtumissa ja mielenosoituksissa. Lukuisat näyttelijät, lausujat ja muusikot esiintyivät Pro Lapinlahden tilaisuuksissa. Kuvataiteilijat järjestivät sairaalaan taidenäyttelyitä ja tarjosivat apuaan Lapinlahti-korttien ja -julistusten tekemiseen. Liikkeelle kasvonsa lainanneista julkisuuden kulttuuripersoonista mainittakoon esimerkiksi Jorma Uotinen, Tapani Kansa ja Aira Samulin. Pro Lapinlahti -yhdistyksen järjestämissä keskustelutilaisuuksissa puhujina oli kirjailijoita, yhteiskuntatieteiden, historian, taiteen ja arkkitehtuurin tutkijoita sekä mielenterveysalan asiantuntijoita. Sairaala sai tukea myös useilta arvovaltaisilta psykiatreilta. Esimerkiksi psykiatrian professorit Kalle Achté, Ranan Rimón ja Kristian Wahlbeck sekä Suomen psykiatriyhdistys puolustivat julkisissa kannanotoissaan voimakkaasti sairaalatoiminnan jatkamista Lapinlahdessa (Esim. HS/Mielipiteet: Achté / 17.4.2000, Rimón / 16.9.1999, Wahlbeck / 16.2.2000 ja Lehtonen / 23.9.1999).

Myös monet organisaatiot toimivat Lapinlahden sairaalan toiminnan ja alueen suojelun puolesta. Museovirasto puolsi useissa kannanotoissaan rakennusten ja puiston suojelua sekä vetosi sairaalaliittoon alkuperäisen toiminnan jatkamiseksi kiinteistössä. Myös Helsingin kaupunginmuseo vaati sairaalan puiston suojelua (HS 17.2.1999). Uudenmaan Martat kävivät samasta syystä Helsingin ylipormestarin puheilla (HS 17.10.2002). Helsingin yliopiston ympäristöestetiikan laitos teki Lapinlahti-aiheiset kotisivut Internettiin. Suomen Mielenterveysseura ja potilasjärjestö Helmi tekivät Pro Lapinlahden kanssa yhdistysyhteistyötä. Sairaala sai puolustajia myös mediasta. Ohjaaja Ritva Heikkinen teki Ylelle sairaalasta ja sen ympärillä käydystä kamppailusta liikkeelle myötämielisen dokumentin. Yleisradio lähetti myös liikkeen aktivistien tekemiä Lapinlahden sairaalan kohtaloa käsitteleviä radiodokumentteja. Hyväntekeväisyyskonserttien organisoija Olli Himberg järjesti Helsingin jäähallissa marraskuussa 2001 Lapinlahden sairaalan toiminnalle ja nuorten mielenterveystyön tukemiselle omistetun Hyvän mielen -konsertin, joka kokosi yli 7000 ihmistä paikalle. Lisäksi liike sai jonkin verran taloudellista tukea yksityisiltä lahjoittajilta.

Osallistujat

Pro Lapinlahti -liikkeeseen osallistujiksi kutsun niitä ihmisiä, jotka osallistuivat liikkeen järjestämiin toimintoihin mutta eivät olleet itse mukana organisoimassa niitä. Liikkeen osallistujat allekirjoittivat osallistumisellaan liikkeen toiminnan perustelut ja tavoitteet, vaikka eivät itse luomistyössä olleetkaan mukana. Kaikkiaan Pro Lapinlahti -liikkeellä oli vuosien mittaan useita tuhansia osallistujia. Mukana oli sairaalan entisiä potilaita, heidän omaisiaan sekä muita kaupunkilaisia. Merkittävä avaus laajempien kansalaisryhmien osallistumisen kannalta oli 20.5.2000 järjestetty Muuri-tapahtuma, jossa muodostettiin ihmisketju sairaalan ympärille. Järjestäjien arvion mukaan mielenosoitukseen osallistui yli 3000 ihmistä. Ensimmäistä Muuri -tapahtumaa seurasi sarja isoja mielenosoituksia, jotka kokosivat yhteen yhteensä tuhansia ihmisiä. Lisäksi sairaalan puolesta järjestetty kansalaisadressikeräys ja postikorttikampanja keräsivät tuhansien kaupunkilaisten tuen sairaalalle.

Osallistuminen Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaan oli helppoa. Se ei vaatinut raskasta sitoutumista, kovaa työtä tai erityisiä taitoja. Osallistujilla oli kuitenkin liikkeen kannalta merkityksellinen rooli. Jo pelkällä määrällään he toivat liikkeelle lisää painoarvoa ja legitimoivat liikkeen aktivistien muotoilemat tavoitteet. Koska osallistujia oli niin paljon, saattoi liike katsoa edustavansa kaupunkilaisten yleistä mielipidettä. Samaa asiaa ajoi myös osallistujajoukon heterogeenisuus. Pro Lapinlahti -liikkeen mielenosoituksista otetuista kuvista näkyy, että tapahtumiin osallistui hyvin monen ikäisiä ihmisiä. Haastatteleman aktivistit kokivat osallistujakaartin heterogeenisuuden myönteisenä ja kannustavana tekijänä.

”Niin onhan se silleen hauskaa, et kun siellä on niinku vanhaa porukkaa. Et en mä missään muussa sellasessa ryhmässä oo mukana, missä ois niin eri ikäisiä. Tässä on ollu niinku kaiken ikäisiä. Meidän mielenosoituksissa on niinku tosi nuoria ja tosi vanhoja. Että se ikähaitari on kauheen, et siellä on todella heterogeeninen porukka puolustaa sitä sairaalaa, et se on kauheen hauskaa siinä.”

Kiinnittymisen keveys?

”Ja sit mä vaan jotenkin jäin siihen liikkeeseen. Kun mä kerran menin siihen ja kun ne tosiasiat niinkun valkeni mulle ja mä paneuduin asiaan, niin en mä voinu sit lopettaa. Että tuli vaan sellanen tunne, että tää on niin arvokas ja tärkeä asia, että tän eteen pitää tehdä töitä [...] Toisaalta oon aika poikki tän jutun jälkeen. Nyt vasta huomaa, että näin pitkä aika, että on vieläkin mukana. Sen takia, kun on aloittanut jonkin asian, niin eihän sitä halua lopettaa kesken tai luovuttaa. Sehän on luovuttamista.”

Uusille liikkeille on katsottu ominaiseksi osallistujien kiinnittymisen keveys; aktivistien on väitetty sitoutuvan toimintaan vain siksi aikaa kuin se on heidän elämän- ja identiteettiprojektinsa kannalta tarkoituksenmukaista (Ilmonen 1998, 31). Keräämäni aineisto ei anna kattavaa vahvistusta tälle olettamukselle. Pikemminkin aineisto osoittaa, että tiettyjen keskeisten aktivistien pitkäjänteinen sitoutuminen liikkeeseen on liikkeen elinehto ja muiden toimijoiden ja osallistujien kevyen kiinnittymisen edellytys. Tapahtumiin osallistujien lisäksi liike tarvitsee tietyt merkitykselliset, työteliäät ja sitoutuneet johtohahmonsia, jotka vetävät liikettä eteenpäin kovalla työllä (Jasper 1997, 216). Jotkut Pro Lapinlahti -liikkeen keskeisistä aktivisteista olivat sairaalaa puolustavassa toiminnassa mukana yli 20 vuotta, liikkeen ensimmäisestä mobilisaatiosta lähtien. Myös uuden laukkautusuhan myötä aktivoituneille ihmisille sairaalan puolustaminen merkitsi jopa yli kymmenen vuoden mittaista kiinteää sitoutumista työskentelyyn. Aktivistit eivät jättäneet kamppailua kesken, vaikka toiminta sairaalan puolesta vei paljon aikaa ja energiaa ja vaati henkilökohtaisia uhrauksia.

”No me ollaan toimittu niin meidän kapasiteetin äärirajoilla, että en ois enempää pystynyt. Mä en ois pystynyt henkilökohtaisesti enempään. Että mulla on mun työ, mulla on mun lapsi, mun pitää elää mun henkilökohtaista elämää ja sen lisäksi tää kansalaisaktivismi. Niin se on todella niinkun, me ollaan ihan hirveesti annettu sille liikkeelle. Kun meillä on ne mielenosoitukset ollu, niin me ollaan todella niinkun tehty töitä ja töitä ja töitä ja töitä. [...] Mut me ollaan valtavasti nähty vaivaa. Siis niinku tehty vaan työtä. Soitettu, kopioitu, jaettu prosyyreja, ties mitä niinkun. Että ei me ois pystytty paremmin tekeen. Me ollaan tehty niin hyvin kuin me ollaan pystytty.”

Jos todetaan, ettei kiinnittymisen keveys ole uusien liikkeiden yksiselitteinen ominaisuus, eikö samalla voida olettaa, että myös niin kutsutuissa vanhoissa liikkeissä on ollut monen tasoista kiinnittymistä osallistujien kesken? Tuskin työväenliikkeessäkään kaikki osallistajat ovat antaneet liikkeelle yhtäläistä työpanosta tai samalla tavalla osallistuneet liikkeen toiminnan perusteluiden luomiseen. Pikemminkin oletan, että kaikilla, niin uusiksi kuin vanhoiksi kutsutuilla, liikkeillä on sekä keskeiset sitoutuneet aktivistinsa, avustavat toimijansa että kevyemmin kiinnittyneet osallistujansa. Sekä kevyellä että raskaalla kiinnittymisellä on oma sijansa yhteiskunnallisessa liikkeessä. Liikkeeseen voimakkaasti kiinnittyneet luovat liikkeen toiminnalliset käytännöt ja toimintaa kannattelevan kehyksen, kun taas kevyesti kiinnittyvät osallistajat tuovat liikkeelle tarvittavaa volyymia. Mikäli kaikilta liikkeeseen osallistujilta oletettaisiin raskasta sitoutumista, liikkeet tuskin voisivat kasvaa järin suuriksi.

6.3. Miksi mukaan liikkeeseen?

Yksilöllä voi olla lukuisia eri syitä osallistua protestiliikkeeseen. Motiivit ovat sekä tiedollisia, tunteellisia että moraalisia. Kannustavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi halu vaikuttaa elinympäristöön ja yhteiskuntaan, materiaaliset intressit, kuulumisen- ja turvallisuudentunteen luominen, vihan ja turhautumisen osoitus, romantiikan kaipuu, oman identiteetin työstäminen, mahdollisuus käyttää luovuuttaan ja kekseliäisyyttään sekä tunne vaikuttamisesta, historian tekemisestä. Protestointi itsessään voi tuottaa mielihyvää luodessaan tunteen kollektiivisesta voimaantumisesta. Oikein tekeminen luo arvokkuutta ihmisen elämälle. James Jasper katsoo, että kuka tahansa välittää jostain asiasta niin paljon, että on tiettyssä olosuhteissa valmis liittymään protestiliikkeeseen. Kaikilla normaaleilla ihmisillä on moraalisia periaatteita, jotka avaavat heidät mahdollisuudelle nousta vastarintaan mikäli heidän perusarvojaan loukataan tarpeeksi syvästi. (Jasper 1997)

Useimmille haastattelemistani aktivisteista Pro Lapinlahti oli ensimmäinen yhteiskunnallinen liike, jossa he olivat aktiivisesti mukana. Voimakkaimmat toimintaan motivoivat vaikuttimet kaikilla haastateltavillani olivat moraaliset ja eettiset tekijät. Aktivistit näkivät päätöksen lakkauttaa Lapinlahden sairaala

yhteiskunnallisena epäoikeudenmukaisuutena, jota vastaan tuli taistella. Haastatellut kokivat sairaalatoiminnan jatkumisen Lapinlahden kiinteistössä niin ”tärkeäksi ja arvokkaaksi” asiaksi, että sen puolesta oltiin valmiita uhraamaan paljon aikaa ja vaivaa. Sairaalassa oli yksinkertaisesti ”niin paljon hyvää puolustettavaa” että sen puolesta ei suorastaan ”voinut olla toimimatta”. Moraalis-eettisten tekijöiden ohella toimintaan motivoivat myös kiinnostus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja osallisuuteen sekä halu oppia, kasvaa ja eheytyä ihmisenä. Kannustavia tekijöitä olivat tämän lisäksi liikkeen luoma yhteisöllisyyden tuntu sekä hyvä omatunto oikein tekemisestä.

Moraalinen shokki

”Mulle tuli, että tää on ihan uskomatonta, että tällasta tapahtuu meidän yhteiskunnassa.”

Yksilöiden tunteilla on merkittävä vaikutus protestiliikkeen mobilisoitumiseen (Gould 2004). Useimmille haastattemistani aktivisteista ratkaisevan toimintaan kannustavan kipinän antoi Lapinlahden sairaalan lakkautuspäätöksen herättämä voimakas suuttumus, jota voi kuvata myös moraalisen shokin käsitteellä. Moraalinen shokki toimii usein laukaisevana tekijänä liikkeeseen mukaan lähtemiselle herättämällä yksilössä voimakkaan järkytyksen tunteen. Moraalinen shokki voi syntyä esimerkiksi jonkin odottamattoman tapahtuman tai julkisuuteen tulleen uuden informaation seurauksena. Uusi informaatio tai tapahtuma auttaa ihmistä pohtimaan perusarvojaan ja sitä kuinka ympäröivä yhteiskunta poikkeaa niistä. Shokin kohteeksi voi joutua esimerkiksi uskonnollinen vakaumus, poliittinen ideologia, yhteisön olemassaolon turvallisuus tai ammattietiikka. Kaikkein voimakkaimman moraalisen shokin aiheuttaa tärkeään symboliin kohdistuva loukkaus. (Jasper 1997)

Osalle aktivisteista sairaalan lakkautuspäätös oli loukkaus henkilökohtaista ammattietiikkaa kohtaan. Haastattemieni psykiatrian ammattilaisten ajattelussa sairaalan puolustaminen ja työ psykiatristen potilaiden parissa kytkeytyivät saumattomasti yhteen. Työhönsä he suhtautuivat kokonaisvaltaisesti. He kokivat, että psykiatrisen sairaanhoidon ja psykiatristen potilaiden oikeuksien puolustaminen oli heidän vastuullaan yhtä lailla kuin itse potilastyö. Lapinlahden sairaalassa työskentelevät aktivistit kokivat, että sairaalan puolustaminen oli lähentänyt heitä

potilaskuntaan ja että potilailta saatu hyvä palaute oli motivoinut heitä jatkamaan eteenpäin.

”No minusta se [mikä on motivoinut toimintaan] on tän hyvän asian ajaminen ja sitten potilaitten etujen ajaminen. Tietenkin myöskin sinänsä psykiatrian, yliopistopsykiatrian edun ajaminen kaikin tavoin tottakai. Kun yliopistopsykiatrian edustaja kerran olen. Että näähän on kaikki harmoniassa toisiinsa nähden, että siinä ei oo mitään ristiriitaa.”

”Siitä tulee pelkkää hyvää palautetta. Potilaat tulee tänne mielellään ja toivovat pääsevänsä, hakevat lähetteitä, pyytävät päästä tänne ne, jotka täällä on ollu aikasemmin. Se on pelkkää hyvää palautetta. Että sekin on semmonen, mikä niinkun tähän taisteluun itselle antaa voimia, tietää, että se palaute on potilailta hyvää.”

Sairaalamaailman ulkopuolelta tulleille aktivisteille sytykkeen mobilisoitumiselle antoi voimakas oikeudenmukaisuuskäsitykseen kohdistuva loukkaus. Lapinlahden sairaalan lakkautussuunnitelmat sotivat heidän perusarvomaailmaansa vastaan. Usein protestointi saakin alkunsa siitä, että ihmisten merkityssysteemi on uhattuna (Jasper 1997, 10). Haastattelemiani aktivisteja yhdisti pitkään kytenyt huoli yhteiskunnan kehityskulusta, mikä oli luonut heille valmiuden lähteä mukaan protestiliikkeeseen sopivan kohteen noustessa esiin. Yhteiskunnallisten protestiliikkeiden aktivistit ovat usein herkempia moraalisisille kysymyksille kuin valtaväestö (Jasper 1997).

Lapinlahden sairaala edusti aktivisteille sekä yhteisöllistä hoivaa että kulttuurihistoriaa, joita taloudelliset suoritusarvot uhkasivat. Toiminnassa heille yhdistyi heikossa asemassa olevien ihmisten, kulttuurin ja yhteisen kaupunkitilan puolustaminen.

”Tulin sen takia, että havaitsin sen, että tässä tontilla, täs kohti Helsingin kaupunkia on tämmönen sairaala ja että aivan viereen niinku tunkeutuu tämmönen ihan toisenlainen funktio ja että kun oli selvää, että kaupungin suunnitellussa myös se Lapinlahden sairaalan tontti ja kiinteistö palvelis sitä samaa teknillis-taloudellista funktiota, mitä se Ruoholahden high-teck keskittymä. Niin mä ajattelin, että näin ei voi tapahtua, että mä ihan niinku kansalaisena siitä aktivoituin, että tästä aidasta nää ei voi enää mennä ylitte, että tähän, että jos mä pystyn siihen jotenkin vaikuttamaan, niin mä yritän vaikuttaa.”

Pro Lapinlahti -liikkeeseen liittyi myös henkisyttä ja hengellisyyttä. Osa liikkeen aktiivisista toimijoista aktivismin kannusti kristillinen maailmankatsomus. Näillä toimijoilla sairaalan lakkautuspäätös loukkasi henkilökohtaista uskonnollista vakaumusta, jonka keskeinen elementti oli lähimmäisistä välittäminen. Sairaalan ja potilaiden puolustaminen oli kutsumuksellista työtä.

”No hirveän tärkeä se [liike] on ollut. Kyllä se on hirveän tärkeä ollut mulle. Että ihan koko sydämmelläni minä oon ollut siinä mukana. Et mä oon nähny, että se on just minun sarkani tässä yhteiskunnassa, jonka kautta minä niinkun omia arvojani koitan pitää yllä ja laajentaa näkemyksiäni ja... Se on ihan minun tehtäväni ollut, ihan semmonen kutsumus.”

Vaikka eri aktivistit mobilisoituivat eri lähtökohdista, yhdisti heitä kaikkia asemoituminen psykiatristen potilaiden etujen asianajaksi. Aktivistit kertoivat haastatteluissa toimivansa psykiatristen potilaiden puolesta, koska ”mielenterveyspotilaat ei itse jaksaa barrikaadeille lähteä”. Kun potilaat eivät itse sairautensa vuoksi kykene tehokkaasti ajamaan omia etujaan, ”terveiden pitää tehdä se.” Psykiatrit olivat tässä tehtävässä epäonnistuneet, eikä poliitikoilla tuntunut riittävän siihen aikaa eikä asiantuntemusta, joten potilaiden oikeuksien puolustaminen oli jäänyt kansalaisliikkeen harteille. Aktivistit kokivat psykiatristen potilaiden tukevan heitä kamppailussa ja liikkeen avanneen kanavia myös mielenterveysongelmista kärsivien omalle osallistumiselle. He katsoivat liikkeeseen osallistumisen olleen mielenterveysongelmista kärsiville terapeutin ja kuntouttava kokemus. Näin koki myös liikkeessä vaikuttava potilastaustainen aktivisti. Hänelle työskentely potilastovereiden puolesta oli merkinnyt myös oman kuntoutumisen edistymistä, maailman avartumista ja uusien ihmissuhdeverkostojen luomista.

Kaikkia Pro Lapinlahti -liikkeen aktivisteja yhdisti aktivismin perustuminen eettisille vaikuttimille. Aktivistit eivät tavoitelleet liikkeeseen sitoutumisella itselleen välittömiä henkilökohtaisia etuja, pikemminkin toimintaan motivoivat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja yhteisen hyvän tekijät. Uusiin liikkeisiin osallistumisen on katsottu tapahtuvan enemmänkin ideologiselta kuin instrumentaaliselta pohjalta. Uudet liikkeet tavoittelevat yhteistä hyvää, eivät suoraa hyötyä liikkeen osallistujille. Toimintaan motivoivat arvot, ei puute. (Dalton ym. 1990, 8, 12) Lapinlahden sairaalan ympärillä ei käyty kamppailua pelkästään yhden yksittäisen sairaalan

kohtalosta, vaan laajemmin yhteiskunnannallisen kehityksen suunnasta ja sitä määrittävistä arvoista. Jasper (1997, 13, 16) korostaa protestien moraalista luonnetta – juuri moraalisen keskustelun herättäminen yhteiskunnallisista asioista on hänen mukaansa liikkeiden päätehtävä. Protestiliikkeet hyödyttävät moderneja yhteiskuntia luomalla uusia näkökulmia ja moraalisia visioita. Liikkeet laajentavat ihmisyhteisön moraalista kieltä, koska ne pakottavat ihmiset pohtimaan arvojaan.

Useimmille haastatelluista toimintamotivaatiota kasvatti kokemus sitä, että työskenteli tärkeän asian eteen ja oli tekemässä jotakin muuttaakseen yhteiskuntaa parempaan suuntaan. Kaikissa haastatteluissa nousi esiin monien muiden liikeaktivismiin liittyvien tunteiden ohella hyvä omatunto ja ylpeys liikkeessä mukanaolemisesta. Jasper (1997) on korostanut moraalisen toiminnan merkityksellisyyttä inhimilliselle olemiselle. Kommunikointi ja moraalinen ymmärrys ovat inhimillisiä perustarpeita. Työskentely omien arvojen mukaisesti tuo henkistä tyydytystä ja antaa omalle elämälle sisältöä. Protestoinnin keskeinen mielihyvä tunne liittyy protestoinnin tuottamaan mahdollisuuteen artikuloida, eritellä, muuttaa ja vahvistaa yksilön moraalisia periaatteita. Oikein tekeminen on myös tapa kommunikoida. Sen avulla voi sekä vahvistaa omaa identiteettiään että kertoa muille ihmisille itsestään.

6.4. Toimintarepertuaari

Yhteiskunnallisten liikkeiden katsotaan eroavan muista poliittisista ja sosiaalisista toimijoista siinä, että vaatiessaan sosiaalista muutosta liikkeet käyttävät perinteiseen poliittiseen osallistumiseen nähden epäkonventionaalisia vaikuttamiskeinoja. Perinteisiksi katsottujen osallistumistapojen, kuten äänestämisen ja lobbaamisen, sijaan tai ohella yhteiskunnallinen liike pyrkii vaikuttamaan erityisesti moninaisten protestimuotojen kautta. (Della Porta & Diani 1999, 14-17) Pro Lapinlahti -liikkeen toiminnassa erilaiset toimintakulttuurit kohtasivat, minkä seurauksena liikkeen toimintarepertuaarista muodostui laaja. Osa Pro Lapinlahden protestikeinoista noudatti perinteisiä suomalaisten yhdistysten vaikuttamistapoja, mutta toisaalta nuoren polven mobilisaatio toi liikkeen käyttöön myös uudenlaisen toimintakulttuurin mahdollisuuksia. Vaikka liike käytti sekä perinteisiä että uusia protestikeinoja, toimintarepertuaarin kokonaisuutta yhdisti toimintakeinojen rauhanomaisuus,

maltillisuus ja lainkuuliaisuus. Repertuaarillaan liike jatkoi suomalaisen liikehännän suurta linjaa, jolle on ollut olennaista lainrikkomisen ja rettelöinnin kaihtaminen (Siisiäinen 220-221, 226). Hengeltään Pro Lapinlahti -liikkeen toimintatavat olivat vakavia, ja mukana oli myös kansanvalistuksellinen elementti.

Olen jaotellut Pro Lapinlahti -liikkeen toimintakeinot Tarrow'n (1998, 94-104) protestikeinojen kolmijakoa ja Mullerin ja Marshin (katso Dalton 2002, 61) poliittisen osallistumisen mallia yhdistellen. Tarrow jakaa liikkeiden protestikeinot kolmeen perustyyppiin: sovinnaiseen, sekoittavaan ja väkivaltaiseen. Mullerin ja Marshin mallissa poliittinen osallistumisen on jaettu viiteen tyyppiin: tavanomaisiin osallistumistapoihin, ei-tavanomaisiin, mutta demokratioissa hyväksyttäviin osallistumistapoihin, lailliseen suoraan toimintaan, laittomaan, mutta väkivallattomaan suoraan toimintaan sekä väkivaltaisiin toimintatapoihin. Katson sovinnainten protestikeinojen pitävän sisällään sekä tavanomaiset että ei-tavanomaiset, mutta demokratioissa yleisesti hyväksyttävät toimintatavat. Sekoittaviin protestikeinoihin luen sekä laillisen että laittoman väkivallattoman suoran toiminnan. Väkivaltaiset toimintakeinot muodostavat oman ryhmänsä. Toiminnassaan Pro Lapinlahti -liike käytti sekä sovinnaisia että sekoittavia poliittisen osallistumisen keinoja. Kaikki, myös sekoittavat, keinot olivat laillisia ja rauhanomaisia, laitonta suoraa toimintaa tai väkivaltaa liike ei käyttänyt.

Sovinnaiset protestikeinot

Keskeistä Pro Lapinlahti -liikkeen toiminnassa oli toimiminen byrokratian vahtikoirana. Liikkeen aktivistit seurasivat vuosia sairaalan asioiden käsittelyä hallinnossa ja nostivat lautakunnissa käsiteltäviä asioita ja tehtyjä päätöksiä julkisiksi puheenaiheiksi. Aktivistit pyrkivät reagoimaan asioihin jo käsittelyvaiheessa ja painostamaan päättäjiä tekemään Lapinlahden sairaalan toiminnan kannalta myönteisiä päätöksiä. Liikkeen aktivistit olivat säännöllisesti yhteydessä poliitikkoihin ja virkamiehiin. He lähettivät kirjeitä ja kannanottoja Helsingin kaupunginhallituksen, kaupunginvaltuuston ja HUS:n hallituksen jäsenille ja vierailivat HUS:n alueen valtuustojen ja hallitusten istunnoissa puhumassa sairaalan puolesta. Aktivistit seurasivat tiiviisti viranomaistyöskentelyä ja reagoivat sairaalan asioiden käsittelyssä ilmenneisiin asiavirheisiin. Käytännössä iso osa Pro Lapinlahti -

liikkeen toiminnasta oli byrokratian kanssa puurtamista. Vaikka julkinen protesti on olennainen osa yhteiskunnallisen liikkeen toimintaa, yksinään se voi jäädä tehottomaksi. Siksi sosiaalisilla liikkeillä on yleensä mielenosoitusten lisäksi käytössään tavanomaisempia poliittisen osallistumisen keinoja, kuten yhteydenotot päättäjiin ja mediaan. (Della Porta & Diani 1999, 238)

Sairaalaa puolustavissa kannanotoissa liikkeen aktivistit vetosivat sekä asiantuntijuuteen että yleiseen mielipiteeseen. Aseman kaupunkilaisten yleisen mielipiteen edustajana liike otti haltuun suorittamalla yhteiskunnallisille liikkeille klassisen kansalaisadressikeräyksen vuonna 1999. Liikkeen toimijat keräsivät sairaalaa puolustavaan adressiin 7593 ihmisen allekirjoitukset, minkä jälkeen adressi luovutettiin puheiden kera ylipormestari Eeva-Riitta Siitoselle. Aktivistit katsoivat heillä olevan sairaalan asioissa yhtäläinen puheoikeus kuin virallisella hallinnollakin ja he vaativat päästä mukaan vaikuttamaan sairaalan ja sairaala-alueen kohtaloon. Pro Lapinlahti -yhdistyksen tekemät Lapinlahden sairaalan rakennuksia ja puistoa koskevat suojeluesitykset ja sitä seurannut valitusprosessi oli tapa, jolla kansalaisliike haki virallisen reitin kautta osallistumisoikeutta päätöksiin yhteisten resurssien jaosta ja kaupunkitilan käytöstä.

Aktivistien harjoittama lobbaustyö sai taustatukea mediajulkisuuden kautta. Liikkeen toimijat laativat lehtiin lukuisia mielipidekirjoituksia sekä esiintyivät itse tiedotusvälineissä. Median rooli on keskeinen moderneille sosiaalisille liikkeille. Media voi halutessaan hyödyttää liikettä levittämällä uutta tietoa yleisölle ja tukea liikkeen kehityksen muodostumista. Liike voi myös saada tuekseen myönteisiä toimittajia, jotka pitävät liikkeen viestiä julkisuudessa esillä. (Tarrow 1998, 116) Median suhtautuminen Pro Lapinlahti -liikkeeseen oli voittopuolisesti myönteistä. Lapinlahden sairaalan kohtalo sai huomattavasti julkisuutta osakseen ja asian käsittelyn yhteydessä toimittajat pyysivät usein kommenttia myös Pro Lapinlahti -liikkeen edustajilta. Yksi tapa, jolla media tukee liikettä, on liikkeen edustajan nostaminen vasta-asiantuntijan asemaan.

Byrokratian vahtimisen ja määrätietoisen mediatyöskentelyn lisäksi liikkeen aktivistit pyrkivät nostamaan sairaalan asiaa esille myös lukuisissa kulttuuri- ja keskustelutilaisuuksissa. Keskustelutilaisuuksien tarkoituksena oli tiedon levittäminen

sekä arvokeskustelun herättäminen. Tilaisuuksiin liittyi suomalaisille liikkeille tyypillinen kansanvalistuksellinen sävy. Keskustelujen teemoina olivat muun muassa mielenterveyden, kulttuurin ja ympäristön kysymykset. Tilaisuuksien otsikkoina oli esimerkiksi ”Helsinki – koti vai edustustila?” ja ”Tuntematon potilas eilen, tänään ja huomenna”. Alustajina tilaisuuksissa oli eri alojen asiantuntijoita. Tilaisuuksiin kutsuttiin kuulijoiksi myös päättäjiä. Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaa kokonaisuudessaan leimasi vahva kulttuuripainotus, mikä näkyi taiteilijoiden vahvana edustuksena liikkeessä. Sairaala-alueella järjestettiin säännöllisesti erilaisia kulttuuritapahtumia kuten lausunta-, teatteri- ja musiikkiesityksiä. Sävyltään tapahtumat olivat arvokkaita. Kulttuuritapahtumien tarkoituksena oli tarjota sairaalan potilaille ohjelmaa sekä avata sairaala-aluetta kaupunkilaisille. Tapahtumilla liike halusi muistuttaa sairaalan kulttuurihistoriallisesta merkityksestä ja korostaa paikan erityislaatuisuutta. Kulttuuritapahtumissa esitettiin usein sairaalan entisten potilaiden Aleksis Kiven ja Josef Julius Wecksellin tuotantoa. Tällä tavoin jo edesmenneet merkkihenkilöt liitettiin sairaalaan puolustajien joukkoon.

Sekoittavat protestikeinot

Symbolisesti erittäin merkityksellisiä Pro Lapinlahti -liikkeelle olivat suuret joukkomielenosoitukset. Ne mahdollistivat suurempien ihmismäärien mukaantulon toimintaan, toivat liikkeelle julkisuutta sekä lisäsivät liikkeen painoarvoa. Suurten mielenosoitusten, kuten myös kansalaisadressin, taustalla vaikuttava toimintalogiikka oli vetoaminen osallistujien määrällä. Koska osallistujia oli paljon, Pro Lapinlahti -liike saattoi katsoa edustavansa helsinkiläisten yleistä mielipidettä. (Katso Della Porta & Diani 1999, 174-181) Osallistumalla kerta toisensa jälkeen suuriin yleisötapahtumiin mielenosoittajat symbolisesti allekirjoittivat liikkeen aktivistien muotoilemat tavoitteet ja antoivat heille valtakirjan toimia liikkeen nimissä. Samalla mielenosoitukset loivat yhteishenkeä liikkeen osallistujien välille. Päättäjiin pyrittiin vaikuttamaan myös laajalla postikorttikampanjalla. Sekä mielenosoitukset että postikorttikampanja olivat byrokratian arkista toimintaa hienovaraisesti sekoittavaa, luovaa suoraa toimintaa, joka toteutettiin kuitenkin laillisuuden ja rauhanomaisuuden hengessä.

Avaus mielenosoitusten sarjalle oli vuoden 2000 Muuri-tapahtuma, jossa sairaalan ympärille muodostettiin suojeleva ihmismuuri. Mielenosoitukseen osallistui arviolta 3000 ihmistä. Muuri-tapahtuman pani alulle itsenäinen Muuri-aktivistiryhmä, ja tapahtuma oli osoitus uuden toimintakulttuurin vaikutuksesta Pro Lapinlahti -liikkeessä. Muuri-mielenosoitus oli symbolisesti vahva, ja liike hyödynsi tapahtumaa vuonna 2001 toteutetussa postikorttikampanjassa, jolla päättäjiä painostettiin säilyttämään sairaala psykiatrian käytössä. Ihmismuurista otetusta valokuvasta painettiin postikortteja, joihin kaupunkilaisia pyydettiin kirjoittamaan terveisensä sairaalan kohtalosta päättävälle taholle. Allekirjoitettuja kortteja kertyi noin 7000 kappaletta. Kortit toimitettiin 107:lle eri päättäjälle. Ihmismuuri uusittiin keväällä 2003.

Pro Lapinlahti -yhdistyksellä oli ollut perinteenä istuttaa syksyisin sairaalan puutarhaan kukkasipuleita. Vuoden 2000 syksyllä istutusperinnettä alettiin hyödyntää mielenosoitustarkoituksessa. Vuosina 2000-2002 liikkeen aktivisit järjestivät syksyisin suuret kukkasipuleiden istutustalkoot. Talkoissa istutetuista sipuleista puhkesi keväisin kukkameri, joka muistutti ihmisten tahdonilmauksesta useiden viikkojen ajan. Vuonna 2000 sipuleita istutettiin 10 000, vuonna 2001 50 000 ja vuonna 2002 100 000 kappaletta. Istutustalkoisiin osallistui kolmena perättäisenä vuotena yhteensä vajaat neljä tuhatta ihmistä. Kukkasipulit saatiin lahjoituksena kaupan keskusliikkeiden ylijäämävarastoista. Ensin lahjoittaja oli Kesko, ja Keskon vetäytyttyä sipulit saatiin SOK:lta.

Uusille liikkeille on katsottu tyypilliseksi ritualististen protestikamppailujen käyttäminen yhteiskunnallisen vaikuttamisen välineenä (Ilmonen 1998, 30-32). Sekä Muuri- että Kylvä-tapahtumat olivat luonteeltaan ritualistisia performansseja. Kamppaileva kollektiivinen toiminta on aina sisältänyt performatiivisia piirteitä, mutta modernissa maailmassa protestin performatiivisuuden merkitys on voimistunut merkittävästi. Tämä on seurausta kehityskulusta, jossa protestoijat ja heidän kohteensa ovat harvemmin suorassa yhteydessä toisiinsa. Sen sijaan media, ja tätä kautta julkinen mielipide, ovat protestin välittäjiä ja niiden suhtautuminen liikkeeseen on määräävää liikkeen menestymisen edellytyksille. Ottaessaan performanssin muodon sosiaaliset liikkeet kilpailevat julkisesta tilasta muiden toimijoiden kanssa ja voivat menestyessään saada viestinsä paremmin kuuluviin kuin perinteisillä

vaikuttamiskeinoilla. (Tarrow 1998, 93-94, 107) Kollektiivisen toiminnan avulla yhteiskunnallinen liike voi epäsuorasti vaikuttaa mediadiskurssiin ja saada keskusteluareenalle diskurssin, jota siellä ei ennen ollut (Gamson 1988, 227-228). Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit pyrkivät olemaan julkisuuden hyödyntämisen ohella myös suorassa yhteydessä päättäjiin ja liikkeen järjestämät performatiiviset protestit tukivat harjoitettua lobbaustyötä.

Jotta aktivisteilla olisi toivoa saada muita rekrytoitua mukaan, täytyy heidän rakentaa toiminta olemassaolevien kulttuuristen intuioiden, maailmakuvien ja ideoiden päälle. Toimintarepertuaareilla on tiedollinen, moraalinen ja luova puolensa. Toimintatapojen täytyy olla jollakin tavalla tuttuja ja oikean standarteihin sopivia, jotta osallistujat voisivat ne omaksua. Lisäksi niiden tulisi tarjota osallistujille tilaa käyttää luovuutta. Luovuuden lähteenä toimii ympäröivä kulttuuri sekä aktivistien persoonallisuudet ja elämäkokemukset, jotka ovat protestin synnyssä yhtä tärkeitä mobilisaatiota selittäviä tekijöitä kuin esimerkiksi liikkeen käytössä olevat resurssit. (Jasper 1997, 179-180, 237)

Saadakseen laajan tuen tavoitteilleen yhteiskunnallisten toimijoiden pitää pystyä muotoilemaan vaikuttamiskeinonsa sellaisiksi, että ne ovat hyväksyttäviä yhteisön ”kollektiivisen muistin” pohjalta (Siisiäinen 1998, 221). Mielenosoitusten on oltava sellaisia, että ihmisten on niihin helppo tulla. Toisaalta herättääkseen julkista huomiota protestointikeinojen täytyy olla innovatiivisia ja symbolisesti vahvoja. Pro Lapinlahden mielenosoituksissa toteutuivat molemmat vaatimukset. Sympaattisina ja rauhanomaisina ne keräsivät yhteen tuhansia osallistujia, mutta toisaalta rikkomalla hallitusti perinteisen vaikuttamisen rajoja ne myös herättivät enemmän julkista huomiota kuin esimerkiksi perinteinen marssimielenosoitus olisi tehnyt. Liike myös hyödynsi taitavasti protestien symboliikkaa. Protesti jatkoi elämäänsä itse tapahtuman jälkeen ihmismuurista tehdyssä postikortissa ja sipulinistutustapahtumaa seuranneessa kukkaloistossa.

6.5. Kollektiivinen identiteetti

Yhteiskunnallisen liikkeen mobilisaation katsotaan edellyttävän kollektiivisen identiteetin syntymistä liikkeen toimijoiden välille, yhteisten tavoitteiden ja yhteisen vihollisen määrittelyä sekä henkilökohtaista panosta liikkeelle (Melucci 292-293). Yhteiskunnalliset liikkeet ovat keskenään hyvin erilaisia ja siksi niiden luomat kollektiiviset identiteetit poikkeavat myös toisistaan. Protestointi itsessään ei edellytä kollektiivista toimijaa tai kollektiivista identiteettiä, mutta yhteiskunnallista liikettä ei voi syntyä ilman yhteisyyden ja solidaarisuuden tuntoja toimijoiden välillä. Kaikki liikkeet luovat emotionaalisia siteitä osallistujien välille, mutta eivät kuitenkaan samassa määrin ja samoilla seurauksilla (Jasper 1997, 208). Esimerkiksi pieni ja radikaali vastakulttuurinen liike ja suuria ihmismääriä mukaan tempaava yhteiskunnallinen joukkoliike luovat erityyppistä yhteisöllisyyttä toimijoiden keskuuteen ja samalla edellyttävät toimijoilta erityyppistä sitoutumista.

Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivinen identiteetti oli luonteeltaan sikäli löyhä, ettei se vaatinut osallistujiltaan ideologista yhdenmukaisuutta tai asettanut vaatimuksia aktivistien yksityiselämää tai elämäntapaa kohtaan. Liikkeen kollektiivinen identiteetti salli moninaisuuden ja mahdollisti siksi laajojen ihmisryhmien osallistumisen liikkeeseen. Vähimmillään osalliseksi Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisesta identiteetistä pääsi jakamalla liikkeen tavoitteet ja osallistumalla liikkeen aktivistien järjestämiin tapahtumiin. Liikkeen aktivistit työskentelivät Lapinlahden sairaalan asioissa tiiviisti yhdessä, mutta tapahtumien ja kokousten välillä he eivät olleet ryhmänä tekemisissä toistensa kanssa. Kullakin aktivisteista oli omat emotionaalisesti merkitykselliset viiteryhmänsä, työ-, perhe-, ja ystäväyhteisönsä, liikkeen ulkopuolella ja liikkeestä riippumatta.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että liike ei olisi ollut aktivisteille merkityksellinen ja että he eivät olisi identifioituneet liikkeeseen. Päinvastoin aktivistit korostivat haastatteluissa liikkeen tärkeyttä itselleen ja ydinryhmän hyvää yhteishenkeä. Liikkeeseen identifioituminen tapahtui kuitenkin pääasiallisesti yhteisten tavoitteiden ja yhteisen toiminnan kautta, ei siksi, että aktivistit olisivat tarvinneet ryhmää suojaamaan omaa identiteettiään arvoiltaan voimakkaasti poikkeavaa ulkomaailmaa vastaan. Pro Lapinlahti -liike ei ollut luonteeltaan vastakulttuurinen liike, joka

kyseenalaistaa ympäröivän yhteiskunnan arvoperustan. Pikemminkin liike myötäili väestön yleisesti kunnioittamaa pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvomaailmaa. Julkisuus oli liikkeelle voittopuolisesti myönteistä ja liike sai paljon tukijoita toiminnalleen. Aktivistit kokivat kaupunkilaisten sympatioiden olevan liikkeen puolella. Yhteiskunnallisen liikkeen kollektiivinen identiteetti kehittyi vuorovaikutussuhteessa oman ryhmän jäsenten, median ja yleisen mielipiteen sekä vastustajan kanssa. Positiivinen identiteetti tuo itsevarmuutta toimintaan, kun taas negatiivinen leima voi heikentää toimintamotivaatiota. (Della Porta & Diani 1999, 91-92) Pro Lapinlahti -liikkeelle kehittyi kamppailun kuluessa hyvä maine ja sitä kautta positiivinen kollektiivinen identiteetti. Mahdollisuus päästä osalliseksi kollektiivisesta identiteetistä voidaan nähdä kannustimena, joka houkuttelee ihmisiä mukaan liikkeeseen (Friedman & Doug 1992).

Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivinen identiteetti oli avoin, positiivinen ja ”myötäkulttuurinen” ja siksi helposti ja ilman suuria uhrauksia kenen tahansa sairaalamaailman ulkopuolelta tulevan sairaalan puolustajan omaksuttavissa. Sen sijaan liikkeeseen osallistuminen asetti HUS:n alaisuudessa toimivat sairaanhoitopiirin työntekijät ristiriitaiseen tilanteeseen. Heille näkyvä mukanaolo liikkeen toiminnassa tarkoitti oman työnantajan päätösten ja asiantuntijuuden julkista kyseenalaistamista. Pro Lapinlahti -liikkeen ydinaktivisteihin kuului myös näitä henkilöitä. Heille protestiliikkeeseen osallistuminen merkitsi järjestelmän hierarkkisesti säänneltyä toimintaa tukevasta legitimoivasta identiteetistä luopumista (mikäli heillä sellainen oli joskus ollut) ja järjestelmää kyseenalaistavan ja muutosta tavoittelevan aktivisti- tai, kuten Castells (1997, 7-10) nimeää, projekti-identiteetin omaksumista. Lojalisuusristiriidan HUS:n alaisuudessa työskentelevät aktivistit ratkaisivat vetoamalla ammattieteen ja identifioitumalla työnantajan sijaan potilaiden etuja ajavaan liikkeeseen. Liike tarjosi heille Lapinlahden sairaalan asioista samoin ajattelevan yhteisön, jonka puitteissa työskentely sairaalan puolesta oli mielekästä. Liikkeen synnyttämä yhteisöllisyys tarjoaa osallistujilleen emotionaalista turvallisuutta sekä vähentää ambivalenssia (Melucci 1996, 83). Yksinään protestointi olisi varmasti ollut paljon raskaampaa.

Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen identiteetin kulmakivet

Rajanveto: ”Me prolaiset”, ”näkymätön vihollinen ” ja ”elämäntapa-aktivistit”

Tulkintani mukaan Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen identiteetin perustan muodostivat rajanveto oman ryhmän ja ”muiden” välillä, yhteisesti jaettu tavoite ja kehys, yhdessä työskentely sekä mielenosoitusten luoma yhdistävä energialataus. Kollektiivisen identiteetin muodostuminen edellyttää sitä, että toimijat tunnistavat itsensä kollektiivisena ”meinä”, joka erottuu ”muista” (Melucci 1996, 73). Tämä tarkoittaa rajanvetoa omaan ryhmään kuuluvien ja kuulumattomien välillä (Whitter & Taylor, 1992). Myös haastatteleman aktivistit tuottivat aktiivisesti rajaa oman ryhmän jäsenten ja muiden välille. Tämä tulee ilmi jo usein haastatteluissa vilahtelevassa ilmaisussa ”me prolaiset”. Matti Hyvärinen (1994, 32) katsoo yhteiskunnallisen liikkeen olevan erityisen vahvasti puheella tuotettua todellisuutta. Liike on olemassa kun sen sanotaan olevan olemassa, väitetään olevan olemassa ja uskotaan olevan olemassa. Tämä liittyy liikkeen yhteisöllisyyteen; liikkeen jäsenten tulee kokea kuuluvansa yhteen.

Mutta keitä olivat ”me prolaiset”? Katson, että Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivinen identiteetti oli hyvin avoin ja siitä pääsi osalliseksi kuka tahansa halukas, joka jakoi liikkeen tavoitteet ja oli valmis antamaan pienenkin panoksen liikkeelle. Pro Lapinlahti -liike katsoi edustavansa kaikkia potentiaalisia mielenterveysongelmista kärsiviä ihmisiä ja sitä kautta kaikkia HUS-alueen asukkaita. Helsingin kaupunkisuunnitteluun vaikuttaessaan liike katsoi olevansa kaikkien kaupunkilaisten asialla. Myös Pro Lapinlahti -liikkeen tavoitteisiin myönteisesti suhtautuva ”pro-henkinen” hallinnon edustaja saattoi saada siivun liikkeen kollektiivisesta identiteetistä.

Jos ”meitä” olivat potentiaalisesti kaikki Uudenmaan asukkaat, kaikki terveydenhuoltopalveluja ja yhteistä kaupunkitilaa tarvitsevat tavalliset ihmiset, niin keitä olivat ne ”muut”? Tulkintani on, että Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit rakensivat rajaa sekä vastustajaansa että myös muihin liikkeisiin. Yksinkertaisesti sanottuna liikkeen vastustajaksi määrittävät Lapinlahden sairaalan lakkauttamista ajavat voimat. Nämä voimat olivat sekä näkyviä että näkymättömiä. Toisaalta

aktivisteista tuntui, että heillä oli vastassaan ”näkymätön vihollinen”, jokin joka operoi kulisseeissa tuomatta kasvojaan koskaan esiin. Näkymättömällä vihollisella oli kuitenkin näkyvät käsikassaransa. Sairaalan lakkauttamista ajavat osapuolet henkilöityivät Helsingin kaupungin virkamiesjohtoon – erityisesti apulaiskaupunginjohtaja Pekka Korpiseen ja ylipormestari Eeva-Riitta Siitoseen – sekä ”tiettyihin tahoihin HUS:n hallituksessa ja tiettyihin tahoihin Helsingin kaupunginhallituksessa”. Tämä hallintoeliittiin kuuluva joukko oli hyvin pieni, mutta vaikutusvaltainen.

Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit olivat sitoutuneita Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaan, mutta eivät osallistuneet aktiivisesti muihin liikkeisiin. Tässä mielessä he erottuivat selvästi 1990-luvun ja vuosituhannen vaihteen radikaaliliikehdinnästä, jonka osallistujille oli tyypillistä toimiminen yhtä aikaan useammassa eri asiakysymyksiin keskittyvässä ryhmässä (Konttinen & Peltokoski 2004). Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit tekivät jonkin verran yhteistyötä Pro Makasiinit -liikkeen aktivistien kanssa, mutta eivät kokeneet vetoa muuhun aikalaisliikehdintään. Pikemminkin he pyrkivät erottautumaan muusta ”elämäntapa-aktivismista”.

”Mä luulen, että sitä makasiiniväkeä on käyny meidän tilaisuuksissa paljon. Ja toisinkin päin, mutta siinä on niinku silleen, että se on niin jännä juttu, että mä ite ainakin koen, että mä oon nimenomaan Lapinlahden ajaja ollu vähän semmonen yhden asian ihminen tylsästi, mutta sit on paljon niinku nuoria, jotka aina kun jossain on joku häneninki tai mielenosoitus, niin tekstiviestit kulkee, eiku sinne ja eiku sinne. Et se on niinku semmonen elämäntapa pikkasen. Emmä tiä ajatteletko sä että on näin, mutta mä ainakin muistan jossain vaiheessa aatelleeni mä sain taas jonkun tekstiviestikutsun jonnekin puolustamaan jotain, valtaamaan suunnilleen jotain taloo, niin mä ajattelin, että hei, et ok, mä puolustan Lapinlahtee, mutta en mä välttämättä ihan kaikessa halua olla mukana.”

Yhteinen tavoite ja kehys

”Ihan se [miksi lähti mukaan] mun mielestä se Lapinlahti-liikkeen tavoite on ollu niin selkee ja hyvä. [...] Mun mielestä siinä on vaan niin paljon hyvää puolustettavaa, että sen takia oli ilman muuta sitten helppoo ja selkeetä liittyä siihen [liikkeeseen].”

Kaikkia haastattelemiani aktivisteja yhdisti jaettu, yhdenmukainen näkemys liikkeen tavoitteista ja toiminnan perusteluista. Vaikka näkökulma- ja painotuseroja eri aktivistien kesken luonnollisesti esiintyi, vallitsi liikkeen ydinryhmän kesken selkeä yksimielisyys siitä, miksi he toimivat. Yhteinen tavoite – Lapinlahden sairaalan säilyminen psykiatrisena sairaalana tai toissijaisesti ainakin mielenterveystyön käytössä sekä yleisemmin psykiatrisen hoidon turvaaminen – oli tuonut ryhmän yhteen ja oli myös voimakas ryhmää koossapitävä elementti.

”Lapinlahden säilyminen psykiatrisena sairaalana, se on niinku se missä mä oon mukana. Se oli se syy. Ja nimenomaan vaan se. Että Lapinlahti säilyisi psykiatrisena sairaalana. Näen, että tää on siinä tehtävässä toiminu niin kauan ja hyvin ja on hyvä sairaala, että ei oo mitään syytä tätä nyt purkaa tästä käytöstä. Että se oli se mun voimakas näkemys ja silleen tärkeä asia, että siks lähdin mukaan.”

Perustellessaan toimintaansa haastattelemani aktivistit kehystivät pääpiirteiltään yhdenmukaisesti. Kollektiivisen identiteetin muodostumisprosessissa keskeinen elementti on yhteisten tavoitteiden sekä toimintakeinojen ja -ympäristön tiedollinen määrittäminen (Melucci 1996, 70-71). Tämän määrittelytyön liikkeen aktivistit olivat tehneet perusteellisesti. Liikkeen tavoite oli selkeä ja toiminnan perustelut johdonmukaisia ja kokonaisvaltaisia. Myös keinoista, joilla tavoitteeseen pyrittiin, vallitsi – ainakin jälkepäin – yksimielisyys. Tein haastattelut vaiheessa, jossa liike oli ohittanut joukkomobilisaatiovaiheen ja ydinryhmän jäsenet olivat työskennelleet jo hyvän tovin yhdessä. Yhteiset vuodet olivat hioneet näkemyksiä siten, että ryhmän jäsenille oli muodostunut suhteellisen yhtenäinen poliittinen tietoisuus. Ryhmää yhdistävän poliittisen tietoisuuden luominen on prosessi, jossa kehystämällä on tärkeä roolinsa (Whitter & Taylor, 1992). Pro Lapinlahti -liikkeen tavoitteen ja kehysten voimakas poikkeaminen hallintoeliitin näkemyksistä johti väistämättä vastakkainasetteluun vallitsevan järjestelmän kanssa. Liikkeen kehysten selkeys ja johdonmukaisuus sekä moraalinen eetos auttoivat aktivisteja järjestelmän haastamiseen motivoivan positiivisen ryhmäidentiteetin luomisessa.

Yhdessä työskentely

”Kaikki ne hallituksen jäsenet ja se meidän yhteistoiminta. Se on aivan upeeta se, että mitä saadaan pienellä porukalla aikaan. Kun kaikki yhdessä rakentaa jotakin tapahtumaa. Ja onhan siinä omat korjaustyönsäkin jokaisessa, mutta ihan kauhean ihanaa se on ollu.”

Kollektiivisen identiteetin muotoutuminen edellyttää ryhmän jäsenten keskinäistä vuorovaikutusta (Melucci 1996, 70-71). Pro Lapinlahti -liikkeellä vuorovaikutus tapahtui yhteisen työskentelyn kautta. Liikkeeseen sitoutuminen merkitsi ydinryhmän aktivisteille valtavaa työmäärää, suorastaan ”kapasiteetin ääri rajoilla toimimista”. Vaikutuskanavien luominen ja hyödyntäminen kuten mielenosoitusten järjestäminen, yhteydenpito viranomaisiin ja valitusprosessiin osallistuminen vaati aktivisteilta runsaasti aikaa, energiaa, vaivannäköä sekä yhteistyötä. Kiihkeimpänä toiminnan jaksana aktivistit olivat yhteisen työskentelyn kautta tiiviisti tekemisissä toistensa kanssa. Vaikka työskentely oli välillä uuvuttavaa, se myös sitoi ryhmän jäseniä yhteen.

”Kyllä mä oon saanu hirveen paljon [liikkeeltä]. Että se on ollu tosi semmosta rikastuttavaa ensinnäkin toimia ihmisten kanssa yhdessä, olla tekemässä niitä projekteja ja jotenkin niinku kaikki aivan väsyneinä antavat sen vapaa-aikansa. Mut sitten aina on ollu niin ihanaa niiden tapahtumien jälkeen jotenkin se fiilis, että tää kannatti, niinku ihmisiä tuli ja muuta. Et se on jotenkin silleen se tsemppaaminen on kannattanut. Ja kyllä se on silleen niinku merkinnyt, että jos oikeesti tuntee, että on jonkun asian takana, niin sille asialle voi näemmä jotain ainakin tehdä.”

”Ja sitten se ryhmä, Pro Lapinlahti meidän ydinryhmä on tosi kivoja tyyppejä, että meillä on niinku kiva ilmapiiri ja sekin on jo motivoinu. Että meillä on tullu semmonen taisteluhenki.”

Kollektiivisen identiteetin muodostumisessa yksilöiden kokemilla tunteilla on merkittävä rooli. Ryhmäidentiteetin muodostuminen edellyttää jäseniltään emotionaalista panostusta (Melucci 1996, 70-71). Yhdessä työskentely ja jaettu kamppailu kasvattivat Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistiryhmän yhteishenkeä ja laajensivat ryhmän jäsenten sosiaalisia verkostoja. Ryhmästä muodostui jäsenilleen tärkeä, ja aktivistit tunsivat lämpimiä tunteita toisiaan kohtaan. Yksilöiden kokemilla tunteilla on merkittävä vaikutus siihen, miksi he jaksavat olla liikkeissä mukana

(Gould 2004). Liikkeisiin liittyvät tunteet voi jakaa ryhmän jäsenten keksinäisiin vastavuoroisiin tunteisiin ja ryhmän ulkopuolelleen kohdistamiin jaettuihin tunteisiin (Jasper 1997, 187). Ryhmän jäsenten yhteisen ”taisteluhengen” voidaan katsoa pitävän sisällään molemmat tunteiden lajit.

Yhdistävät rituaalit

”Tällä on sellanen ulottuvuus, että tää antaa toivoa. Se antaa hirmu monille ihmisille sitä. Että ihmiset voi yhdessä tehdä asioita. Ja kokea sitä merkitystä. [...] Ja sitten se tunnelma [...] että sä pidät kädestä jotakin toista kiinni ja ymmärrät, että siinä on iso joukko ihmisiä, joilla on se sama tunnelma, jotka pystyy jakamaan ne samat arvot. Tää on musta merkityksellistä.”

Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen identiteetin neljäntenä tukipilarina toimi mielenosoitusten luoma yhdistävä energialataus, joka osaltaan kannatteli liikettä myös mielenosoitusten välillä. Mielenosoitukset yhdistivät osallistujia voimakkaasti. Ulkopuolelle lähetetyn viestin ohella ne rakensivat osallistujien keskuuteen kollektiivista liikeidentiteettiä. Protestiliikkeen jatkuvuuden kannalta olennaisen kollektiivisen identiteetin muodostumisessa rituaaleilla on merkittävä rooli. Ne auttavat protestiliikettä pysymään elossa luomalla ja voimistamalla osallistujien keskinäisiä yhdistäviä tunnesiteitä, käsitystä ”meistä”. Kollektiiviset rituaalit myös muistuttavat osallistujia heidän perustavanlaatuisista moraalisisista sitoutumisistaan. Ollakseen voimakkaita rituaalien ei tarvitse olla vanhoja. Kaikki kollektiiviset rutiinit palvelevat samanlaisia päämääriä. Yhteinen aktiivisuus on kaikkein tärkeintä, ei muoto. Yhdessä tanssiminen, laulamminen, leirytyminen, pidätetyksi joutuminen, jopa kokousten pitäminen voivat sitoa osallistujia yhteen, koska ne on tehty kollektiivisesti. (Jasper 1997, 184-185)

”Musta tuntuu, että se oli hirveen tärkeä, vaikka tuli tämmönen päätös, että se lakkautetaan, että se oli myös hirveen terapeutin kanssa, tuli semmonen, kun siellä oli niin paljon kaupunkilaisia, niin tuli semmonen ”Meidän Helsinki” -olo [...] Ja se tunnelma niissä mielenosotuksissa on ollu kyllä ihan sanoinkuvaamaton, että se on ollu vaan tosi mahtavaa, että sinne tulee pari tuhatta ihmistä ja kaikki rupee tekee jotain toimintaa, joka puhuu jonkun

asian puolesta. Että siellä on niinkun, siitä on saanu, siitä on vaan saanu itelle semmosta uskoa, että voi vaikuttaa.”

”Ja kun me järjestetään tällöinen Muuri-tapahtuma, jossa ihmiset ottaa toisiaan kädestä kiinni ja ympäröidään se sairaala, niin se on eräänlainen performanssi. Vaikka se on ehdottomasti ja yksinkertaisesti se on mielenosoitus, jossa on selkee viesti miks se tehdään. Mut myös sen voi ajatella esityksenä tai performanssina. Et se on niinku yhteisöllinen tilanne, jossa energiat keskitetään tiettyyn asiaan.”

Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit tiedostivat yhteisöllisyyden merkityksen ja pyrkivät tietoisesti luomaan mielenosoitukset yhteisöllisyyttä vahvistaviksi performansseiksi. Sairaala suojelevassa ihmismuurissa ja kukkasipulinistutustalkoissa oli voimakas yhteisöllinen lataus, jota liike hyödynsi myös tapahtumista painetuissa postikorteissa. Rituaalisesti toteutettujen mielenosoitusten tarkoituksena oli tehdä, kokea ja viestittää enemmän kuin mihin pelkillä puheilla tai marsseilla olisi pystytty. Kollektiivisesti tehdyt rituaalit pitävät sisällään voimakkasta ja moniäänistä symboliikkaa ja kantavat enemmän merkityksiä kuin mitä seremonian aikana voidaan tietoisesti ajatella (Jasper 1997, 184-185).

”Tavallaan ne asiat on aika yksinkertaisia asioita, mutta merkityksellisiä. Ja tässä on kans [...] tätä yhteisöllistä tekemistä. Ja sitten, että sä pystyt tietyllä tavalla osoittamaan sitä huomiota ja kunnioitusta ja arvonantoa sille paikalle ja sille työlle, mikä sillä paikalla on tehty. Ja sitten antamaan toivoa ja tietyllä tavalla nää on niitä asioita, joita on vaikea pukea sanoiksi suoraan [...] Sen takia se pitää tehdä jollakin tavalla kokemuksellisina asioina. Ja niitä tarvitaan hirveesti tässä elämässä vahvistamaan sitä, että asioilla on merkitystä [...]”

Mielenosoittamisen ja ryhmäsolidaarisuuden luomisen ohella kollektiiviset rituaalit rakentavat ja vahvistavat osallistujien poliittista tietoisuutta. Klandermans (1992, 81-82) painottaa itse toimintatilanteiden, kuten mielenosoitusten, roolia merkityksen rakentumiselle ja tietoisuuden heräämiselle. Kollektiivinen toiminta ja merkityksen rakentuminen ovat keskenään vuorovaikutussuhteessa. Toisaalta merkityksen sosiaalinen konstruointi edeltää kollektiivista toimintaa ja määrittää sen suuntaa, mutta toisaalta kollektiivinen toiminta määrittää merkityksen rakentumisen prosessia. Juuri toiminta on tärkeä tapa voimistaa yhteisiä uskomuksia. Moraaliset visiot ovat

kaikkein tyydyttävimpiä silloin kun ne voidaan ilmaista sellaisten rituaalien kautta, joilla on selkeä merkitys (Jasper 1997, 208).

7. PRO LAPINLAHTI -LIIKKEEN KOLLEKTIIVISEN TOIMINNAN KEHYS

Tässä luvussa esittelen Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen toiminnan kehysten. Yhteiskunnallisen liikkeen kollektiivisen toiminnan kehysten voi yksinkertaisesti ymmärtää valikoivaksi tulkintakehikoksi, josta löytyvät liikkeen toiminnan perustelut ja tavoitteet sekä keinot, joilla tavoitteisiin pyritään. Kehystäessään liikkeet korostavat sosiaalisen tilanteen vakavuutta ja epäoikeudenmukaisuutta tai uudelleenmäärittelevät vääryudeksi ja moraalittomaksi asiantilan, joka ennen on nähty ehkä epäonnekkaana mutta kuitenkin siedettävänä (Snow & Benford 1992, 137). Yhteiskunnallisten liikkeiden kehyksille on ominaista epäoikeudenmukaisuuden painottaminen. William Gamson (1992, 68) onkin käyttänyt niistä ilmausta epäoikeudenmukaisuuskehys. Sen lisäksi että sosiaaliset liikkeet nimeävät epäkohtia, ne myös osoittavat yhdistäviä siteitä epäkohtien välillä ja luovat laajempia merkityskehys, jotka sointuvat yhteen väestön kulttuuristen taipumusten kanssa ja lähettävät yhtenäisen viestin vallanpitäjille, yleisölle ja potentiaalisille kannattajille (Tarrow 1998, 110).

Olen analysoinut Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistien haastatteluja, sairaalaa puolustavia mielipidekirjoituksia sekä liikkeen käytännön toimia ja erottanut kuusi erilaista tapaa kehystää liikkeen toimintaa. Olen nimennyt nämä kehukset seuraavasti: ”Kulttuurihistoriallinen kehys”, ”Paikka parantaa -kehys”, ”Kokonaisvastuukehys”, ”Yhteisöllisyyskehys”, ”Demokratiakehys” ja ”Kustannustehokkuuskehys”. Kustakin kehuksesta olen eritellyt ongelmaa määrittävään diagnoosin, ongelmalle ratkaisua ehdottavan prognoosin sekä toimintaan motivoivan houkuttimen. Erittelemäni kehukset esiintyvät päällekkäin ja toisiinsa nivoutuneina muodostaen kuitenkin yhtenäisen loogisen kokonaisuuden. Ennen siirtymistä kehysten esittelyyn on paikallaan painottaa, että tarkastelen kehyksissä asioita liikkeen näkökulmasta, en omastani. Olen esittänyt kehysten pelkistetyksi oheisessa kuviossa.

Kuvio: Pro Lapinlati -liikkeen kollektiivisen toiminnan kehys

KEHYS	DIAGNOOSI	PROGNOOSI	MOTIVOINTI
1. Kulttuurihistoriallinen kehys	Lapinlahden sairaala on osa suomalaisen kansakunnan yhteistä kulttuuriperintöä sekä suomalaisen psykiatrian kulttuurihistoriaa, joita aikamme sivistymätön pyrkisyys ja ahne voitontavoittelu uhkaavat. Sairaalan pysyminen alkuperäisessä käytössä suojelee kulttuurihistorialliset merkityssisällöt.	Ratkaisu: Arvokkaan tradition ja miljööön vaaliminen. Käytännön toimet: -kulttuurityö -arvokeskustelut -suojelesitykset	Kulttuurikohteen suojeleminen vahvistaa sivistyskansaintenteettiä.
2. ”Paikka parantaa” -kehys	Ympäristötekijöillä (rakennettu miljöö, luonto, terapeutitiset toimintapuitteet) on merkittävä vaikutus psykiatrisen hoidon tuloksellisuuteen. Lapinlahden sairaala on malliesimerkki terapeuttisesta miljööstä. Hesperian sairaalasta terapeuttiset puitteet puuttuvat.	Ratkaisu: Psykiatrisen hoidon keskittäminen mielenterveyttä edistävään paikkaan. Käytännön toimet: -terapeuttinen mielenterveystyö Lapinlahdessa (tapahtumat, puutarhanhoito ym.)	Terapeuttisessa miljöössä hoitotulokset ovat paremmat.
3. Kokonaisvastuukehys	Nykyään psykiatrisen hoidon suunnittelun talouden, ei psykiatrian ehdoilla. Psykiatrialta on leikattu kohtuuttomasti resursseja, eikä kukaan kannata kokonaisvastuuta hoidon järjestämisestä. Tällä on vakavia yhteiskunnallisia ja inhimillisiä seurannaisvaikutuksia. Lapinlahden sairaalan lakkautus heikentää tilannetta entisestään.	Ratkaisu: Psykiatrian riittävä resurssointi, hallintovastuun järjeistäminen ja psykiatrian suunnittelu tieteenalan ehdoilla. Käytännön toimet: -tiedonlevittäminen -lisäresurssien vaatiminen joukkovoiman avulla	Riittävällä resurssoinnilla turvataan veronmaksajien palvelut sekä välttää vakavilta sosiaalisilta seurannaisvaikutuksilta.
4. Yhteisöllisyyskehys	Lapinlahden sairaala edustaa yhteisöllistä välittämistä ja yhteisvastuuta. Kuka tahansa voi sairastua ja kaikilla on oikeus hoitoon ja huolenpitoon sairastuessaan. Kovien arvojen ilmapiiri lisää mielenterveysongelmia ja psykiatrisen hoidon tarvetta.	Ratkaisu: Yhteisöllisen laitoksen varjelu ja kehittäminen. Käytännön toimet: -yhteisöllisyyden vahvistaminen yhteisen tekemisen kautta -stigmatisaation vastustaminen	Yhteinen etu on myös yksityinen etu. Kukatahansa voi sairastua, siksi turvaverkot kannattaa pitää kunnossa.
5. Demokratiakehys	Kunnallisessa päätöksentekojärjestelmässä valta on keskittynyt pienelle eliittipiirille, joka ajaa yhteisen hyvän sijaan yksityisten taloudellisten intressiryhmien etuja. Lapinlahden sairaalan alasajo on epädemokraattisesti läpiviety prosessi, jonka aikana virkamiehet ovat käyttäneet vilpillisiä keinoja.	Ratkaisu: Järjestelmän demokratisoiminen (pätöksenteon tekeminen läpinäkyväksi ja osallistumismahdollisuuksien lisääminen). Käytännön toimet: -byrokarian vahtiminen -muutoksen vaatiminen joukkovoimalla	Demokratia palvelee yhteistä etua, harvainvalta harvain etua.
6. Kustannustehokkuuskehys	Psykiatriasta säästäminen tulee yhteiskunnalle kalliiksi. Lapinlahden sairaalan myyminen oli sairaanhoitopiirille tappiollinen toimenpide.	Ratkaisu: Psykiatrian lisäresurssointi ja tappiollisen kiinteistökaupan purkaminen. Käytännön toimet: - tiedon tuottaminen ja levittäminen - lisäresurssien vaatiminen joukkovoimalla	Psykiatrian riittävä resurssointi tuottaa yhteiskunnalle lopulta säästöjä.

7.1. Kulttuurihistoriallinen kehys

”Tulevana kulttuuripääkaupunkina Helsinki voisi olla ylpeä siitä, että Engelin piirtämä kaunis sairaala on alkuperäisessä käytössään. Kaikki voisimme olla ylpeitä todella inhimillisestä kulttuurista eikä ainoastaan Finlandia-talon uusista marmoreista, Kiasmasta ja muista näkyvistä kohteista” (Nimimerkki ”Lapinlahdelle kiitollinen” / HS Mielenpaineet 25.7.1998)

Yhdeksi vahvaksi ulottuvuudeksi Pro Lapinlahti -liikkeen tuottamassa puheessa ja liikkeen toiminnassa nousee Lapinlahden sairaalan kulttuurihistoriallisen merkityksen korostaminen. Olen nimennyt tämän kulttuurihistoriallisiin argumentteihin nojaavan toiminnan ja tavoitteiden perustelun liikkeen kulttuurihistorialliseksi kehukseksi. Kulttuurihistoriallisen kehuksen yhteiskunta-arvio on lyhykäisesti seuraava: Lapinlahden sairaalassa ovat elävinä läsnä suomalaisen kansakunnan kulttuuri- ja sivistysarvot, jotka modernin ajanjakson sivistymätön pyrkyrimäisyys uhkaa tallata jalkoihinsa. Mikäli suomalaiset haluavat lunastaa sivistyskansan statuksen, tulisi heidän nousta puolustamaan omaa kulttuuriperintöään.

Diagnoosi

Kulttuurihistoriallisen kehuksen kautta tarkasteltuna Lapinlahden sairaala ei näyttäyty yksittäisenä helsinkiläisenä sairaalana tai yksittäisenä vanhana rakennuksena, vaan se on osa suomalaisen kansakunnan yhteistä kulttuuriperintöä. Kehuksen ydinsisältö kilpistyy keisariin, Engeliin, Kiveen, kultivoituun puistoon sekä sataankuuteenkymmeneen toiminnanvuoteen. Lapinlahden sairaalan rakentaminen sai alkunsa Venäjän vallan aikana ”oikein keisarin käskyllä” ja sen suunnitteli suomalaisen rakennustaiteen suunnannäyttävä Carl Ludvig Engel. Sairaalan arvoa korostavat siellä läsnäolevat historian kerrostumat. Sairaala on osa Engelin historiallista Helsinkiä yhdessä Senaatintorin empiremiljöön ja Katajanokan merikasarmien kanssa. Sairaala on osaltaan ollut muovaamassa Helsinkiä Helsingiksi ja Suomea Suomeksi. Myös Lapinlahden sairaalan puisto kantaa historiaa mukanaan. ”Kasvistoltaan ja maisema-arvoiltaan helsinkiläisittäin ainutlaatuisiksi” luokitellussa puistosta on löydettävissä menneisyyden lääkärien ja potilaiden yhteinen kädenjälki elävässä muodossa.

”Tää kertoo kulttuurihistoriallisesti Helsingin rakentamisvaiheesta [...] Tavallaan kaupungin ensimmäinen, se mistä kaupungit on syntyneet, ne on syntyneet tämmösen hautausmaitten ja kirkkojen ympärille ja siihen on aina kuulunu sairaala. Että se on niinku semmonen hyvin elementtaarinen tekijä.”

Kulttuurihistoriallinen kehys asettaa vastakkain historiallisen rakennustavan ja nykyrakentamisen. Kulttuurihistoriallinen arkkitehtuuri ja rakennustekniikka tarkoittaa ylisukupolvista kestävyyttä, laatua ja rakennuksen korjattavuutta. Yli 160 vuotta sitten käsityönä luonnonmateriaaleista rakennettu Lapinlahden sairaala on edelleen hyvässä kunnossa, ja tarpeen mukaan sitä voidaan yhä saatavilla olevilla rakennusmateriaaleilla huoltaa ja korjata. Kun ”keisarin aikaan” 1800-luvulla rakennukset rakennettiin kestäväksi jopa vuosisatoja, nykyrakentaminen edustaa kertakäyttökulttuuria. Kolmikymppinen Hesperian a-talo on nuoresta iästään huolimatta jo niin huonossa kunnossa, että sen remontointi tarkoittaa vanhojen, vahingoittuneiden rakenteiden purkamista runkoa myöten siten, ”että siitä ei jää kuin kuori jäljelle ja sekin pitää paikata.” Lapinlahden historiallisessa sairaalarakennuksessa on nähtävissä menneen ajan rakentajien mestarillisuus, sukupolvilta toisille siirtynyt tieto ja taito hyvästä rakennustavasta, jollaista nykyisillä rakennusurakoitsijoilla ei ole ja jota ei edes enää tavoitella.

Pelkkä kulttuurihistoriallisesti arvokkaan sairaalarakennuksen suojeleminen ei kuitenkaan yksin riitä suojelemaan rakennuksen kulttuurihistoriallisia merkityssisältöjä. Pro Lapinlahti -liike halusi sairaalan myös pysyvän alkuperäisessä käytössään, sillä ”käyttö on se liima, joka pitää kaikki kulttuurihistorialliset kerrokset kasassa.” Kulttuurihistoriallisen merkityksen korostamisesta huolimatta liikkeen aktivistit karsastavat sairaalan leimaamista museoksi. ”Lapinlahden sairaala on kulttuurihistoriallisesti arvokas, mutta se ei seiso toimeettomana museorakennuksena, vaan palvelee alkuperäisestä käyttötarkoitustaan ensiluokkaisesti”, kirjoittavat Marianne Lehtimäki ja Markku Kaipainen Helsingin Sanomien yleisönosastolla 11.11.2002.

Kulttuurihistoriallisessa kehityksessä korostetaan kaupunkihistoriallisten arvojen ohella myös Lapinlahden sairaalan merkitystä olennaisena osana suomalaisen psykiatrian

kulttuurihistoriaa. Sairaala määritellään ”suomalaisen psykiatrian synnyinsijaksi” ja ”suomalaisen psykiatrian lippulaivaksi”. Lapinlahden sairaala oli Suomen ensimmäinen nimenomaan psykiatriseksi parannuslaitokseksi suunniteltu sairaala ja myös yksi Euroopan vanhimmista alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan toimivista psykiatrisista sairaaloista. Haastatteluhetkellä alkuperäinen toiminta oli jatkunut kiinteistössä keskeytyksettä jo yli 160 vuotta, ja tuhannet suomalaiset ihmiset olivat saaneet siellä vuosikymmenten saatossa hoitoa. Sairaalakokonaisuudelle lisäarvoa toivat sairaalassa hoidettavina olleet kansakunnan merkkihenkilöt, jotka olivat tuhansien tavallisten ihmisten ohella ”kuluttaneet sen portaita”. Kulttuurihistoriallista merkityksellisyyttä korostettaessa sairaalasta käytettiin välillä myös nimitystä ”Aleksis Kiven mielisairaala” tai ”Aleksis Kiven lepopaikka”.

Kulttuurihistorian ja sivistyksen tuhoisiksi vastavoimiksi kehityksessä määrityy ajallemme leimallinen ”nousukasmaisuus” ja ”taloudellinen pyrkisyys”, joita symboloi Lapinlahden tontin kulmalle kohonnut ”tietotekniikkatouhu”. Liikkeen aktivistit ovat vakuuttuneita siitä, että Lapinlahden sairaalan kiinteistökauppojen taustalla oli Helsingin kaupungin ”business-virittely” jonkin tuntemattoman taloudellisen tahon kanssa. Arvokkaan merenrantatontin hyödyntämiseksi arvellaan suunnitellun ”kiinteistöjalostuksellisia” toimenpiteitä, joilla alue saataisiin ”taloudellisesti tuottavampaan” käyttöön. Yhden skenaarion mukaan kiinteistö oli tarkoitus luovuttaa Ruoholahden jo vallanneiden (tietotekniikka)yritysten haltuun. ”Modernia talousmarkkinamaailmaa” edustavien it-kortteleiden kontrastina Lapinlahden sairaala näyttäytyy ”vanhana, vaatimattomana ja arvokkaana”. Siinä tiivistyvät kulttuurihistorialliset ja sivistykselliset arvot, jotka uusi, uljas nyky-yhteiskunta on myymässä surutta eniten tarjoavalle.

Uuden ajan airut tietoteknologia ja sitä ilmentävä lasi-teräsarkkitehtuuri eivät juuri saa liikkeen taholta arvostusta osakseen. Suhtautuminen edellämäinittuihin on halveksiva ja jopa vihamielinen. Yleisönosastolla nimimerkki ”Joukko potilaita” kutsuu Ruoholahden uutta it-keskittymää ”kolossaaliseksi ja rumaksi yritysslummiksi, [joka] lähestyy uhkaavaa vauhtia Lapinlahden aluetta – yhtä Helsingin kauneinta ja kasvillisuudeltaan harvinaislaatuisimmista puistoista” (HS Mielenpaineet 9.9.1999). Psykiatri Kristian Wahlbeck puolestaan luonnehtii yleisönosastokirjoituksessaan ”Euroopan vanhimpiin kuuluvan [...] mielisairaalan sulkemista [...] ja luovuttamista

high tech -yritysten käyttöön kulttuuribarbariksi ja teknologiapalvonnaksi” (HS Mielipiteet 25.8.1999). Oma aikakautemme näyttäytyy kulttuurihistoriallisen kehyksen läpi katsottuna tehokkuuden maksimoinnin brutaaalina ajanjaksona, jonka aikana taloudellista voittoa tuottamattomat asiat uhrataan ahnaan voitontavoittelun alttarille. Tämä tarkoittaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kokonaisuuksien pilkkomista osiin ja osien arvon määrittelyä talouden mittareilla. Taloudellisten voittojen sivutuotteena on kuitenkin yhteisen kulttuurivarannon köyhtyminen.

”Että tän pitää kääntyä niin, että nähdään tän sairaalan arvo ja tärkeys ja tarve. Tässä esimerkiksi kun Hesarin sunnuntainumeroissa on aina nämä puretut talot ja joka sunnuntai joutuu katsoon, että mitä kaikkea hakattu alas ja tilalle rakennettu jotain elementtitaloja ja ihmetelty, että miten tuollasta on päässyt tapahtumaan, niin kuvittelis, että ois vähän ihmiset järkiintyneet ja tätä ei pääsis tapahtuun.”

Syyt kulttuuristen arvojen ylikävelyyn löytyvät suomalaisesta ahneudesta sekä suomalaisesta sivistyksen puutteesta. Suomi on ”nuori” ja ”nousukasmainen” kulttuuri, jolta puuttuvat ”vankat, vanhat arvot”. ”Lapinlahden sairaalan himoitsemisessa johonkin muuhun tarkoitukseen kuin mihin se alunperin on suunniteltu kukkii suomalainen ahneus ja sivistymättömyys räikeimmillään”, tiivistää asian Anna-Riitta Tunturi Helsingin Sanomien yleisönosastossa 19.4.2003. Erityisen sivistymätön on pieni, mutta vaikutusvaltainen päättäjien piiri, joka voi hetkessä tuhota sen, ”minkä kansakunta on historiansa aikana rakentanut”. Taloudellisen pyrkyryyden ilmapiirissä päättäjiä on vaikea saada mukaan aitoon arvokeskusteluun, koska ”kaikki mitataan rahalla”. Lapinlahden sairaala ei ole ensimmäinen ahnaan voitontavoittelun uhriksi joutunut helsinkiläinen kulttuurimiljö. Varoittavia esimerkkejä harkitsemattomasti tuhotuista rakennuksista ja ympäristöistä löytyy joka puolelta kaupunkia. Historiallisen Helsingin purkamisesta on jo ehtinyt suorastaan muodostua vuosikymmenten mittainen surullisenkuuluisa traditio, jolle ei näy tulevan loppua.

Prognoosi

”On olennaista pitää yllä tämmöstä 160-vuotiasta sairaalakulttuuria meidän yhteiskunnassa, jossa muuten ei juuret ulotu kovin syvälle minkään instituutioiden, koska me ollaan niin nuori kulttuuri. Niin jos meillä jotain tämmöstä syvälle ulottuvaa on, niin siitä pitäis pitää kiinni.”

Parannuskeinoksi sivistyksellisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen alennustilaan liike ehdottaa vielä olemassa olevien kulttuuristen miljöiden ja traditioiden varjelua ja vaalimista. Lapinlahden sairaalassa kulttuurihistoria on elävänä läsnä ja siksi sairaalan toimintaa olisi jatkettava ja kehitettävä. Kulttuurityön tekeminen oli liikkeen käytännön toimi kulttuurin vaalimiseksi. Pro Lapinlahti -yhdistys järjesti sairaalan alueella säännöllisesti erilaisia tapahtumia, jotka korostivat sairaalamiljöön kulttuurihistoriallista merkitystä. Samaa päämäärää palvelivat myös yhdistyksen järjestämät arvokeskustelut ja esitelmätilaisuudet. Tiedonvälitys ja sairaalamiljöön arvostaminen edellytti verkostoitumista ja yhteistyötä eri asiantuntijoiden kanssa. Tunnollisen kulttuurityön yhtenä tavoitteena oli vaikuttaa yleiseen arvoilmapiiiriin ja saada aikaan kulttuurimyönteinen asennemuutos. Arvotyön lisäksi Pro Lapinlahti -yhdistys käytti hyväkseen myös juridisia vaikuttamiskanavia tehdessään sairaalapiiristä suojeluesityksen ympäristökeskukselle ja käynnistäessään valitusprosessin hylätystä esityksestä.

Motivointi

Kulttuurihistoriallisen kehyksen näkökulmasta liikkeen potentiaalisia kannattajia motivoidaan toimintaan esittämällä huoli Suomen maineesta ”vanhojen kulttuurikansojen” ja ”muun sivistyneen maailman” silmissä. Mikäli Suomi haluaa säilyttää alati epävarman ja kyseenalaisen asemansa sivistyskansakuntien joukossa, tulee sen huolella varjella vähäistä kulttuuriperintöään. Nuoren kulttuurin instituutioiden juuret eivät ulotu kovin syvälle, ja siksi olisi tärkeää vaalia vanhaa sairaalakulttuuria, joka on ”kansainvälisestäkin merkittävä traditio”. Pintaan nousee taustalla vaaniva pelko: Mitä meistä muualla ajatellaan? ”Mikäli Suomi haluaa olla edelleen tunnettu ympäristötietoisuudestaan, johon kuuluu luonnollisesti myös rakennettu kulttuuri, sekä yksilön oikeudet turvaavista periaatteistaan, ei Lapinlahden yhteydessä voi puhua pelkästään rahasta ja tuhota osaa tärkeästä perinnöstämme”,

kirjoittaa Yoshiko Arai Helsingin Sanomien yleisönosastolla 9.10.2003.

Sivistyskansaidentiteetti voi saada vahvistusta kansallisten kulttuuriperintökohteiden varjelemisen kautta. Marianne Lehtimäki pohtii Dialogissa 5/2004 Lapinlahden sairaalan ympäristön arvoja: ”Alueen kultivoinnin ja käytön historian kautta mielisairaus on inhimillistetty, eikä laitostettu, osaksi Suomen kulttuurihistoriaa. Se antaa myös kansalaisille vahvistuksen sivistysvaltioon kuulumisesta.”

7.2. ”Paikka parantaa” -kehys

”Hoidollisesti paras tilaratkaisu on ”ihmisen kokoinen” matalakerroksinen, luonnonläheinen ja arkkitehtuurinsa kautta arvostusta ja huolenpitoa välittävä rakennus.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaassa Lapinlahden sairaalassa nämä hoidollisesti arvokkaat näkökulmat yhdistyvät ihanteellisella tavalla, ja uudet psykiatriset sairaalat ympäri maailmaa suunnitellaan tänäkin päivänä samoin periaattein kuin Lapinlahti aikoinaan.” (Kristian Wahlbeck / HS Mielipiteet 4.1.2003)

Olen nimennyt ”paikka parantaa” -kehykseksi Lapinlahden sairaalan ainutlaatuisuutta hoitoympäristönä korostavan argumentoinnin ja toiminnan. Paikka parantaa -kehyksessä painottuvat ympäristötekijöiden, kuten rakennetun miljöö, luonnon ja terapeuttien toimintapuitteiden, merkitys psykiatrisen hoidon tuloksellisuuteen. Ympäristötekijöihin nojaavan hoitönäkemyksen vastakohtaksi nousee teknisesti toteutettava ”kemiallinen hoito”, jossa mielisairauden taltuttamisen pääpaino on lääkehoidossa. Paikka parantaa -kehysten läpi katsottuna hoidon keskittäminen viihtyisiin paikkoihin olisi kuitenkin järkevää, koska siten saataisiin aikaan parempia hoitotuloksia.

Diagnoosi

Paikka parantaa -kehyksessä Lapinlahden sairaalaan latautuu hoitoympäristönä hyvin vahvoja merkityssisältöjä. Lapinlahti nähdään ”malliesimerkiksi terapeuttisesta ympäristöstä kaupungissa”. Terapeuttiset tekijät kulminoituvat sairaalan ”kauniiseen luonnonläheiseen ympäristöön”, ”puutarhaan”, ”puihin”, ”mereen”, ”kuluneisiin portaisiin”, ”kauniisiin kaari-ikkunoihin”, ”paksuihin suojeleviin seiniin”, sekä

”historiaan” ja ”vanhoihin tarinoihin”. Paikka parantaa -kehyksen kautta Lapinlahti näyttäytyy ainutlaatuisena, ”inhimillisenä ja ihmistä arvostavana hoitoympäristönä”, joka ”tarjoaa parhaat mahdollisuudet Helsingissä psykiatriseen hoitoon monissa taudinkuvissa”.

”Sen historia ja sen miljöö. Siis [...] sehän on alun perin suunniteltu psykiatriseksi sairaalaksi ja kaikki se sijainti, se luonto, ne on todella tärkeit potilaille. Mä ite sen kuulen [...] niin hirveen usein potilailta, että jotenkin se siellä ulkona vaelteleminen ja vanhojen puiden katselu ja meren lipplattelun kuuntelu, niin ne on kauheen tärkeitä elementtejä kun käy läpi niitä kysymyksiä, minkä kanssa kamppailee siinä sairastaessaan.”

Jo pelkästään sairaalan iän ja sairaalan läpi vuosien saatossa kulkeneen potilaiden virran katsotaan kohottavan sairaalan terapeuttista arvoa. Lukuisten sukupolvien mittainen kiinteistössä koettu kärsimys kääntyy nykypotilaita hoitavaksi voimaraksi. Tätä kautta potilas ei olekaan sairautensa kanssa yksin, vaan yksi lenkki yhteisöllisessä potilaiden ketjusta.

Luonnonläheisyyden ja arvokkaan kulttuurimiljöön lisäksi Lapinlahden terapeuttista arvoa lisää laitoksen ”inhimillinen koko”. Vaikka sairaala hallinnon näkökulmasta olisikin liian pieni, on se potilaan näkökulmasta ”juuri sopivan kokoinen”. ”Itsensä hukanneelle on tärkeää, että ympäristö on kokonsakin suhteen hahmotettavissa”, tiivistää psykiatri Kristian Wahlbeck Helsingin Sanomien yleisönosastolla 4.1.2003. Arkkitehtuurinsa puolesta Lapinlahden sairaala nähdään ihanteellisena hoitopaikkana. Rakennus on matala ja huokuu turvallisuudentunnetta. Paksut seinät suojelevat ja kannattelevat heikkoa ihmistä hädän hetkellä. Vanhana ja arvokkaana kulttuurihistoriallisena rakennuksena sairaala välittää arvostuksentunnetta potilaille, joiden omanarvontunto on sairastaessa koetuksella.

”Ja sitähan potilaat on monesti sanoneetkin, että kun nämä seinät on kestänyt yli 160 vuotta ihmisen ahdistusta, niin kyllä ne jaksaa vielä minuakin hoitaa. Että ihan niin kun sitä ois jotenkin semmosta, niihin seiniin imeytynyt semmosta energiaa, joka kannattaa se kärsimys jota siinä on kärsitty siinä talossa. Monet potilaat jotenkin aina kokevat sen semmosena hyvänä, että täällä on muutkin huokailleet ja kärsineet ja löytäneet sitten lohtua niistä asioista. Kauniista kaari-ikkunoista ja sieltä puutarhasta.”

”Siellä uskaltaa tuskansa huutaa ulos ilman, että pelkää, että seinät menee rikki.”

Paikan parantavaan vaikutukseen kuuluu olennaisena osana se toiminta, jonka paikka mahdollistaa. Sängyssä makaamisen sijaan potilaille tulisi olla mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen. Lääkehoidon asemasta paikka parantaa -kehyksessä pääpaino on kokonaisvaltaisessa mielenterveydenhoidossa, jossa käytetään hyväksi erilaisia ympäristö- ja taideterapiamuotoja. Lapinlahden sairaalan katsotaan ympäristöineen tarjoavan ”ensiluokkaiset olosuhteet” tämän tyyppisen hoitonäkemyksen toteuttamiselle. Sairaalassa piilee paljon hyödyntämättömiä resursseja, jotka tulisi ottaa käyttöön. Sairaalan lakkauttamisen sijaan sitä tulisi kehittää siten, että paikan koko potentiaali pääsisi oikeuksiinsa.

”No kaikkein mieluitenhan Pro näkis sen, että se sais jatkaa sairaalana niinkun ennenkin. [...] Ja että se sais kehittyä semmosena sairaalana, jossa otettas huomioon just tämä ympäristö, mahdollisesti puutarhaterapia, taideterapia. Mehän ollaan koko aika pyritty kulttuuria tuomaan kauheesti sinne. Että se on, että nähtäs kauheen mielellään, että se sais olla semmonen talo, jossa otettas tämmösiä asioita enemmänkun mitään semmosta lääkehoitoa tai muuta. Keskityttäs tämmösiin ihmiskunnan ikivanhoihin hoitaviin asioihin.”

Taustatukea paikka parantaa -kehykselle aktivistit hakevat vetoamalla kansainvälisiin tutkimuksiin, jotka tukevat näkemystä hoitoympäristön positiivisesta vaikutuksesta paranemisprosessiin. Paikalla on merkitystä jo kirurgisesta leikkauksesta toipumiselle, ja mielensairaudesta paranemiselle ympäristötekijöillä oletetaan olevan vielä paljon voimakkaampi vaikutus. Lapinlahden sairaalan terapeuttinen vaikutus ei rajaudu vain siellä hoidettaviin potilaisiin, vaan kaunis puistoalue palvelee kaikkien kaupunkilaisten eheytymistä ja psyykkistä jaksamista. Jo pelkällä olemassaolollaan Lapinlahden sairaala luo turvallisuudentunnetta kaupunkilaisten keskuuteen ja sillä tavoin ehkäisee ennalta mielenterveysongelmien syntymistä. Lapinlahden sairaala ja läheinen Hietaniemen hautausmaa muodostavat terapeuttisen kokonaisuuden, jossa kaikkien kaupunkilaisten on mahdollista pohtia elämän kiertokulkua sekä saada lohtua ja suojaa.

Vaikka haastatellut aktivistit korostavat, että kamppailussa ei ole kyse Lapinlahti - Hesperia -vastakkainasettelusta – molempia sairaaloita tarvitaan – herättää heissä

ihmetystä se, että ”varoja satsataan mitään kyselemättä Helsingin mitassa neljänneksi tai viidenneksi parhaimpaan [kiinteistöön] ja annetaan sen parhaimman mennä”. Hoitoympäristönä Hesperia ei löydy paljoa kehuttavaa, käytännössä sieltä puuttuvat kaikki ne elementit, jotka tekevät Lapinlahdesta erinomaisen hoitoympäristön. Hesperian päärakennus on Helsingin keskustassa sijaitseva 1960-luvulla rakennettu korkea, epäkodikas tornitalo, joka on tilajärjestelyiltään suunniteltu ruumiillisen sairauden hoitoon, mutta on psykiatrisesti sairaalaksi ”täysin sopimaton” ja muutenkin ”ikävä kaikin puolin”. Psykiatrisia sairaaloita ei suositella rakennettaviksi monikerroksisiksi hoidollisista- eikä turvallisuussyistä. Lisäksi Hesperia puuttuvat kunnolliset ulkoilumahdollisuudet, ”ovet on kiinni parvekkeelle asti” ja ”hissiin meno on kauhistus monelle potilaalle”. Edes mittavan peruskorjauksen avulla Hesperian kerrostaloon ei voida luoda hyvää hoidollista ympäristöä.

”Se [Hesperia] on suunnittelultaan jo alun perin ollu vääränlainen. Se on tämmösen ruumiillisen sairauden hoidon mukaan, mallin mukaan tehty. Että esimerkiksi aikanaan siellä oli sekä neurologisia että psykiatrisia osastoja. [...] Niin neurologian osastona se toimi ihan hyvin, mutta psykiatrisena ei. Se tilajärjestely on sen kaltanen. Ja sitten monikerroksisuus. Et yleensä suositellaan, että psykiatrisissa rakennuksissa ei itsemurhavaarankaan takia tehdä monikerroksisia.”

Hoitopaikkana Hesperia maalautee ahdistava kuva. Nimimerkki ”Joukko potilaita” kuivailee yleisöosastolla Lapinlahden sairaalan muuttoa Hesperiaan siirtymiseksi ”sinne, missä on jo nykyisin ahdasta tai minne ei enää kunnolla mahduta, missä on kiireistä, ahdistavaa ja missä ihminen ei enää ole yksilö vaan harmittava numero” (HS Mielipiteet 9.9.1999). Äärimmilleen viedyn paikka parantaa -kehityksen läpi katsottuna Hesperian sairaala voi miljöönensä puolesta jopa sairastuttaa ihmistä entisestään. ”Jos mä oisin ite psyykkisesti sairas, niin musta tuntuu, että mä vaan sairastusin enemmän, jos mä oisin Hesperiaassa hoidossa”, kiteyttää näkemyksen eräs haastateltu. Vaikka Hesperiaassa tarjottavan hoidon tasoa ei epäillä, ympäristönä puolesta Hesperian arvioidaan olevan ”nolla tai mieluummin sen alapuolellakin.”

Paikkana Hesperian ei nähdä mahdollistavan muuta kuin voimakkaan lääkepainotteisen hoitokulttuurin. Vastakohtaksi hoitonäkemykselle, joka perustuu

ajan, paikan ja ihmissuhteiden hoitavalle kokonaisvaikutukselle, nousee tornitalossa toteutettava ”kemiallinen hoito”. Siinä potilaan omat parantavat voimat ja yhteisön tuki jätetään käyttämättä, ja sairaus yritetään hoitaa nopeasti ja teknisesti kemian avulla.

”Että siihen [Hesperiaan] ei voi järjestää monipuolista toimintaa. Et se on sitä varten tehty, että siellä maataan punkassa. Ja siitä sitten hoitajat valvoo. Se ei oo tarkotettu mihinkään muuhun.”

Prognoosi

Koska ympäristötekijät vaikuttavat mielensairaudesta paranemiseen merkittävästi, tulisi psykiatrinen hoito keskittää viihtyisiin, mielenterveyttä edistäviin paikkoihin. Hoitomiljöön itsensä lisäksi olennaista on myös paikan terapeuttiselle toiminnalle tarjoamat puitteet. Lapinlahden sairaala edustaa ihanteellista terapeuttista hoitoympäristöä, joten sen toiminta tulisi turvata ja sitä tulisi myös kehittää. Lääkehoidon sijaan painopisteen tulisi olla erilaisissa yhteisöllisissä ja kulttuuriterapiamuodoissa. Potilaille tulisi olla mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen, oleiluun luonnossa, monipuoliseen terapeuttiseen toimintaan sekä yhteisölliseen kuntoutumiseen. Markku Kaipainen ja Marianne Lehtimäki visioivat Lapinlahden sairaalan kehittämistä Helsingin Sanomien yleisönosastossa 11.11.2002 seuraavasti:

”[Lapinlahden sairaalassa] on ensiluokkaiset olosuhteet kokonaisvaltaiseen mielenterveyden hoitoon. Kasvimaat ja yrttimaat voitaisiin palauttaa sairaalapuistoon osana puutarha- ja taideterapiaa, johon potilaat osallistuvat vointinsa mukaan: kuka maalaamiseen, lumiveistostaiteiluun, tanssiterapiaan, ulkoilmavoimisteluun, luontoretkiin, perinneleikkeihin tai erilaisiin ympäröivän veden tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Alueen pieniin rakennuksiin voisi sijoittaa käsityöpajoja, tiloja musiikille, hiljentymiselle ja rentoutumiselle sekä monenlaisia yhteisöllisiä tiloja.”

Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit näyttivät toiminnassaan myös käytännön esimerkkiä monipuolisesta terapeuttisesta mielenterveystyöstä. Pro Lapinlahti -yhdistys ylläpiti Lapinlahden puutarhassa palstaviljelyperinnettä kylvö- ja sadonkorjuujuhlineen. Yhdistys järjesti potilaille säännöllisesti virkistys- ja kulttuuritapahtumia, kuten retkiä

sekä teatteri- ja musiikkiesityksiä. Toistuvia perinteitä olivat muun muassa joka keväinen linturetki, syksyn sadonkorjuujuhla sekä Aleksis Kiven päivän juhla. Tällä tavoin liike teki todeksi näkemystään hyvästä hoidosta ja osoitti vaihtoehtojen olemassaolon myös konkretiatasolla.

Motivointi

”Toisaalta sitten kun hoitoympäristö on huonompi, niin se saattaa sitten vaikuttaa tuloksiin aika laillakin. [...] Halua [lähteä hoitoon] tai hoidosta hyötymistä parantaa se mainetekijä ja [...] se ympäristötekijä.”

Paikka parantaa -kehyksessä toimintaan motivoidaan paremmilla hoitotuloksilla. Koska inhimillinen ja viihtyisä hoitoympäristö edistää potilaiden paranemista ja epäviihtyisä hoitoympäristö heikentää tuloksia, olisi järkevää keskittää hoito sinne, missä hoitotulokset ovat parempia. Hoitopaikan sijaitseminen arvostetussa ja kauniissa ympäristössä kasvattaa yksilöiden halua hakeutua hoitoon ja hoidosta hyötymistä. Toteuttamalla hoito arvokkaassa, paranemista tukevassa ympäristössä voitaisiin sekä vähentää yksilöiden kärsimyksiä että säästää yhteiskunnan resursseja, kun potilaat saisivat tehokkaamman avun sairauteensa.

7.3. Kokonaisvastuukehys

”Jonot hoitoihin ovat kestämättömän pitkiä ja osa tarvitsevista jää sitä ilman; osa itsemurhien lisääntymisestä onkin todennäköisesti riittämättömän sairaanhoidon seurausta. Edelleenkin yritetään ”säästää” vähentämällä sairaalahoitoa, vaikka nykyinenkin kapasiteetti on täysin riittämätön. Näissä olosuhteissa Lapinlahden sairaalan säilyttäminen psykiatrisena hoitopaikkana on välttämätöntä.” (Markku Kaipainen ja Marianne Lehtimäki / HS Mielenpöytä 11.11.2002)

Toiminnassaan Pro Lapinlahti -liike otti voimakkaasti kantaa mielenterveyspalveluiden rahoittamiseen ja järjestämiseen. Olen nimennyt kokonaisvastuukehykseksi puheen ja toiminnan, jossa Lapinlahden sairaalaa puolustetaan vetoamalla psykiatrisen hoidon riittävään resurssointiin ja kokonaisvaltaiseen, järkevään suunnitteluun. Kokonaisvastuukehyksen läpi katsottuna

psykiatriselta hoidolta on leikattu kohtuuttomasti, eikä kukaan kannan kokonaisvastuuta hoidon järjestämisestä. Lapinlahden sairaalan lakkautus heikentää tilannetta entisestään. Jotta palvelut turvattaisiin ja samalla välttyttäisiin vakavilta yhteiskunnallisilta seurannaisvaikutuksilta, tulisi Lapinlahden sairaala säilyttää sairaalana sekä ohjata lisää resursseja psykiatrian käyttöön.

Diagnoosi

Kokonaisvastuukehyksen kautta tarkasteltuna psykiatrisen hoidon tila näyttäytyy pääkaupunkiseudulla suorastaan ”katastrofaalisena”. 1990-luvulta lähtien sairaalapaikkoja on vähennetty rajusti tarkoituksena siirtyä laitoskeskeisestä hoitokulttuurista avohoitopainotteiseen hoitomalliin. Sairaansijoja on kuitenkin vähennetty harkitsemattomasti liian paljon, minkä seurauksena kaikki tarvitsevat eivät pääse hoitoon. Avohoidon kehittämiseen puolestaan ei ole ohjattu riittävästi resursseja, joten potilaat ovat jääneet ”heitteelle”. Haastatteluhetkellä psykiatrisen hoidon tarjonta on ”täysin riittämätön, niin avohoidossa kuin sairaalassakin”. Suurin osa ihmisistä jää joko ”hoitoa vaille tai vaille riittävää hoitoa”. Kaikista määrärahoista on pulaa. Jo pelkän ajan saaminen mielenterveystoimistoon on vaikeaa ja terapiaan on miltei mahdoton päästä. Viimeisen vuosikymmenen aikana psykiatrialta on kohtuuttomasti ”leikattu ja leikattu ja leikattu” ja psykiatrisen klinikan muuttaminen Lapinlahdesta Hesperiaan vähentää potilaspaikkoja entisestään tilanteessa, jossa ”yhtään ei enää vois vähentää”. Tästä näkökulmasta kyse ei olekaan siitä etteikö Hesperia sairaalana kelpaisi vaan siitä, että ”Hesperia ei riitä.”

”Koko 90-luvun aikanahan on psykiatriasta leikattu [...] Sairaalapaikat ajettiin alas, niin piti avohoidon ruveta pelaamaan ja sitä ei koskaan sitten tehtykään vaan sairaalapaikat väheni ja avohoito ei alkanut pelaamaan ja potilaat jäi heitteelle” [...] Hoito on huonontunut ja sairaalaan ei pääse [...] Ja mielenterveystoimistot eivät vedä ja pannaan perusterveydenhuoltoon tämmösiä psykiatrisia potilaita ja minkälainen on sitten taas sen tavallisen terveystieteiden tietämys psykiatriasta, niin se on sitten mitä on.”

Hoitopaikkatilastot pidetään siisteinä kotiuttamalla potilaat liian aikaisin. Liian lyhyistä hoitoajoista seuraa niin sanottu pyöröovisyndrooma: Koska potilaat kotiutetaan liian varhaisessa vaiheessa, he eivät pärjää sairaalan ulkopuolella, ja

heidän tilansa huonenee nopeasti, jolloin ”heidät on pakko ottaa takaisin sairaalaan ja jälleenkotiuttaa liian nopeasti.” Hoitamatta jättäminen näkyy myös itsemurhatilastoissa. Heitteelle jätetty avuntarvitsija voi päätyä tappamaan itsensä sairauden mustimmalla hetkellä.

Kokonaisvastuukehyksessä nostetaan esiin huoli psykiatrian kohtalosta tieteenalana. Psykiatrian alasajo on seurausta sekä psykiatristen potilaiden että koko tieteenalan yleisestä ”aliarvostuksesta”. Lapinlahden sairaalan muutto Hesperiaan heikentää tilannetta edelleen, koska Hesperiaasta puuttuvat opetus- ja tutkimustyölle tarpeelliset tilat. Psykiatri Kalle Achté vetoaa yleisönosastolla Lapinlahden sairaalan puolesta ennustamalla sairaalan lakkautuksen heikentävän psykiatrisen tutkimuksen ja koulutuksen tasoa: ”[Lapinlahden psykiatrinen] klinikka on Suomen johtava psykiatrinen sairaala, jossa tehdään korkeatasoista kansainvälistä tutkimustyötä.[...] Sen veroista erityisosaamista ei ole missään muualla maassamme” (HS Mielipiteet 17.4.2000). Lapinlahden sairaalalla on psykiatrialle symboliarvo ja suhtautumisen Lapinlahden sairaalaan katsotaan määrittävän suhtautumista koko psykiatriaan. Lapinlahden sairaala on toiminut suomalaisen psykiatrian symbolisena lippulaivana ja lippulaivan upottaminen näyttäytyykin ”enteellisenä”.

”Lapinlahden sairaala kuitenkin on ollut meidän tärkein psykiatreja kouluttava sairaalamme. Niillä suunnitelmilla joita nyt sittemmin on tullut esiin, niin on kyllä todettava, että psykiatrian osalta se koko erikoissalan kohdalla merkitsee selvää taantumista, se että Lapinlahtea pyritään lopettamaan ja että se on enää määräaikaisesti vuokralla.”

Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit painottavat sairaansijojen alasajon ”lyhytnäköisyyttä”. Pääkaupunkiseudun väkiluku kasvaa koko ajan elämänrytmin kiihtyessä samanaikaisesti. Yhä nuoremmat palavat loppuun, ja masennuspotilaiden määrä kasvaa. Tämä johtaa psykiatrisen hoidon tarpeen kasvamiseen tulevaisuudessa. Eräs haastateltu uumoilee ”mielenterveysaikapommin” räjähtävän, jolloin uusia sairaalapaikkoja on pakko perustaa lisää. Tästä näkökulmasta olemassa olevan, hyvin toimivan sairaalan lakkauttaminen ei ole järkevää. Lapinlahden hoitokulttuuria ei voi yksinkertaisesti siirtää Hesperiaan.

”No kaikkein tärkeintä on se, että tuntuu erittäin hullulta, että hyvin toimiva sairaala lakkautetaan. Koska [...] uuden sairaalan perustaminen on erittäin vaikeeta. Ja niinku se hoitokulttuuri kehittyy johonkin rakennukseen, niin se kestää aikansa. Ja tää on niitä toimivia sairaaloita, joissa henkilökunta viihtyy ja potilaat viihtyy ja hoitotuloksia saadaan ja... Sellasen, sellasen lakkauttaminen tuntuu niin väärältä ratkaisulta.”

Resurssien niukkuuden lisäksi aktivistit katsovat, että Helsingin psykiatrisen hoidon tasoa heikentää hallinnon sirpaleisuus. Vastuu psykiatrisen erikoissairaanhoidon järjestämisestä on jakautunut kahdelle eri taholle, Helsingin kaupungille ja HUS-kuntayhtymälle ja nämä kaksi organisaatiota ovat ”huonoja toimimaan yhdessä”. HUS on mittavan organisaatiomuutoksen kautta muodostettu uusi ja ”valtavan suuri organisaatio, jonka pyörittäminen ja taloudenhoitaminen on osoittautunut hankalaksi.” Kellään ei ole kokonaiskäsitystä siitä, miten psykiatrinen hoito tulisi järjestää pääkaupunkiseudulla, eikä kukaan myöskään tee ”linjaohjausta” ja ota ”kokonaisvastuuta” palveluiden järjestämisestä. Psykiatrit eivät ole onnistuneet luomaan koalitiota, jonka avulla he voisivat ajaa tehokkaasti potilaidensa ja tieteenalansa asiaa eikä ”poliitikoilla riitä siihen asiantuntemusta eikä aikaa.” Käytännössä tilanne on johtanut siihen, että mielenterveyslakia rikotaan jatkuvasti, kun tarvitsevat jäävät vaille heille laissa määriteltyä hoitoa.

”Että meiltä niinkun halutaan lakkauttaa koko tää systeemi, siltä se vähän vaikuttaa. Ei oo mitään tahoja, jolla ois kokonaiskäsitys siitä, mikä on tarve ja minkälaisilla resursseilla sitä on järkevää ja mahdollista sitä tarvetta tyydyttää. [...] Että kukaan ei suunnittele ja siitä pitäis kaikkien olla peloissaan, että ei oo mitään tahoja, joka suunnittelee meidän psykiatrisen erikoissairaanhoidon kokonaisuutta. Että se on niinkun pirstaleinen ja sekasin se pakka.”

Perimmäiseksi syyksi psykiatrian alennustilaan nähdään se, että psykiatrista hoitoa suunnitellaan talouden ja hallinnon, ei psykiatrian, lähtökohdista. Hoidon resurssoinnissa ja hoitopaikkojen sijoittamisessa valta on keskittynyt psykiatrian asiantuntijoiden sijaan ekonomisteille. Kun hoito organisoidaan talouden ja hallinnon lähtökohdista, määrittävinä tekijöinä ovat luvut ja euromäärät, muita mittareita taloushallinto ei tunne. Ekonomistisen lähestymistavan laajentaminen kaikille yhteiskuntaelämän sektoreille ei kuitenkaan onnistu ongelmitta. Monet inhimillisen elämän muodot kääntyvät hyvin heikosti talouden kielelle, eikä kaikelle voida asettaa

euromääräistä hintaa. Mikäli Lapinlahden sairaalan asioista olisivat saaneet ekonomistien asemasta päättää psykiatrian asiantuntijat, olisi lopputulos ollut toisenlainen. Liikkeen aktivistit painottavat kaikkien arvovaltaisten, vanhojen psykiatrien vastustaneen Lapinlahden sairaalan alasajoa koko ajan. Heitä ei vain ole kuunneltu, koska psykiatrian edustajilla ei ole suurta yhteiskunnallista vaikutusvaltaa.

”No just silleen, että pääläellaan mennään. Meidän systeemejä suunnitellaan aivan väärästä lähtökohdasta, että... Kun mistä voidaan säästää, millä tavalla voidaan säästää, miten saadaan hallinnollisesti ja taloudellisesti mahdollisimman, päästään mahdollisimman vähällä. Kun pitäis suunnitella, että miten saatas mahdollisimman hyvää psykiatrista hoitoa aikaiseksi. Tää on niinku hirveen oireellista mun mielestä. Että se funktio, se todellinen funktio ei oo kaikkein merkityksellisin asia, vaan jotenkin se muoto ja se hallinto ja se talous. Luvut etenkin. Ne voi saada näyttämään ihan miltä vaan. Se on järkyttävää huomata. Että se on niin näennäistä se keskustelu jostain että täällä maksaa näin ja näin paljon... [...] Että siellä HUS:n hallinto ja taloustoimisto on ollu vahvempia kuin HUS:n psykiatriset asiantuntijat.”

Optimaalisen hoidon suunnittelun esteeksi määrittänyt kokonaisvastuukehyksessä kannattavuuspakko. Se ei rasita pelkästään psykiatrian järjestämistä, vaan koko julkinen sektori on joutunut kustannustehokkuusvaatimuksen ikeeseen. Kaikkien kaupungin sektoreiden pitää voida osoittaa tuottavansa omat tulonsa. Sokea luottaminen kustannustehokkuuteen johtaa kuitenkin harhaan, sillä mallit perustuvat usein laskennallisiin näennäiskustannuksiin. Lapinlahden sairaalan laskennalliset menot eivät perustu kiinteistön todellisiin käyttökustannuksiin, vaan sairaalan menot määritellään laskennallisesti esimerkiksi paikan sijainnin ja kiinteistön neliömäärän mukaan. Tällä tavoin sairaalan kannattavuutta tai kannattamattomuutta määrittää laskennallinen budjetti sairaalassa tapahtuvan toiminnan sijaan. Asioiden käsittely ja päätöksenteko tapahtuu omilla eriytetyillä sektoreillaan jolloin itse kokonaisuus häviää. Parhaan mahdollisen sairaanhoidon kehittämisen sijaan huomio kohdistuukin esimerkiksi puistoalueen ”kehittämiseen” ja ”potilasvirtojen” käsittelyyn.

Prognoosi

Ulospääsyksi psykiatrian umpikujasta liike ehdottaa riittävää resurssointia psykiatrialle sekä hallintovastuun järjeistämistä ja keskittämistä. Psykiatrian kannalta ihanteellisin olisi tilanne, jossa ”olisi vain yksi taho, jonka alla olisi kaikki psykiatrinen hoito ja että sitä tahoja valvoisi korkein lääketieteellinen asiantuntemus. Ja poliitikot toimisivat yhteistyössä sen [tahon] kanssa.” Käytännössä tämä tarkoittaisi jo lakkautetun lääkintöhallituksen kaltaisen organisaation perustamista uudelleen.

Pro Lapinlahti -liikkeen konkreettiset toimet resurssien turvaamiseksi olivat psykiatrian tilanteen esilläpito ja päättäjien painostaminen lisäämään psykiatrian rahoitusta. Tavoitteeseen oli mahdollista pyrkiä joukkovoiman avulla: ”Kansalaisliike on ainoa tapa vaikuttaa [tällaisessa] tilanteessa. Mikäli kansalaisliike toimii voimakkaana, niin sitä on kyllä pakko kuunnella poliitikkojen.” Lisäpainoarvoa kansalaisliike voi saada yhdistämällä voimansa liikkeen tavoitteille myöntämielisten poliitikkojen ja asiantuntijoiden kanssa. Pro Lapinlahti -yhdistys teki yhteistyötä esimerkiksi eräiden kaupunginvaltuutettujen, mielenterveysjärjestöjen edustajien ja psykiatrian ammattilaisten kanssa. Tämän seurauksena psykiatrian resurssointia ja Lapinlahden sairaalan kohtaloa käsiteltiin useaan otteeseen Helsingin kaupunginvaltuustossa.

Motivointi

”Ja nytkun tiedän [...] että potilaita on heitteillä eikä pääse sairaalaan silloin kun on tarve. Pitäs päästä vähän tuota ennakkoonkin joskus eikä vasta sitten kun on ihan viimeinen hätä. Niin silloinhan sairauskaan ei pääse niin pahaan vaiheeseen ja se toipuminen on paljon nopeempaa kun ajoissa puututaan.”

Kokonaisvastuukehyksessä liikkeen kannattajia motivoidaan toimimaan Lapinlahden sairaalan ja psykiatrian resurssien turvaamisen puolesta vetoamalla veronmaksajien palveluiden laatuun sekä hoitamatta jättämisestä yhteiskunnalle koituviin seurannaisvaikutuksiin. Psykiatria kohdistuneet leikkaukset sekä Lapinlahden sairaalan alasajo tarkoittavat HUS-alueen asukkaiden palveluiden heikkenemistä. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että ihmiset eivät saa sairastuessaan maksamilleen

verorahoille vastinetta. Inhimillisestä ja taloudellisesta näkökulmasta katsoen kattavan turvaverkon säilyttäminen olisi järkevää. Psykkisistä sairauksista toipuminen on sitä nopeampaa mitä varhaisemmassa vaiheessa sairastunut pääsee hoitoon, ja tällöin myös kokonaiskustannukset ja kokonaiskärsimykset ovat pienemmät.

Yksilötason lisäksi psyykkisten ongelmien hoitamatta jättäminen heijastuu koko yhteiskuntaan. Yoshiko Arai viittaa yleisönosastokirjoituksessaan jo ennen Suomen koulusurmien tapahtumista Anna Lindhin murhaan ja kysyy ”olemmeko menneet liian pitkälle materiaalisen kulttuurimme maksimoinnissa, jos jopa hoidon tarpeessa olevat potentiaaliset murhaajat käännytetään systemaattisesti sairaalan ovelta?” (HS Mielipiteet 9.10.2003) Myös yksi haastatelluista katsoo käräjäoikeuden lautamiehenä saamansa kokemuksen nojalla, että ihmisten heitteellejättö ”heijastuu moneen paikkaan yhteiskunnassa”. Käräjäoikeudessa näkee tuomiolla paljon ihmisiä, jotka eivät ”oikeastaan kuuluisi sinne.” Hoitamatta jättämisen katsotaan kasvattavan yleistä turvattomuudentunnetta, mikä puolestaan lisää mielenterveysongelmia. Tulevaisuuden ihmisten psyykkisen kunnan ja toimintakyvyn horjumisen muodostuu uhkaksi koko yhteiskunnan toiminnalle: ”Miten turvataan tulevaisuuden työvoima, kun ihmisten mieltä ei hoideta?”, kysyy nimimerkki ”Joukko potilaita” Helsingin Sanomien yleisöosastolla 9.9.1999.

7.4. Yhteisöllisyyskehys

”Yksityisen perheen toimintaa pidettäisiin holtittomana, jos se ei pitäisi huolta sairaista ja heikoista perheenjäsenistään, mutta yhteiskunta-niminen perhe voi toimia näin, koska kenenkään ei tarvitse ottaa henkilökohtaista vastuuta.” (Nimimerkki ”Lapinlahdelle kiitollinen” / HS Mielipiteet 25.7.1998)

Olen nimennyt Pro Lapinlahti -liikkeen huolenpitoa, hoivaa ja yhteisöllistä välittämistä korostavan argumentoinnin ja toiminnan yhteisöllisyyskehyyksi. Siinä korostetaan yhteisöllisyyttä ja välittämistä vastakohtana ajallemme ominaisille koviille suoritusarvoille. Kovia arvoja korostavassa ilmapiirissä kuka tahansa voi sairastua psyykkisesti ja tarvita sairaalahoitoa. Siksi on koko yhteisön etu vaalia Lapinlahden sairaalan kaltaisia turvapaikkoja.

Diagnoosi

Keskeisiä yhteisöllisyyskehyksessä esiin nousevia arvoja ovat yhteisöllisyys, yhteinen hyvä, toisista välittäminen ja huolenpito. Kehyksessä yhteisöä edustaa hyvinvointivaltio ja sen turvaverkko. Kaupunkikuvaan olennaisesti kuuluva sairaala symboloi yhteisöllistä välittämistä ja pitää omalta osaltaan yhteisöä kasassa. Olemassaolollaan sairaala osoittaa, että yhteiskunta kantaa vastuuta jäsenistään hädän hetkellä ja hoitaa niitä, jotka ovat heikkoja. Se on jokaiselle kadunkulkijalle merkki siitä, että hänestä välitetään ja pidetään huolta. Tätä kautta Lapinlahden sairaala on merkityksellinen myös muille kuin siellä hoidettaville potilalle. Se on yhteisvastuun symboli sekä vakuutus siitä, että sairastuessaan ihmisen on mahdollista saada hoitoa. Se myös muistuttaa ihmisille, että menetykset ja kärsimys kuuluvat inhimilliseen elämään ja että niihin on mahdollista saada yhteisöltä apua ja lohtua.

”Mä kyllä näkisin sen, että just siis tän, että tää on tämmönen perimmäinen yhteisöllinen laitos sairaala. [...] Se on se kitti, mikä pitää meitä koossa. Jos tää kaikki kaupunki muuttuu vaan semmoseksi maksulliseksi kulutusympäristöksi, niin meillä ei oo mitään syytä pitää tavallaan sitä yhteisöä pystyssä. Ja tää on se minkä takia kaupungit on syntyne, minkä takia me ollaan kuitenkin me. Et se on sekä, se on kulttuuria ja se on syvimässä mielessä semmosta niinku inhimillistä kulttuuria. Tarkottaa sitä, että miten me huolehditaan toinen toisistamme.”

Yhteisöllisyyskehyksessä pyritään rikkomaan rajaa terveen ja sairaan välillä. Sairaus näyttäytyy inhimilliseen elämään olennaisesti kuuluvana tekijänä, joka voi osua kenen tahansa kohdalle. Ei ole olemassa terveitä ja sairaita ihmisiä, vaan kuka tahansa ihminen voi sairastua, ja kaikilla on oikeus saada sairastuessaan hoitoa. Ei ole olemassa ihmistä, joka ei joskus tarvitsisi toisten ihmisten huolenpitoa. Ihmisellä on oikeus olla heikko ja luottaa yhteisön turvaan.

Yhteisöllisyyskehyksen kautta katsottuna syynä Lapinlahden sairaalan lakkautusuhkaan on yhteisöllisyyden murentanut kova arvoilmapiiiri. Pehmeät, inhimilliset arvot ovat saaneet väistyä kovien, kylmien ja taloudellista pärjäämistä korostavien ihanteiden tieltä. Rahanarvot ja suoritusarvot ovat ottaneet ylivallan koko

yhteiskunnasta. Tästä on seurauksena ”suuri välinpitämättömyys” toisista ihmisistä ja heikoille joutuneiden ihmisten heitteellejättö. ”Lyhytnäköisessä markkinatalousmaailmassa” yksityinen taloudellinen intressi ja voitontavoittelu jyräävät alleen yhteisen hyvän. Tänä ”pimeänä ja sumuisena” aikana Lapinlahden sairaalan lakkautusuhka symboloi tuhoutumassa olevaa yhteisvastuuta ja murenevaa hyvinvointivaltiota.

”Jaa, minusta tuntuu, että se [syy miksi sairaalaa ollaan lakkauttamassa] on kyllä tämä ajanhenki. Jossa on just tämä toisista ihmisistä välinpitämättömyys. Ja juuri tämmösen taloudellisuuden tavoittelu. Niin kauheen vähän välitetään siitä miten, mitä toisille kuuluu, varsinkin jos niille kuuluu huonoa. Jos ne on vaarassa pudota tästä yhteiskunnan pinnalta pois, niin kun just nämä työttömät ja psykiatrisesti sairaat ja muut. Että niistä ei niinku tunneta vastuuta.”

Lapinlahden sairaalan tontilla kovien ja pehmeiden arvojen yhteentörmäys konkretisoituu. Kovia ja kylmiä arvoja edustavat lasista ja teräksestä rakennetut it-korttelit tunkeutuvat Lapinlahden tontille ja uhkaavat vallata koko ”kauniin Lapinniemen” ”taloudellisesti tuottavampaan” käyttöön. Yhteisöllisyyden viimeinen turvasatama on uhattuna. ”Lapinlahti puistoineen on todellakin pienen pelästyneen ihmispolon viimeinen turvapaikka tämän häikäilemättömän, ruhjovan, pikavoittoja saalistavan barbaariyhteiskunnan puristuksessa”, kirjoittaa puutarhuri Arvo Juutilainen Helsingin Sanomien yleisöosastossa 14.6.2001. ”Talousvoimien ylivalta” on valtaamassa kiinteistöjen lisäksi myös terveydenhuollon järjestämisen ja kolonisoimassa ihmisen mielen ja kielen:

”Hoitotoiminnassakin tehokkuus ja taloudellinen tulos nostettiin 90-luvulla toiminnan päämääräksi – osastoista ja vastaanotoista tehtiin tulosityksikköjä. Talouden termit valtaavat salakavalasti alaa ja pyrkivät muuttamaan ajatteluamme. Emme hoida potilaita vaan teemme tuloa, emme suunnittele hoidon jatkoa vaan harjoitamme logistiikkaa, ja toimintaamme eivät johda ylilääkärit vaan tulosjohtajat. Ekonomisteilta unohtui, että äärimmilleen viety tulosajattelu myös merkitsee psykiatrisen potilaan kaltoinkohtelua – omanarvonsa menettämistä, jäämistä tarpeellista apua vaille, arjen kärsimystä.” (Ote psykiatri Kristian Wahlbeckin Lapinlahtipäivän 13.8.2003 puheesta).

Kustannustehokkuuden ja tulosvastuullisuuden priorisoimisen yhteisöllistä huolenpitoa tärkeämmiksi arvoiksi katsotaan vahvistavan ihmisten yksinäisyyden ja voimattomuuden tunteita. Epävarmuuden ja turvattomuudentunteen myötä aktivistit ennustavat hoitopaikkojen tarpeen kasvavan entisestään samalla kun niiden määrää vähennetään. Pahimmillaan kovia arvoja korostava ilmapiiri voi romuttaa ihmisen mielenterveyden. ”Uuden uljaan ajan” käänköpuoli näkyy masennus- ja itsemurhatilastoissa.

”Että sillä voi olla tietty hinta, että jos rakennetaan semmosta yhteiskuntaa ja ihmiskuvaa, missä semmoset taloudelliset arvot on hirveesti esillä ja semmoset suoritusarvot, niin siitä voi olla seurauksena, että inhimillinen psyykinen todellisuus ei sitä kestä vaan hajoaa.”

Prognoosi

Parannuskeinoksi yhteisöllisyyden heikentymiseen Pro Lapinlahti -liike ehdotti olemassaolevien yhteisöllisten laitosten säilyttämistä ja kehittämistä. Sairaalatoiminnan puolustamisen ohessa Pro Lapinlahti -yhdistyksellä oli yhteisöllinen hanke, joka koski sairaalan henkilökunnan entistä tyhjilleen jäänyttä asuintaloa, Venetsiaa. Venetsia-hanke ilmensi liikkeen näkemystä yhteisöllisyyteen perustuvasta psykiatrisesta hoidosta. Venetsiaan oli tarkoitus perustaa yhteisöllinen kuntoutumiskeskus psykiatrisesta sairaudesta toipuville ihmisille. Hanke jäi kuitenkin vähemmälle huomiolle kun liikkeen energiat kohdentuivat itse sairaalatoiminnan puolustamiseen.

Käytännön toiminnassaan Pro Lapinlahti -liike pyrki tietoisesti rakentamaan ja voimistamaan yhteisöllisyyttä ihmisten yhteisen tekemisen kautta. Koko liike itsessään voidaan nähdä suureksi yhteisöllisyysprojektiksi. Sekä liikkeen rituaalinomaiset mielenosoitukset että potilaille ja kaupunkilaisille järjestetyt virkistys- ja kulttuuritapahtumat kasvattivat yhteishenkeä ja tarjosivat mahdollisuuden kollektiiviselle voimaantumiselle. Toiminnassaan liike pyrki myös purkamaan sairaiden ja terveiden välistä vastakkainasettelua. Tämä tapahtui sairaalan potilaiden, henkilökunnan ja ”siviilien” yhdessä toimimisen kautta. Kansalaistapahtumien avulla liike avasi Lapinlahden sairaala-alueetta kaupunkilaisille ja samalla koetti lisätä avointa ja vapaata keskustelua mielenterveysasioista. Toiminnan tavoitteena oli

mielisairauteen liittyvien kielteisten asenteiden ja tabujen purkaminen sekä psyykkisesti sairastuneiden stigmatisaation lieventäminen.

Motivointi

”Niinku jotenkin siinä rikotaan semmonen raja sen sairaan ja sen terveen väliltä, mikä on niinku hyvä rikkoo. Tietynlainen, että et meistä kuka tahansa voi sairastua ja sen takia meille kaikille on tärkeetä puolustaa tätä sairaalaa ja sitten toisaalta jos sairastut, niin sulla on mahdollisuus tervehtyä jos sä voit saada hoitoo. Että tää tavallaan niinku, sekä se, että ne jotka nyt on sairaita, ei kohta enää välttämättä oo ja ne, jotka nyt on terveitä, voi kohta olla sairaita.”

Yhteisöllisyyskehyksessä ihmisiä motivoidaan toimimaan sillä, että yhteinen etu on myös yksityinen etu. Koska kuka tahansa voi sairastua, on kaikkien etu, että turvaverkot pidetään kunnossa. Kovia arvoja suosivan ilmapiirin koetellessa ihmisten mielenterveyttä sairaalaa tarvitaan sekä hoitamaan sairastuneita että viestittämään vielä toistaiseksi terveille, että sairastuessa ihmisen on mahdollista saada hoitoa. Toimintamotivaatiota kasvatetaan myös vetoamalla ihmisten moraalisuuteen. Sairaalan puolustamiseen osallistumalla yksilö voi viestittää sekä omasta että yhteiskunnan moraalisesta tilasta ja osoittaa ymmärtävänsä, ”mikä on oikein ja mikä on väärin, ja mikä on tärkeää ja mikä ei”.

7.5. Demokratiakehys

”Voidaanko Helsingissä ja erikoissairaanhoidossa kuunnella psykiatrisia potilaita, heidän omaisiaan, psykiatrian ammattilaisia, kansalaisia ja demokraattisesti valittuja luottamushenkilöitä, vai runnotaanko pienen valtapiirin järjetön tahto läpi?” (Kristian Wahlbeck / HS Mielipiteet 25.8.1999)

Yksi keskeinen Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaa suuntaava elementti oli poliittisen vallankäytön kritiikki. Olen nimennyt demokraattisen ja avoimen päätöksentekojärjestelmän vaatimukselle rakentuvan puheen ja toiminnan liikkeen demokratiakehykseksi. Sen keskeinen sisältö pelkistyy näkemykseen, jonka mukaan

yhteiskunnallinen valta on kasautunut hyvin pienelle eliittiryhmälle, joka ajaa koko yhteisön hyvinvoinnin sijaan omia ja yksityisten taloudellisten intressiryhmien etuja. Mikäli yhteiskunnalliset resurssit halutaan käyttää koko yhteisöä hyödyttävällä tavalla, täytyy yhteiskunnallista päätöksentekojärjestelmää muuttaa demokraattisemmaksi. Tähän voidaan pyrkiä yhteiskunnallisen liikkeen avulla.

Diagnoosi

Demokratiakehyksen läpi katsottuna yhteiskunnallisesta vallankäytöstä maalautuu raadollinen kuva. Kunnallinen päätöksenteko- ja hallintorakenne on demokraattinen vain muodollisesti, ja käytännössä valta on keskittynyt pienelle vallankäyttäjien piirille. Kaupunkisuunnittelussa tämä tarkoittaa sitä, että erilaisilla intressiryhmillä on huomattava vaikutusvalta päätöksentekoon, ja kansalaisten todelliset mahdollisuudet vaikuttaa yhteisiin asioihin ovat vähäiset. Kaupunkisuunnittelussa yritykset ovat se taho, jonka kanssa kaupungin virkakoneisto käy ensisijaiset neuvottelut demokraattisen keskustelun ja kontrollin ulottumattomissa. Näissä neuvotteluissa luodut suunnitelmat tuodaan julkisuuteen vasta siinä vaiheessa, kun päätökset on jo käytännössä tehty, ja niihin vaikuttaminen on erittäin vaikeaa. Suunnittelun kulisseissa vaikuttavat taloudelliset intressit ovat niin voimakkaita, että niitä vastaan on äärimmäisen vaikea taistella.

”Mä aattelen, että siinä on paljon semmosta niinkun just näitä tavallaan pöytälaatikkoneuvotteluja, joista ei tiedoteta, tietyllä tavalla semmosia hiljaisia sopimuksia ja päätöksiä. Ja niistä asioista tiedotetaan vasta siinä vaiheessa, kun käytännössä ne päätökset on jo tehty. Että siinä ei enää pysty niihin vaikuttamaan.”

”Että sen mä siitä ainakin oon oppinut, että demokratiasta ei oo kysymys. [...] Se [kysymys] on siitä virkamiesvallasta. Miten ne valmistelee ne asiat. Tietyt intressiryhmät pystyy vaikuttamaan meidän virkamiehiin ja valmistelemaan ne päätökset ja ne viedään läpi, koska ei oo vaihtoehtoja.”

Aloitteen Lapinlahden sairaalan myymisestä ja lakkauttamisesta liikkeen aktivistit katsovat tulleen Helsingin kaupungin ylimmältä virkamiesjohdolta. Erityisesti kiinteistökaupat henkilöityvät apulaiskaupunginjohtaja Pekka Korpiseen ja

ylipormestari Eeva-Riitta Siitoseen. Aktivistit väittävät, että he pyrkivät samaan Lapinlahden kiinteistön talouselämän käyttöön. Tätä tavoitetta ajaessaan he käyttivät vaikutusvaltaansa HYKS:n hallitukseen, joka sitten nopeasti teki päätöksen myydä kiinteistö kaupungille. Lisätukea näkemykselleen aktivistit saavat tiedosta, että ylipormestari Siitonen toimi puheenjohtajana valmistelutoimikunnassa, joka viimeisteli esitykset sairaanhoitopiirien yhdistämiseksi yhdeksi piiriksi (HS 23.2.1999). Kokonaisuudessaan kiinteistökauppojen taustat jäävät salaperäisyyden verhoamiksi. Siitä, mille taholle kiinteistöä ja tonttia alunperin suunniteltiin, ei aktivisteilla ole todistettua tietoa, ja monet kokivatkin taistelevansa ”näkymätöntä vihollista” vastaan.

Kun todellinen valta on keskittynyt pienelle eliitille, jää demokraattisesti valittujen päättäjien osaksi epävirallisesti tehtyjen päätösten muodollinen vahvistaminen. Kunnallinen poliittinen valta on kasautunut hallitustasolle, ja vain harvalla rivivaltuutetulla riittää asiantuntemusta, aikaa tai halua ryhtyä kyseenalaistamaan virkamiesten huolella valmistelemia ja kaupunginhallituksen siunaamia esityksiä. Demokratiakehys esittelee yksittäiset valtuutetut voimattomina kumileimasimina virkamiesvallan edessä. Omavaltaisesti toimiva virkakoneisto vie kunnallisia luottamushenkilöitä ”kuin pässiä narusta” kohti määränpäättään, tässä tapauksessa Lapinlahden sairaalatoiminnan lakkauttamista ja kiinteistön siirtämistä muuhun käyttöön.

”Demokratialta ei tunnu yhtään. [...] Kaikki päätökset on ikään kuin jo tehty siinä vaiheessa, kun ne tulee sinne kaupunginvaltuustoon. Suurimmassa osassa kysymyksistä ne päätökset on jo tehty. Et niillähän ei oo oikein mitään kaupunginvaltuutetuilla ei oo juuri minkään näköistä todellista päätösvaltaa tässä asiassa ollu. Et se on niin paljo ollu niinku näitten ylimpien virkamiesten käsissä se juttu.”

Demokraattista päätöksentekoa hankaloittaa myös puolueiden tiukka ryhmäkuri. Tämä sitoo valtuutettuja enemmän kuin vaalilupaukset. Äänestystilanteessa valtuutetun on äänestettävä puolueensa johdon näkemysten mukaisesti. Vaikka vaalikoneessa enemmistö Helsingin kaupunginvaltuutetuista sanoi puoltavansa Lapinlahden sairaalan toiminnan jatkamista, ”puhuvat päätökset eri kieltä.” Demokratia haihtuu ”poliittisen pelin” ja ”ryhmäkurin” tieltä. Ne yksittäiset

valtuutetut, joiden kiinnostus ja asiantuntemus riittävät toisinajatteluun, lannistetaan lopulta. Valtuustoaloitteiden avulla vaikuttaminen on epäsymmetrisessä valta-asetelmassa äärimmäisen vaikeaa.

”Asiaa pompotellaan HUS:lta kaupungille, kaupungilta HUS:ille vihamielisessä ilmapiirissä. Ja se mitä demokraattisesti valituilla edustajilla on sanottavaa, niin niillä ei jaksa olla sitä sanottavaa kovin pitkään kun tätä on jatkunut jonkun aikaa.”

Demokratiakehyksen kautta tarkasteltuna hallinnon sirpaleisuus heikentää osaltaan kansalaisvaikuttamista ja vastuun paikantamista. Päätäntävastuu Lapinlahden sairaalan kohtalosta oli jakautunut sekä Helsingin kaupungin että HUS:n välille, mikä mahdollisti vastuun kierrättämisen. Kun vastuu ei selkeästi ollut kummallakaan osapuolella, pääsivät taloudelliset intressitahot johdattelemaan tilannetta haluamaansa lopputulokseen. Määränpäähän kuljettiin yksittäisten osapäätösten kautta. Helsingin kaupunginvaltuusto ei koskaan tehnyt suoraa ja selkeää päätöstä lakkauttaa Lapinlahden sairaala, vaan asia tuli hoidetuksi muiden asioiden käsittelyn yhteydessä. Näitä Lapinlahden sairaalaan vaikuttavia osapäätöksiä olivat esimerkiksi päätös ostaa sairaalakiinteistö HYKS:lta, päätös siirtää Helsingin kaupungin omat psykiatriset osastot Hesperian sairaalasta Auroran sairaalaan ja päätös Hesperian sairaalan remontoimisesta HUS:n psykiatrian käyttöön.

”Ei puhuta Lapinlahden sairaalan lopettamisesta, vaan puhutaan Auroran sairaalan kehittämisestä ja siinä sivulauseessa hävitetään Lapinlahden sairaala. Tai puhutaan Hesperian tornien peruskorjauksesta ja siinä sivulauseessa oletetaan, että tämä tarkoittaa, että Lapinlahden potilaat siirtyy sinne. Siis ikään kuin nää melkein kaikki päätökset on tehty sillä tavalla, että siinä ei oo tehty päätöstä Lapinlahdesta. Siinä on tehty jostakin muusta asiasta päätös, mutta se päätös on pitänyt sisällään sen, että Lapinlahden toiminta lakkaa. Ja se on musta säädytöntä. [...] Se on surullista, että tehdään semmosilla osapäätöksillä, monilla pienillä osapäätöksillä tehdään semmonen kaardinaalivirhe. Mutta sitä ei ikinä sitä ite asiaa ei käsitellä missään. Että se vaan tapahtuu siinä sivussa ikäänkuin.”

Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit syyttävät virkamiehiä vilpillisten keinojen käyttämisestä tavoitteidensa ajamiseksi. Näitä ovat tarkoitushakuinen harhaanjohtaminen ja väärän tiedon antaminen. Lapinlahden sairaalan kohtalosta käydyin kiistan aikana kiinteistötoimi antoi kunnallisille päättäjille perusteettomia

arvioita sekä Lapinlahden sairaalan remonttikustannuksista että rakennuksen soveltuvuudesta psykiatriseksi sairaalaksi. Erilaisia hatarasti perusteltuja hinta-arvioita, lukuja ja lausuntoja käytettiin politikoinnin välineinä, mutta todelliset kustannukset ja avoinna olevat vaihtoehdot jäivät kartoittamatta.

”Ja sitten tässä on ollu muutamia just kustannusasiat näissä korjauksissa, niin ne on ollu selvästi harhaanjohtavia, että se on puutteellista tai kokonaan puuttuvaa, tämmöset selvitysaineistot puuttuu, että otetaan vaan hihasta vedetään joitain summia ja käytännössä ei pystytä sitten osottamaan, että mistä ne summat löytyy, eikä sen rinnalle tehdä sitten mitään vaihtoehtosuunnitelmia. Että voitais niinkun vertailla, että mitä tämä tarkoittaa tai tämä. Ikään kuin tehdään semmosia shokkikuvia, että jos te päätätte suojella, niin teidän pitää yhtäkkiä löytää 200 miljoonaa tai 20 miljoonaa tai mitä tahansa”

Kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet byrokratiaan ovat heikot.

Demokratiakehyksessä kunnallinen byrokratia määrittyy ”kovakorvaiseksi” ja ”uppiniskaiseksi”. Vallitsevan järjestelmän rakenteet ovat varsin ”jäməköitä” eikä niiden kyseenalaistaminen yhteiskunnallisessa konfliktitilanteessa ole helppoa. Kun byrokratiaa yrittää haastaa dialogiin, se loukkaantuu, sulkeutuu kuoreensa ja ”kieltäytyy vastaamasta yhtään mihinkään”. Aktivistit kokevat esimerkiksi, että virkamiespäättäjien saaminen mukaan keskustelutilaisuuksiin on vaikeaa. Kaupunkilaisten aito vaikuttamisen mahdollisuus eliminoidaan valmistelemalla asiat salassa ja antamalla jälkeenpäin näennäinen osallistumismahdollisuus.

”Että sitä aitoa osallistumiskulttuuria meillä ei oo. Että se on hirveen paljon osallistuttamista. Ne asiat on päätetty jo, tehty jo ja ikään kuin annetaan semmonen joku, saatetaan antaa semmonen muodollinen kanava, mitä tehään, mutta käytännössä sillä ei oo merkitystä. Se tapahtuu liian myöhään. Ja tosiasiansa se koetaan vaan rasiitteeksi. Valitettavasti. Että se asiantuntemus, mikä kansalaisjärjestöillä on, niin se jää käyttämättä sen takia, että siihen suhtaudutaan sillä lailla.”

Poliitikoiden kanssa kommunikoinnin aktivistit kokevat helpommaksi. Poliitikot ovat herkkiä kansalaismielipiteelle ja siksi auliita myös kuuntelemaan. Kyseessä ei ole kuitenkaan aito dialogi, sillä lopullisiin päätöksiin kuuntelulla ei ole toivottua vaikutusta. Aktivistien suhtautuminen omiin vaikuttamismahdollisuuksiin on kahtalainen. Toisaalta he kokivat saaneensa asialleen paljon huomiota ja kyenneensä

hidastamaan huomattavasti tapahtumaprosessia. Itse lopputulokseen vaikuttaminen oli kuitenkin erittäin vaikeaa. Kovasta työstä ja tuhansien ihmisten mobilisaatiosta huolimatta ”päätökset kuitenkin jyllää omalla painollaan järkkymättä”.

Kansalaisliikkeen osaksi jää toimia ”sorana rattaissa” ja ”pitää päättäjät hereillä ja ainakin kiusaantuneina.” Korkeimpien päättäjien valta-asema on kuitenkin niin vahva, ettei heidän tarvitse välittää kansalaismielipiteestä:

”Että tietenkä nää tärkeimmät päättäjät on ollu niin ylhäällä tässä tapauksessa, suvereenija. Ja he ovat pitäneet päänsä, koska siinä on ollut heilläkin periaatteellisia asioita, että kansa ei saa häiritä. Että meille on kaupungin ylipormestari sanonut näin, että hän ei pidä, että päätöksentekijöitä häiritään kansalaisliikkeillä. Sillon on jo periaatteellinen kysymys jos hän saa joltakulta adressin, että hän suhtautuu äärimmäisen kielteisesti siihen.”

Prognoosi

Pro Lapinlahti -liike viestitti demokratiakehyksessään, että mikäli järjestelmän toivotaan palvelevan koko yhteisön etua, sitä tulee muuttaa demokraattisemmaksi. Parannusehdotukseksi demokratian alennustilaan liike ehdotti päätöksentekojärjestelmän tekemistä läpinäkyväksi ja avaamista siten, että ihmiset pääsevät mukaan osallistumaan heitä koskeviin päätöksiin. Tavoitteeseensa Pro Lapinlahti pyrki yhteiskunnallisten liikkeiden klassisilla keinoilla: toimimalla byrokratian vahtikoirana ja vaatimalla muutosta joukkovoiman avulla. Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit seurasivat tarkasti sairaalan asioiden kehittymistä eri instansseissa ja pyrkivät paljastamaan havaitsemansa asiavirheet ja väärinkäytökset. Asiavirheiden oikaisutyössä liike haki tukea arvovaltaisilta psykiatreilta. Nostamalla käsiteltyjä asioita ja äänestystuloksia esiin liike myös pyrki antamaan kielteisille päätöksille kasvot ja tekemään vallankäyttöä näkyväksi. Päättäjien painostaminen joukkovoiman avulla oli liikkeen keskeinen keino vaatia demokratian toteutumista. Liike katsoi, että väestön enemmistön tahto oli Lapinlahden sairaalatoiminnan turvaamisen puolella ja kansalaisadressi, mielenosoitukset ja postikorttikampanjat olivat tapa ilmaista väestön näkemys päättäjille.

Motivointi

”Että sehän kansalaisliikkeiden perusidea, että vastutetaan sellaisia sovittuja tai tämmösiä virkamiesten plus sitten tietenkin elinkeinoelämän ratkaisuja, jotka sitten asukkaiden kannalta on huonoja. Ja tässä tapauksessa asukkaiden kannalta huonointa on se, että palvelut heikkenee. Ja toisaalta sitten niinkun toiminnan kannalta on hankalaa, että toimitilat ei parane siitä vaan tulee huonommiksi. Niin niin tota opetuksen kun, kun sitten sairaanhoidon puolelta. Tää on se ajatus.”

Demokratiakehyksessä väestöä pyrittiin motivoimaan mukaan liikkeeseen sillä yksinkertaisella perusolettamuksella, että demokratia palvelee yhteistä hyvää kun taas harvainvalta vain harvojen etua. Liike katsoi, että Lapinlahden sairaalan lakkauttaminen voi kylläkin hyödyttää joitain yksityisiä toimijoita, mutta samalla se heikentää monella tapaa väestön palvelujen tasoa ja saatavuutta. Lapinlahden sairaalan muuttaminen Hesperiaan vähentää potilaspaikkoja ja laskee hoidon tuloksellisuutta. Myös psykiatriseen hoitoon käytettävissä olevat varat vähenevät: sairaanhoitopiirin omien toimitilojen myyminen ja Helsingin kaupungin omistamiin markkinahintaisiin vuokratiloihin siirtyminen kasvattaa kiinteitä kustannuksia siten, että itse toimintaan eli hoitoon jää huomattavasti vähemmän rahaa. Myös psykiatrian opetus- ja tutkimustoiminta kärsivät siirrosta. Siirtymä mekitsee hyvien toimitilojen menetystä ja katkosta tieteen traditioon. Yliopistollisen psykiatrian opetuksen taso laskee myös siksi, että opetus- ja tutkimustoimintaan tarkoitettuja varoja virtaa kohonneiden vuokratulujen kattamiseen. Yhteisvoimalla ihmiset voivat yrittää muuttaa kehityksen suuntaa ja painostaa vallanpitäjiä huomioimaan yksityisen edun sijaan yhteisön tarpeet.

7.6. Kustannustehokkuuskehys

”Tällä hetkellä Suomessa suurin osa eläkkeistä myönnetään sydäntautien ohella psykiatrisin perustein. Psykiatriset sairaudet aiheuttavat työkyvyttömyyttä jo nuorella iällä. Tästä on seurauksena valtavat kustannukset koko yhteiskunnalle. Maailman terveysjärjestö WHO on laskenut, että vuoteen 2020 mennessä yksi psykiatrinen sairaus, vakava masennustila, on toiseksi vakavin terveyshaitta koko maailmassa sydän- ja verisuonisairauksien jälkeen. Juuri näiden asioiden takia yliopistoklinikan toimintaa pitäisi maassamme kehittää eikä ajaa alas.”
(Kalle Achté / HS Mielipiteet 17.4.2000)

Olen nimennyt Pro Lapinlahti -liikkeen taloudellisiin argumentteihin nojaavaan puheen ja toiminnan liikkeen kustannustehokkuuskehukseksi. Sen keskeinen sisältö jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäinen argumentti on, että psykiatristen sairauksien hoitamatta jättäminen, riittämätön hoitaminen ja liian myöhään hoitaminen tulevat yhteiskunnalle erittäin kalliiksi. Mikäli psykiatria osoitettaisiin riittävästi resursseja, siitä syntyisi yhteiskunnalle lopulta säästöä. Toinen argumentti koskee Lapinlahden ja Hesperian sairaalan remontteja ja käyttökustannuksia. Sen mukaan Lapinlahden sairaalan kunnostaminen sairaalakäyttöön olisi tullut huomattavasti halvemmaksi kuin Hesperian sairaalan peruskorjaus. Lapinlahden sairaalan myynti Helsingin kaupungille oli sairaanhoitopiirille taloudellisesti haitallinen toimenpide. Edullisinta sille olisi ollut pitää toimitilat omassa omistuksessaan, jolloin se olisi välttynyt mittavilta vuokratuilla.

Diagnoosi

Vaikka Pro Lapinlahti -liike katsoi kysymyksen Lapinlahden sairaalasta olevan moraalinen, ei taloudellinen, löytyy liikkeen tuottamista teksteistä ja haastatteluista myös puhetta, joka perustelee liikkeen päämääriä kustannustehokkuusargumentein. Kustannustehokkuuskehys lähestyy taloudellisia säästöjä kahdesta eri suunnasta. Toisaalta puhe käsittelee psykiatrian resurssointeja ja säästöjä yleisellä tasolla, ja toisaalta Lapinlahden sairaalan kiinteistökauppojen ja mahdollisen remontoinnin aiheuttamia kustannuksia.

Kustannustehokkuuskehyksessä painotetaan, että psykiatrian alimitoitettu resurssointi aiheuttaa moninkertaiset kustannukset yhteiskunnan muilla sektoreilla. Psykiatrian säästöt näkyvät esimerkiksi kasvuna itsemurha- ja rikollisuustilastoissa sekä sairauslomissa ja psykiatrisin syin myönnettyissä sairauseläkkeissä. Lyhyistä hoitoajoista ja hoitamatta jättämisestä koituvat säästöt ovat näennäisiä, sillä liian varhaisessa vaiheessa kotiutetut potilaat joutuvat palaamaan takaisin sairaalaan kerta toisensa jälkeen. Riittävällä resurssoinnilla voitaisiin katkaista myös tämä pyöröovisyndrooma.

” Että se on tosi asia, että ihminen joka sairastuu pahasti, niin se heitetään niin nopeesti ulos, kun mahdollista. Ja sit se ei oikeesti oo säästö, koska jos heitetään liian aikasin pois, niin joutuu sinne uudestaan ja uudestaan kunnes käy ihan hullusti sitten.”

Lapinlahden sairaalan myynti ja Hesperian sairaalan remontointi näyttäytyvät kustannustehokkuuskehityksen kautta katsottuina taloudellisesti tappiollisina toimenpiteinä. Aktivistien mielestä Lapinlahden sairaala ei ole erityisen huonossa kunnossa ja sairaalatoiminta olisi voinut jatkua siellä ilman mittavaa remonttia. Vaikka ylläpito olisikin vaatinut varoja, olisivat summat olleet huomattavasti pienempiä kuin Hesperian remontista aiheutuvat kustannukset. Mikäli sairaala olisi pysynyt alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan olisivat kunnostuskustannukset olleet myös huomattavasti pienemmät kuin käyttötarkoituksen muuttuessa. Sairaanhoidopiirin kannalta oman toimitilan myyminen ja Helsingin kaupungin vuokralaiseksi siirtyminen oli tappiollinen toimenpide. Lapinlahden sairaalan kunnostaminen omassa omistuksessa olisi tullut sairaanhoidopiirille edullisemmaksi kuin markkinavuokran maksaminen Helsingin kaupungille.

”Niin sitten tehtiin päätös, että se myydään Helsingin kaupungille ja vastaavasti ajettiin Helsingin kaupungin puolella valtuusto sen taakse ja kaupunginhallitus sen taakse, että se ostetaan. Ja se ostettiin muodolliseen hintaan. Ja sitten näin kävi. Myytiin ja se oli sikäli hankalaa, minusta väärä toimenpide, että koska silloin HYKS seuraajaorganisaatio HUS:n puolesta myi toimitilan pois, jolloinka se joutui vuokralle. Ja vuokra on niin korkea, että se alkaa lähiaikoina olisi niin tullu takaisin se Lapinlahden hinta niillä vuokrilla. Ja koskaan HYKS aikanaan niin paljon remonttiin tai rakennuksen ylläpitoon käyttänyt rahaa, kuin se vuokra on ollut. Eli se on ollu taloudellisesti vahingollinen toimenpide.”

Prognoosi

Ratkaisuksi hoitamatta jättämisestä aiheutuviin kustannuksiin Pro Lapinlahti -liike ehdotti lisäresurssien kanavoimista psykiatrian käyttöön. Psykiatrian kannalta taloudellisesti epäedullinen kiinteistökauppa olisi pitänyt liikkeen aktivistien mukaan purkaa, ja Helsingin kaupungin olisi pitänyt myydä Lapinlahden kiinteistö takaisin sairaanhoidopiirille. Rakennus olisi kannattanut säilyttää alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan, koska se olisi ollut kokonaistaloudellisesti edullisin

vaihtoehto. Käytännön toimiksi kustannussäästöjen aikaansaamiseksi liike käytti tiedon tuottamista ja levittämistä sekä lisäresurssien vaatimista joukkovoiman avulla.

Motivointi

Kustannustehokkuuskehyksessä ihmisiä motivoidaan toimimaan Lapinlahden sairaalan alasajoa vastaan ja psykiatrian lisäresurssoinnin puolesta vetomalla yhteiskunnallisiin säästöihin. Koska yhteiskunnassa vallitsee resurssien niukkuus, olisi järkevää kohdentaa käytettävissä olevat voimavarat siten, että ne tuottaisivat pitemmällä aikavälillä yhteiskunnalle säästöä ja parantaisivat yhteiskunnan tulevaisuuden toimintakykyä. Välittömän säästön antavat leikkaukset joudutaan maksamaan monikertaisesti takaisin tulevaisuudessa.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Pro Lapinlahti -liike oli yksi aikansa merkittävimmistä helsinkiläisistä sosiaalisista liikkeistä. Mobilisoituessaan se sai mukaansa tuhansia eri-ikäisiä kaupunkilaisia puolustamaan lakkautusuhan alle joutunutta Lapinlahden sairaalaa. Kaikkiaan kiista sairaalan kohtalosta kesti yli 20 vuotta, minä aikana liike koki kaksi mobilisaatiovaihetta. Tutkielmani kohteena on ollut liikkeen viimeinen mobilisaatio vuosituhannen vaihteessa. Olen analysoinut Lapinlahden sairaalasta käytyä kamppailua, Pro Lapinlahti -liikkeen elämänkaarta, mobilisaatorakennetta, toimintaa ja liikkeeseen osallistuneiden välistä kollektiivista identiteettiä sekä koettanut päästä Pro Lapinlahti -liikkeen kantamien merkitysten äärelle. Nyt on johtopäätösten aika.

Pro Lapinlahti -liikkeessä sosiaalinen ja kulttuurinen elementti kietoutuivat erityislaatusella tavalla yhteen. Liike ajoi sekä Lapinlahden sairaalan ja sairaalapuiston suojelua että kiinteistön säilyttämistä alkuperäisessä käyttötarkoituksessa ja mielenterveystyön riittävää resurssointia. Tavoitteenasettelunsa puolesta Pro Lapinlahti -liikkeen voi pelkistää kulttuurihistoriallisesti ja yhteisöllisesti orientoituneeksi kaupunkiliikkeeksi sekä psykiatriaan painottavaksi sosiaalipoliittiseksi liikkeeksi.

Uusien liikkeiden yhtenä piirteenä on pidetty niiden sijoittumista perinteisen politiikan ”alapuolelle”: niiden on katsottu olevan ”yhdenasianliikkeitä”, jotka tavoittelevat osauudistuksia ilman kaikenkattavaa poliittista ohjelmaa. Toisaalta uusien liikkeiden on katsottu voivan toimia myös perinteisen politiikan ”yläpuolella”, jolloin ne kohdentavat kritiikin yhteiskuntajärjestelmän perusolettamiin. (Ilmonen 1998, 27-28, 32) Mikä oli Pro Lapinlahti -liikkeen kritiikin kohteena? Päällisin puolin Pro Lapinlahti -liike vaikuttaa selväpiirteiseltä yhdenasianliikkeeltä. Sen tavoitteena oli Lapinlahden sairaalan toiminnan jatkumisen turvaaminen. Myös liikkeen aktivistit korostivat ajavansa nimenomaan juuri Lapinlahden sairaalan asiaa. Pro Lapinlahti -liikkeen syvällisempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että Lapinlahden sairaalan ympärillä käydyssä liikehdinnässä oli kyse paljosta muustakin kuin pelkästä Lapinlahden sairaalasta. Mistä siis oli kyse?

Tulkintani on, että kamppaillessaan Lapinlahden sairaalan kohtalosta Pro Lapinlahti -liike kamppaili samalla myös laajemmin yhteiskuntakehityksen suunnasta ja siitä, kenen ehdoilla muutosta viedään eteenpäin. Melucci katsoo, että yhteiskunnalliset liikkeet ovat kommunikaatiojärjestelmiä, jotka edistävät vaihtoehtoisia tulkintoja, merkityksiä ja tarvemääritelmiä sekä tuovat toiminnassaan näkyville koko yhteiskuntaa koskettavien konfliktien peruspiirteet. Kollektiivisessa toiminnassa liikkeet nimeävät julkisesti kätkettyjen tai teknisinä ongelmina käsiteltyjen konfliktien taustakysymykset ja saattavat siten niihin liittyvät aiheet yhteiskunnallisen keskustelun piiriin. (Lyyra 1996, 234)

Pro Lapinlahti -liikkeen kysymyksenasettelun keskiössä olivat kulttuuripolitiikka, terveys- ja hyvinvointipolitiikka sekä valta ja demokratia. Liike nosti keskusteluun yhteiskunnallisten resurssien jakamisen, kaupunkisuunnittelun sekä terveys- ja sairauskäsitykset ja vaihtoehtoiset hoitotavat. Liikkeen vaatimuslistalla oli kulttuurinsuojelu, julkisten palveluiden turvaaminen, kaupungin kehittäminen asukkaiden ehdoilla sekä taloudellisten toimijoiden vallan kaventaminen ja päätöksentekojärjestelmän demokratisoiminen. Liike otti myös kriittisen kannan kemiallista hoitoa painottavaan mielisairaanhoidokulttuuriin ja esitti vaihtoehdoksi yhteisöllisyyteen, ympäristötekijöihin ja aikaan perustuvaa hoitomallia. Kamppaillessaan Lapinlahden sairaalan kohtalosta liike asetti samalla kriittiseen tarkasteluun koko nykyjärjestelmän toimintalogiikan.

Pro Lapinlahti -liikkeen tarkastelu osoittaa kuinka moniulotteinen ”yhdenasianliike” voi olla. Sinänsä ilmiö on luonnollinen seuraus yhteiskunnan rakenteesta, jossa yksi osa on kokonaisuuden heijastuma. Yhden yksittäisen yhteiskunnallisen ilmiön, kuten Lapinlahden sairaalan lakkautusuhan, taustalta voidaan löytää laajemmat yhteiskunnalliset kehityskulut. Epäkohdan moniulotteisuus asettaa vaatimuksensa myös epäkohtaan tarttuvalle vastarinnalle. Mitä syvällisemmin liike haluaa toimintansa perustella ja mitä loogisemman kehyksen liike haluaa toiminnalleen luoda, sitä perusteellisemmin liike joutuu ottamaan kantaa yhteiskunnan kokonaisrakenteeseen. Ilman konkreettista kohdetta yhteiskunnallista liikettä on vaikea mobilisoida. Osauudistusten vaatiminen on siksi konkreettinen tapa päästä käsiksi kokonaisuuteen ja esittää laajempaa yhteiskuntakritiikkiä, sillä keskittymällä ”yhteen asiaan” sekä toimijoiden että yleisön on helpompi kokea toiminta

mielekkääksi. Pro Lapinlahti -liikkeen kohdalla tekemäni havainto ”yhdenasianliikkeiden” rakennekritiikistä pätee myös moniin muihin näennäisesti osauudistuksia vaativiin liikkeisiin.

Katson Pro Lapinlahti -liikkeen olleen kaupunkiliike, joka politisoi Helsingin kaupunkisuunnittelun. Manuel Castells (1983, 67-72, 291-294) on painottanut sosiaalisten liikkeiden keskeistä roolia kaupunkien kehittymiselle. Kaupunki rakentuu ristiriitaisten arvojen ja intressien välisestä kamppailusta. Yhteiskunnallisen kaupunkiliikkeen keskeisenä tehtävänä on kaupungin merkityksen rakentaminen ja muuttaminen. Kyseessä on jatkuva prosessi, jossa kamppailun kohteena on vallan, resurssien, tilan ja kulttuuristen merkitysten hallinta. Tässä prosessissa ruohonjuuritasolta mobilisoituvat liikkeet haastavat hallitsevat instituutiot. Castells katsoo, että keskeisimmät sosiaaliset innovaatiot kaupungin roolista, merkityksestä ja rakenteesta syntyvät juuri ruohonjuurimobilisaation seurauksena, koska siviiliyhteiskunnasta nousevat kaupunkiliikkeet ovat formaaleja instituutioita ja poliittisia puolueita vapaampia toimijoita. Eri toimijoiden väliset yhteentörmäykset synnyttävät urbaaneja merkityksiä ja vaikka kaupunkiliikkeet eivät saavuttaisi tavoitteitaan, muovaavat ne silti instituutioiden toimintaa, kaupungin kulttuurisia muotoja ja ihmisyhteisön kollektiivista muistia.

Lapinlahden sairaalan ympärillä käydyssä kamppailussa kyse ei ollut pelkästään potilaspaikkojen vähenemisestä tai parhaasta mahdollisesta hoidosta, vaan kamppailua käytiin myös kaupunkitilasta ja siitä, kenen ehdoilla kaupunkia kehitetään. Kaupunkiliikkeenä Pro Lapinlahti ajoi sekä kulttuurinsuojelua että kaupunkiyhteisöllisyyden vahvistamista. Vaatiessaan rakennuksen ja puiston suojelua liike korosti sairaala-alueen kulttuurihistoriallista merkitystä Helsingille ja koko valtakunnalle. Vaatiessaan rakennuksen säilymistä alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan liike asetti kyseenalaiseksi hallinnon mahdolliset aiheet julkisen, ja siten yhteisen, kaupunkialueen yksityistämisestä. Kamppailussa sairaala määrittäyty yhteisön koossapitäjäksi ja kulttuurihistoriallisten merkityssisältöjen kantajaksi, joita kaupungin muuttuminen ”maksulliseksi kulutusympäristöksi” uhkaa. Vastakkain asettuvat taloudellisten intressipiirien ja kaupunkilaisten edut. Pro Lapinlahti -liike mobilisoitui, koska demokraattinen järjestelmä ei kyennyt ratkaisemaan tätä eturistiriitaa uskottavalla tavalla.

Sen lisäksi, että Pro Lapinlahti -liike oli kaupunkiliike, oli se myös psykiatriaan painottunut sosiaalipoliittinen protestiliike. Tässä yhteydessä on paikallaan valottaa sitä sosiaalipoliittista tilannetta, josta liike nousi. Pro Lapinlahti -liikkeen toinen mobilisaatio ajoittui aikaan, jolloin 1990-luvun suuri taloudellinen lama oli ohitettu ja nousukautta oli jatkunut jo jonkin aikaa. Ympäröivä yhteiskunta ja sosiaalipoliittinen järjestelmä olivat kuitenkin erilaiset verrattuna lamaa edeltäneeseen aikaan. Suomalainen hyvinvointivaltio oli kokenut muodonmuutoksen.

Suomessa toteutettiin 1990-luvulla kansainvälistä linjaa noudattava sosiaalipoliittinen reformi, jonka seurauksena julkisen sektorin kasvattamisesta siirryttiin hyvinvointijärjestelmien ja sosiaalisten oikeuksien määrätietoiseen kaventamiseen (Julkunen 2001, 291). Uusi sosiaalipoliittinen regiimi nojaa pelisääntöihin, joita voidaan kutsua uusliberalistiseksi konstitutionalismiksi: globalisaation paineet vaativat eri valtioita yhdenmukaistamaan talouspoliittista linjaansa. Käytännössä tämä on tarkoittanut julkisen sektorin kaventamista ja rahapääomien yksityistämistä, demokratian ohentamista siirtämällä valtaa ei-demokraattisesti valituille elimille, investointiystävällisen ilmapiirin luomista pääomille sekä valtion menopolitiikan jatkuvaa tarkkailemista. (emt. 52)

Kansalliset talouseliitit tavoittelivat jo 1980-luvulla julkisen sektorin leikkauksia ja tulonjakosuhteen muuttamista, mutta käytännössä vasta 1990-luvun hurja talouslama antoi mandaatin toteuttaa suunnitelmat. Lamavuosina julkisen sektorin rahoitusta ja sosiaaliturvaa leikattiin rajusti, minkä seurauksena sosiaalimenojen osuus kansantuotteesta putosi rajummin kuin missään muussa maassa koskaan aikaisemmin. Leikkausten edellytyksenä oli teknokraattisen vallan keskittäminen valtionvarainministeriöön, josta muodostui uusi superministeriö, joka asettaa muille ministeriöille budjettiraamit. Leikkausten painopiste oli sosiaalipoliitikassa. (Julkunen 2001) Kipeimmin leikkaukset kohdistuivat niihin, joilla oli vähiten mahdollisuuksia puolustaa oikeuksiaan: sairaisiin, työttömiin, vanhuksiin sekä lapsiperheisiin (Aho & Lehtonen 2000, 106).

Mielenterveyspalveluissa leikkaukset näkyivät siten, että ”vuosina 1991-1994 psykiatrisen erikoissairaanhoidon resurssit vähenivät yli 40 prosentilla eikä

mielenterveyspalvelujen kehitys perustasolla pystynyt kompensoimaan menetyksiä” (Julkunen 2001, 243). Leikkaukset osuivat yhteen jo 1970-luvulla käynnistyneen mielenterveystyön rakennemuutoksen kanssa. Mielenterveystyön reformin tarkoituksena oli supistaa psykiatrista sairaalajärjestelmää ja siirtyä voimakkaan laitospainotteisesta hoitokulttuurista avohoito-painotteiseen mielenterveystyöhön, mikä tarkoitti psykiatristen sairaansijojen tuntuva vähentämistä. Valtiollisessa ohjauksessa alulle pantu muutostyö kiihtyi 1990-luvulla sosiaali- ja terveyspalveluiden yleisen leikkauspolitiikan seurauksena. (Salo 1996)

Mielenterveystyön rakennemuutoksen onnistumisen edellytyksenä olisi ollut avohoidon riittävä resurssointi. Käytännössä avohoitoon ei kuitenkaan panostettu vaan mielenterveyspalveluita yksisuuntaisesti karsittiin 1990-luvulla. Tämän seurauksena kuilu avohoidon tarpeiden ja tarjonnan välillä kasvoi nopeasti. (Kalland 1996, 67) Mielenterveysongelmista kärsivien elämässä tämä on näkynyt muun muassa vaikeutena päästä palveluihin, liian nopeana kotiuttamisena ja riittämättömänä avohoidon tukena (Kainulainen 2006, 82).

Erityiseksi kovan leikkauspolitiikan teki eliittien yksimielisyys. Monet 1990-luvun sosiaalipoliittisista reformeista toteutettiin puolueiden välisen laajan konsensuksen ilmapiirissä. Vaikka kansallinen eliitti oli toimissaan hämmästyttävän yksituumainen, osoittivat mielipidemittaukset, että hyvinvointivaltioon kohdennetut leikkaukset eivät olleet kansalaisten enemmistön toiveiden mukaisia (esim. Siisiäinen 2003, 52-53).

Väestön keskuudessa eli vuosituhanen vaihteessa yhä ajatus oikeudenmukaisesta ja kaikista kansalaisista huoltapitävästä hyvinvointivaltiosta. Tästä käy yhtenä esimerkkinä Helena Blombergin ja Christian Krollin (2003, 234-237) tutkimus väestön ja kuntien eliittien välisestä asenne-erosta suhtautumisessa hyvinvointipalveluihin. Selkeä enemmistö väestöstä kannatti palvelujen lisäämistä ja vastusti palvelujen ja niiden henkilökunnan karsimista. Eliiteistä vain pieni vähemmistö oli tätä mieltä. Lisäksi epäsuhta väestön ja eliitin asenteissa kasvoi voimakkaasti koko 1990-luvun ajan.

Vaikka leikkaukset koskettivat suurta osaa väestöstä ja herättivät ihmisissä huolta, ei harjoitettu politiikka synnyttänyt laajamittaista yhteiskunnallista protestointia. Sopivaa kanavaa tyytymättömyyden purkautumiselle ei löytynyt. Osasyys tähän on esitetty työmarkkinajärjestöjen tiivistä yhteistyötä puolueiden eliittien ja

teknokraattien kanssa. Toisaalta protestoinnin vähäisyyttä on selitetty myös sillä, että päätökset toteutettiin vaiheittain pienillä osapäätöksillä ja argumentoitiin siten, että ne vaikuttivat vääjäämättömiltä, omalakisilta kehityskuluilta. (Julkunen 2001, 287-300)

Tulkintani on, että Lapinlahden sairaalan lakkautusuhka avasi ihmisille paikallistasolla ”pienen mahdollisuuden” protestoida, ei vain Lapinlahden sairaalan lakkautusta, vaan myös hyvinvointivaltion alasajoa vastaan. Yleisen tyytymättömyyden mobilisoituminen liikkeeksi tapahtuu helpommin, mikäli liike voi rakentua jonkin konkreettisen kohteen ympärille. Lapinlahden sairaala symboloi julkista vastuuta terveydenhuollosta ja sen lakkauttaminen julkisen terveydenhuollon romuttamista. Erityisen kipeästi terveydenhuollon leikkaukset olivat kohdistuneet psykiatriaan, eli juuri niihin ihmisiin, jotka kaikkien heikoimmin pystyvät ajamaan omaa etuaan. Kaikkein huonoimmassa asemassa olevilta leikkaamisen voi nähdä merkitsevän pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle ominaisen universaalien yhteisvastuun ideologian rapautumista. Noustessaan puolustamaan Lapinlahden sairaalaa Pro Lapinlahti -liike samalla myös laajemmin politisoi harjoitetun uusliberalistinen sosiaalipolitiikan.

Miten Pro Lapinlahti -liike asettuu suhteessa suomalaiseen sosiaaliseen liikehdintään?

Tulkintani on, että Pro Lapinlahti -liike oli monin tavoin perinteinen suomalainen liike. Toiminnassaan se myötäili suomalaisen liikehdinnän ”suurta linjaa”, jolle on ollut ominaista yhdistysmuotoinen organisoituminen, rauhanomaisuus ja lainkuuliaisuus. Lapinlahden sairaalatoimintaa puolustava protesti kanavoitui pääsääntöisesti Pro Lapinlahti -yhdistyksen kautta. Myös alkujaan yhdistyksen ulkopuolinen itsenäinen aktivismi sairaalan puolustamiseksi sulautui Pro Lapinlahti -yhdistyksen toiminnaksi, mikä voi nähdä jatkumona suomalaisen liikehdinnän yhdistysmuotoisuudelle. Myös liikkeen toimintakeinot sopivat suomalaisen protestoinnin vanhaan tapaan. Vaikka liike käytti konventionaalisten vaikuttamistapojen lisäksi myös luovia ja performatiivisia mielenosoituskeinoja, liikkeen toimintarepertuaarin kokonaisuutta yhdisti rauhallisuus, maltillisuus ja lainkuuliaisuus. Tämän lisäksi toimintaa leimasi kansanvalistuksellinen elementti, mikä korostui liikkeen aktivistien järjestämissä kulttuuri- ja keskustelutilaisuuksissa. Toimintatapojensa suhteen Pro Lapinlahti -liike erosi selkeästi kansainvälisiä vaikutteita ilmentävästä radikaalista vastakulttuurisesta aikalaisliikehdinnästä.

Liiketutkimuksessa yhteiskunnalliset liikkeet on ollut tapana jaotella vanhoihin ja uusiin liikkeisiin. Havaintojeni mukaan Pro Lapinlahti -liikkeellä oli sekä uusille että vanhoille liikkeille ominaisiksi katsottuja piirteitä. ”Vanhaa” Pro Lapinlahti -liikkeessä oli arvopohja, jolta liike nousi ja tavoitteet, joita liike ajoi. Pro Lapinlahti -liikkeen voi nähdä hyvinvointivaltion kasvattina ja sen keskeisten ideologisten tukipilareiden, kuten oikeudenmukaisuuden ja universaalien julkisen vastuun, puolustajana. Nämä arvot olivat myös vanhojen liikkeiden arkkityypin, työväenliikkeen, keskeisiä toimintaan motivoivia tavoitteita. Tässä mielessä Pro Lapinlahti -liike omalta osaltaan jatkoi paikallistasolla työväenliikkeen työtä työväenliikkeen itsensä kuljettua tiensä päähän yhteiskunnallisena muutosvoimana. 2000-luvun perspektiivistä katsoen Pro Lapinlahti -liike oli reaktiivinen; se asetti tavoitteensa pääsääntöisesti menneisyydestä käsin. Toisaalta liikkeen tavoitteet olivat pitkälti samoja kuin aikoinaan proaktiivisina pidetyillä liikkeillä.

”Uutta” Pro Lapinlahti -liikkeessä oli keinovalikoima, toimijapohja sekä suhde modernisaatioon ja yhteiskuntajärjestelmään. Uusien liikkeiden tapaan Pro Lapinlahti -liike mobilisoitui hyvässä asemassa olevan ja paljon sosiaalista pääomaa omaavan keskiluokan organisoimana. Uusille liikkeille on katsottu ominaiseksi osallistujien kiinnittymisen keveys. Pro Lapinlahti -liikkeessä kiinnittyminen liikkeeseen oli momentasoista. Osalle mukana olleista kiinnittyminen oli kevyttä, osalle osallistuminen merkitsi pitkäkestoista ja vaativaa sitoutumista. Pro Lapinlahti -liikkeen toimintaan kuului suoran lobbaamisen ohessa uusien liikkeiden tapaan julkisuuden hyödyntäminen vaikuttamiskeinona. Julkisuutta liike sai käyttämällä vaikuttavia performatiivisia protestikeinoja. Suhde modernisaatioon Pro Lapinlahti -liikkeellä oli kompleksinen. Liike hyväksyi modernisaation hyvinvointivaltion huippukohtaan saakka, mutta toivoi sen pysähtyvän siihen. Myös liikkeen suhtautuminen yhteiskuntajärjestelmään oli kahtalainen. Pro Lapinlahti -liike ei tahtonut kumota koko yhteiskuntajärjestelmää, vaan vaati näennäisesti vain osauudistuksia ja järjestelmän demokratisoimista. Käytännössä liikkeen kaikkien tavoitteiden toteuttaminen olisi kuitenkin edellyttänyt suuria muutoksia nykyisen järjestelmän toimintaan.

Psykiatrisen hoidon järjestämiseen kantaa ottavana yhteiskunnallisena liikkeenä Pro Lapinlahti oli harvinaislaatuinen. Ennen sitä ainoastaan vuosina 1967-1972 toiminut Marraskuun liike oli nostanut mielisairaanhoidon yhteiskunnallisen debatin kohteeksi. Pro Lapinlahti -liike ja Marraskuun liike nousivat erilaisista yhteiskunnallisista konteksteista, minkä vuoksi liikkeiden vertailu ei ole mielekäästä. Siksi esitän vain muutaman huomion. Kontrollipolitiikkaa kritisoinut Marraskuun liike toimi aikana, jolloin mielisairaanhoidon oli korostetun laitospainotteista. Tässä tilanteessa Marraskuun liike vaati laitoshoidon rajoittamista ja uudistamista sekä avohoitopalveluiden kehittämistä. Pro Lapinlahti -liike taas toimi aikana, jolloin sekä laitospaikkoja että psykiatrian rahoitusta kokonaisuudessaan oli vähennetty tuntuvasti. Tässä tilanteessa Pro Lapinlahti -liike vaati psykiatrian lisäresurssointia ja laitospaikkojen alasajon keskeyttämistä.

Eroista huolimatta Marraskuun liikettä ja Pro Lapinlahti -liikettä yhdistää se, että kumpikin liike asetti avohoidon ensisijaiseksi hoitomuodoksi. Samoin kumpikin liike pyrki toiminnassaan vastustamaan psyykkisesti sairastuneiden stigmatisaatiota. Molemmat liikkeet myös katsoivat yhteiskunnalla olevan osuutensa mielisairaanhoidon tarpeen syntymiselle. Liikkeiden näkökulmat yhteiskunnan osuuteen ja ongelman ratkaisukeinoihin kuitenkin erosivat. Marraskuun liike käytti sairauden käsitteen sijaan poikkeavan käsitettä, millä liike tahtoi korostaa poikkeavuuden johtuvan ympäristön tekemistä määritelmistä. Poikkeavia olivat kaikki, jotka eivät sopineet yhteiskunnan asettamiin tiukkoihin normeihin. (Niemelä 2003) Pro Lapinlahti -liike puolestaan katsoi kovan yhteiskunnallisen arvoilmapiirin osaltaan aiheuttavan psyykkistä pahoinvointia ja sairastuttavan ihmisiä. Marraskuun liike painotti, että mielisairaalinstituution vahvistamisen sijaan yhteiskunnan tulisi muuttaa leimaavia ja suvaitsemattomia asenteitaan. Pro Lapinlahti -liike taas vaati yhteiskuntaa säilyttämään viimeiset laitokset turvapaikkoina, joihin yhteiskunnallisen ilmapiirin sairastuttamat ihmiset saattoivat vetäytyä saamaan hoitoa.

Yhteiskunnallisen liikkeen muodostuminen on aina moniulotteisen prosessin tulosta ja tuskin on mahdollista tyhjentävästi selittää, miksi jonkin tietyn asiakysymyksen ympärille mobilisoituu liike ja jonkin toisen ympärille ei. Erilaiset tulkinnat ovat lopulta joka tapauksessa vain oletettavia. Itse olen taipuvainen näkemään Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisoitumisen liittyvän suomalaisen yhteiskunnan 1990-

luvulla kokemaan kulttuuriseen kriisiin ja poliittisen järjestelmän legitimizeettipulaan sekä vuosituhaten vaihteen protestiaaltoon. Ilman sairaalaa puolustaneiden aktivistien onnistunutta kehystystyötä nämä ulkoiset seikat eivät olisi kuitenkaan riittäneet nostattamaan liikettä. Merkittävää liikkeen mobilisaation kannalta oli myös Lapinlahden sairaalan poikkeuksellisen vahva symboliarvo.

Yhdeksi keskeiseksi tekijäksi, jolla Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatiota voidaan selittää, katson kulttuurisen kriisin, joka löi leimansa lamasta nousseeseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Carl-Werner Brand on havainnut, että protestoinnin mobilisaatioaallot kytkeytyvät yhteen yhteiskuntaa koettelevien yleisten kulttuuristen kriisien kanssa. Hän argumentoi, että poliittis-taloudellisten sääntelymallien peruskonsensuksen häiriöt ja sosiaalisen integraation murtumat avaavat mahdollisuuden laajalle kulttuurikritiikille, joka nostaa esiin sekoituksen moraalista radikalismia, uudistusintoa, utopianismia ja antimodernismia. (Konttinen 1994) Myös Melucci (1996) on tehnyt samansuuntaisen havainnon. Hän katsoo, että yhteiskuntakehityksen kriittiset kohdat nostavat esiin ratkaisemattomia ongelmia, joita vasten vallitsevia valtasuhteita on mahdollista arvioida. Tulkintani on, että Pro Lapinlahti -liikkeen nousemista edeltänyt raju suomalaisen yhteiskunnan muodonmuutos edellytti kokonaisvaltaisuudessaan vastareaktiota ja siten osaltaan toimi kasvualustana sosiaalisten protestiliikkeiden mobilisaatiolle.

Suomen malli muuttui 1990-luvulle tultaessa, jolloin kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja taloudellinen lama mursivat tilaa uudentyypiselle ajattelutavalle. Suunnittelutalouteen perustavasta hyvinvointivaltiosta yhteiskuntasuunnittelua jäsentävänä kehikkona luovuttiin ja siirryttiin yhteiskuntaan, jonka keskeisenä ohjausperiaatteena on kilpailukyvyn tavoittelu. 1990-luvun aikana yritysmaailmasta peräisin olevat kilpailukykyä korostavat diskurssit läpäisivät koko yhteiskunnan ja muuttuivat hallitseviksi puhe- ja toimintatavoiksi. (Heiskala 2006) Kilpailukykyvaltion poliittisen hallinnan regiimin keskeiseksi sanastoksi muodostuivat kilpailukyvyn ohella muutos, sopeutuminen, joustaminen, tehostaminen ja innovaatiot. Samalla sosiaalisen tasa-arvon ja hyvinvoinnin käsitteet jäivät taka-alalle. (Kantola 2006) Tulkintakehityksen muutoksella oli laajakantoiset käytännön seuraukset suomalaiselle kulttuurille, julkiselle sektorille, talouselämän rakenteille sekä kansalaisyhteiskunnan kehitykselle. Muutoksen pyyhkäistyä yhteiskunnan läpi,

oli Suomi muuttunut rikkaammaksi, avoimemmaksi, tehokkaammaksi mutta myös eriarvoisemmaksi ja julmemmaksi yhteiskunnaksi. (Heiskala 2006)

Vaikka sekä poliittisessa kielenkäytössä että käytännön toimissa uusi kilpailukykydiskurssi löi tehokkaasti läpi, marginaalissa eli toisenlainen puhetapa. William Gamson (1988) lähestyy yhteiskunnallisten liikkeiden tekemää merkitystyötä kulttuuristen teemojen kautta. Kulttuuriset teemat liittyvät ideologioihin, arvoihin ja uskomusjärjestelmiin. 1990-luvulla kilpailukykydiskurssi oli yhteiskunnallisessa keskustelussa hegemonisessa asemassa muodostaen ajanjaksolle tyypillisen kulttuurisen teeman. Gamson painottaa, että kulttuurista teemaa ei kuitenkaan ole ilman vastateemaa, jonka kanssa teema on dialektisessa suhteessa. Kilpailukykydiskurssi yhteiskunnan hallitsevana tulkintakehyksenä alkoi rakoilla 1990-luvun loppupuolella, jolloin sitä haastamaan nousi altavastaaaja-asemasta sosiaalista vastuuta korostava puhetapa. Erityisesti ”tavallisten kansalaisten” keskuudessa kilpailun vastapainoksi alettiin kaivata enemmän turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä. (Heiskala 2006) Pro Lapinlahti -liike perusti kollektiivisen toiminnan kehikseenä tämän vastateeman varaan ja samalla osaltaan loi ja ylläpiti kilpailukykypuheelle vaihtoehtoista diskurssia, jonka keskeisiä käsitteitä olivat hoiva, huolenpito, yhteisvastuu ja yhteisöllisyys.

Toiseksi Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatiota selittäväksi tekijäksi katson vuosituhannen vaihteen protestimyönteisen ajanhengen. Brand on korostanut ajanhengen merkitystä yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisaatiolle. Hän katsoo, että ajanjakson poliittis-kulttuurinen ilmasto määrittää sitä kuinka yhteiskunnalliset ongelmat mielletään ja kuinka niihin reagoidaan. Yhteiskunnallinen ilmapiiri voi joko aktivoida ihmisiä julkisten kysymysten äärelle tai suunnata toimintaa yksityiseen piiriin. (Konttinen 1994) Tulkintani on, että ajanhenki oli myönteinen Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatiolle, muut liikkeet avasivat sille tietä ja se muille liikkeille. Vuosituhannen vaihte oli sosiaalisten liikkeiden kannalta aktiivista aikaa, ja voidaankin katsoa kulttuurisen mahdollisuusrakenteen olleen tuolloin auki. Ihmiset olivat sekä Suomessa että maailmalla liikkeessä, ja aika suosi ulospäin suuntautuvaa protestointia. Vuosituhannen vaihteessa elettiin taloudellista nousukautta, minkä on osaltaan katsottu olevan liikkeiden mobilisaatiota suosiva tekijä (Melucci 1996). Brand on todennut, että taloudellisten nousukausten aikana kulttuurikritiikillä on

optimistinen perusviritys, mikä näkyy emansipatorisina, tasa-arvoa korostavina ja vastakulttuurisina liikkeinä sekä idealistisena uudistusintona. (Konttinen 1994)

Pro Lapinlahti -liikkeen toinen mobilisaatio ajoittui suomalaisen liikehdinnän viidenteen aallonharjaan. Pro Lapinlahti -liikkeen kanssa samaan aikaan toimi paljon huomiota saanut globalisaatiokriittinen liike. Oliko kyse sattumasta vai liittyivätkö nämä liikkeet toisiinsa? Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit eivät itse kokeneet yhteyttä globalisaatiokriittiseen liikkeeseen. Kysyessäni Pro Lapinlahti -liikkeen hengenheimolaisliikkeitä kukaan haastatelluista ei esimerkiksi maininnut globalisaatiokriittistä liikettä eikä se tullut haastatteluissa tai liikkeen tuottamassa kirjallisessa materiaalissa mitenkään muutenkaan esille. Globalisaatiokriittisessä liikkeessä ja Pro Lapinlahti -liikkeessä toimivat pääsääntöisesti eri ihmiset ja liikkeillä oli erilaiset toimintarepertuaarit. Joissain puheenvuoroissa Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit jopa rakensivat pesäeroa muuhun aikalaisliikehdintään. Myöskään yhteiskunnallisen liiketutkimuksen piirissä Pro Lapinlahti -liikettä ja globalisaatiokriittistä liikettä ei ole (tietääkseni) yhdistetty. Esimerkiksi globalisaatiokriittisestä liikkeestä väitöskirjansa tehnyt Arto Lindholm (2005) ei mainitse tutkimuksessaan Pro Lapinlahti -liikettä sanallakaan. Päällisin puolin liikkeet näyttävät siis olleen erillään.

Kun Pro Lapinlahti -liikkeen ja globalisaatiokriittisen liikkeen kehyksiä verrataan, alkaa liikkeiden väliltä löytyä enemmän yhtäläisyyksiä. Vaikka globalisaatiokriittisen liikkeen kehys oli aihealueeltaan laajempi, oli liikkeiden kehyksillä myös paljon yhteistä. Molemmat liikkeet olivat huolissaan taloudellisten toimijoiden kasvavasta ylivoimasta yhteiskunnissa sekä hyvinvointivaltion alasajosta ja palveluiden leikkauksista. Molemmat liikkeet vaativat päätöksentekojärjestelmän demokratisoimista ja yhteiskunnallisten resurssien oikeudenmukaisempaa jakamista. (Esim. Lindholm 2005, Rahkonen 2002 ja Holmberg 2002) Kummankin liikkeen kehykset voidaan johtaa ajanjakson kokoavasta kehyksestä, jonka perustana oli globaalin uusliberalistisen maailmanjärjestyksen kritiikki. Globalisaatiokriittisen liikkeen huomion keskiössä olivat ylikansalliset kysymykset ja epädemokraattisten globaalien instituutioiden toiminta. Pro Lapinlahti -liikkeen kehyksessä puolestaan painottuivat uusliberalistisen sosiaalipolitiikan käytännön seuraukset hyvinvointi- ja

terveyspalveluille sekä taloudellisten toimijoiden ylivallan vaikutukset paikallistason kaupunkisuunnitteluun.

Mikäli Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistien itsemäärittely ohitetaan ja Pro Lapinlahti -liikettä tarkastellaan sen rakentaman kollektiivisen toiminnan kehityksen kautta, voidaan liike paikantaa osaksi poikkikansallista globalisaatiokriittistä liikehdintää. Minkä vuoksi Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit eivät nähneet liikkeiden välillä hengenheimolaisuutta? Tulkintani on, että tämä johtui ainakin osaltaan globalisaatiokriittisen liikkeen huonosta maineesta. Samoin kuin 1990-luvun vastakulttuurinen liikehdintä, myös globalisaatiokriittinen liike sai mediassa osakseen lähinnä negatiivista julkisuutta tai vähintäänkin sen tavoitteet jäivät arkielämälle vieraisiksi.

1990-luvun liikkeille oli tyypillistä se, että niiden vastustaja oli yhä enemmän maailmanjärjestelmätasoinen ja samalla vaikeasti sosiaalisesti paikallistettavissa. Toinen keskeinen piirre liikkeille oli niiden eristyminen potentiaalisista liittolaisista laittomien toimintakeinojen ja vaikeasti neuvoteltavissa olevien vaatimusten vuoksi. (Siisiäinen 2003, 54-55, 59) Myös globalisaatiokriittinen liike kärsi osittain samoista ongelmista. Se jaettiin julkisuudessa yksinkertaistaen kahteen suuntaukseen: toisaalta militanttiin aktivismiin ja toisaalta vakavaan analyttis-poliittiseen kritiikkiin. Kahtia jakautuneen liikkeen kumpikin puoli jäi etäiseksi valtaväestölle. Seminaareja pitävä asiallinen älykköpuoli oli vaikeaselkoinen ja epäkonkreettinen toimeentulostaan ja terveyspalveluistaan huolestuneille ihmisille kun taas toiminnallisen aktivismin huono maine ja suomalaiselle vaikuttamiselle vieraat toimintakeinot estivät valtaväestöä samastumasta liikkeeseen. (Lindholm 2005)

Pro Lapinlahti -liikkeellä oli positiivinen julkisuuskuva, sen tavoitteet olivat konkreettiset ja toimintatavat yhteisön ”kollektiivisen muistin” pohjalta hyväksyttävät ja helposti lähestyttävät, joten eronteko globalisaatiokriittiseen liikkeeseen oli luonteva. Oletukseni kuitenkin on, että Pro Lapinlahti -liike sai lisävoimaa globalisaatiokriittisestä protestiaallosta ja että liike tarjosi konkreettisen protestointikanavan niille globaalien uusliberalistisen politiikan seurauksista huolestuneille ihmisille, jotka eivät halunneet globalisaatiokriittiseen liikkeeseen syystä tai toisesta liittyä. Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatiota helpottavaksi

tekijäksi katson liikkeen avoimen ja löyhän liikeidentiteetin. Liikkeeseen osallistuminen ei edellyttänyt ihmisiltä vastakulttuurisen identiteetin omaksumista eikä oman elämäntavan politisoimista.

Globalisaatiokriittisen liikkeen lisäksi yksi keskeinen Pro Lapinlahti -liikkeen aikalaisliike oli Pro Makasiinit -liike. Molemmat liikkeet osaltaan pitivät kaupunkisuunnittelun asiaa julkisuudessa esillä ja liikkeiden voi olettaa saaneen vetoapua toisiltaan. VR:n makasiinit olivat Lapinlahden sairaalan ohella yksi eniten huomiota saaneista Helsingin kiistanalaisista kohteista. Pro Makasiinit -liike mobilisoitui puolustamaan makasiineja kaupunkilaisten omaehtoisen toiminnan keskuksena. Pro Lapinlahti -liikkeen ja Pro Makasiinit -liikkeen väliltä löytyy paljon yhteistä, vaikka ne mobilisoituivatkin eri toimijoiden organisoimina. Molemmat liikkeet halusivat vaalia yhteisöllisiä tiloja ja kulttuurihistoriaa, molemmat liikkeet saivat mukaansa tuhatpäin helsinkiläisiä ja molemmat liikkeet onnistuivat luomaan kiistakohteesta poliittisesti merkittävän aiheen. Liikkeet käyttivät myös osittain samoja vaikuttamiskeinoja. Pro Makasiinit esimerkiksi omaksui ihmismuurin Pro Lapinlahti -liikkeeltä. Myös kamppailujen kulku ja lopputulos yhdisti liikkeitä. Sekä Lapinlahden että makasiinien kohtalo olivat kummatkin vuoden 2000 kunnallisvaalien teemoja ja enemmistö valituista valtuutetuista ilmoitti ennen vaaleja kannattavansa Lapinlahden sairaalan säilyttämistä alkuperäisessä käytössään ja makasiinien suojelua. Silti kaupunginvaltuusto hyväksyi makasiinien purkamisen sallivan kaavan ja myös Lapinlahden sairaala tuli monimutkaisten vaiheiden jälkeen lakkautetuksi.

Kolmantena Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatiota selittävänä tekijänä pidän taitavasti rakennettua kollektiivisen toiminnan kehystä. Pro Lapinlahti -liike sai houkuteltua mukaansa tuhansia ihmisiä, joten kehyksen mobilisaatiopotentialia voidaan pitää hyvänä. Mobilisaatiopotentialilla tarkoitetaan kehyksen viehätysvoimaa mobilisoitaviksi tarkoitetun ihmisryhmän silmissä. Kollektiivisen toiminnan kehyksen mobilisaatiopotentialiin vaikuttavat lukuisat seikat kuten se, kuinka keskeisessä asemassa yleisessä arvohierarkiassa liikkeen kehyksen ajamat arvot ovat ja kuinka laajalta arvopohjalta liike toimii (Snow & Benford 1988, 205-207). Mitä laajempaa kannatusta liike pyrkii saamaan, sitä paremmin kehysten on sovittava yhteen ympäröivän yhteiskunnan kehysten kanssa (Kontinen & Peltokoski 2004, 40). Tätä liikkeen kehyksen ja yhteiskunnan yleisen arvomaailman suhdetta voi

lähestyä kulttuurisen resonoinnin käsitteen kautta. Resonoinnilla tarkoitetaan erilaisten ilmiöiden ja ideoiden yhteensopimista, sopusoinnussa olemista. (Gamson 1988, 227) Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen toiminnan kehys rakentui pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvopohjalle, joten se löysi väestöstä vastaanottavaisen kaikupohjan. Sen lisäksi, että kehyksen arvopohja resonoi yhteiskunnan ”vanhan” arvomaailman kanssa, olivat myös liikkeen protestointikeinot sopusoinnussa sen kanssa, mitä suomalaiset ovat perinteisesti katsoneet yhteiskunnalliselle liikkeelle hyväksyttäväksi toimintatavoiksi. Lisäksi kehys tarjosi potentiaalisille mukaanlähtijöille konkreettisia osallistumismahdollisuuksia.

Kehystystyössä Pro Lapinlahti -liikkeen aktivistit rakensivat sekä asiantuntijuuden että tunteiden ja moraaliin varaan. Liikkeen kehyksessä rationaalinen ja emotionaalinen elementti kietoutuivat yhteen. Sairaalaa puolustavat argumentit olivat vahvoja, huolellisesti perusteltuja ja ne esitettiin tunteisiin vetoavasti. Kehyksen mobilisaatiopotentiaaliin vaikuttaa paljon se, kuinka hyvin se onnistuu koskettamaan niitä ihmisiä, jotka sen on tarkoitus mobilisoida. Jotta kehys koskettaisi, tulee sen olla empiirisesti luotettava, kokemuksenmukainen ja narratiivisesti uskollinen. (Snow & Benford 1988, 207-211) Lisäksi katson kehyksen sisäisen koherenssin sekä konkreettisten, monenlaisten osallistumismahdollisuuksien kasvattavan kehyksen mobilisaatiopotentiaalia.

Kehyksen empiiristä luotettavuutta lisää se, että kehyksen diagnoosia ja prognoosia voidaan tukea esimerkkien avulla (emt.). Empiiristä luotettavuutta Pro Lapinlahti -liikkeen kehykselle aktivistit hakivat vetoamalla tosiasiallisiin tietoihin sosiaali- ja terveydenhuollon resursseihin ja erityisesti psykiatriaan kohdistetuista leikkauksista. He toivat myös keskusteluun hoitamatta jätettyjen psyykkisten sairauksien aiheuttamat taloudelliset kustannukset ja muut yhteiskunnalliset seurannaisvaikutukset. Riittämättömän hoidon aiheuttamista inhimillisistä kärsimyksistä itsemurhat olivat äärimmäisin esiin nostettu esimerkki. Perustellessaan miljöön merkitystä psyykkisestä sairaudesta toipumiselle aktivistit viittasivat argumenttia tukeviin kansainvälisiin tutkimuksiin sekä psykiatristen sairaaloiden suunnittelun kansainvälisiin nykysuosituksiin. Sairaalamiljöötä puolustavan kehyksen luomisessa aktivistit nostivat esille varoittavia esimerkkejä Helsingin vanhan rakennuskannan purkamisesta ja arvokkaiden miljöiden tuhoamisesta. Vaalilupausten

ja poliittisten päätösten välisen ristiriidan korostamisella kehys sai empiiristä näyttöä demokratiavajeesta.

Kehyksen kokemuksenmukaisuus tarkoittaa sitä, että mobilisoitava ihmisryhmä voi henkilökohtaisen elämäkokemuksensa nojalla kokea kehyn väitteet tosiksi (emt.). Asiantuntijuuden ja empiiristen esimerkkien ohella Pro Lapinlahti -liikkeen kehyksessä vedottiin ihmisten kokemusmaailmaan. Kehyksessä painotettiin huolta turvaverkkojen peittämisestä ja turvattomuuden tunteen lisääntymisestä kovien arvojen ilmapiirissä, mihin ihmiset saattoivat henkilökohtaisten kokemustensa nojalla samastua. Kokemuksellisuus oli vahvasti läsnä liikkeen protestikeinoissa. Liikkeen aktivistien sairaala-alueella järjestämät tapahtumat olivat kaupunkilaisille avoin kutsu tulla kokemaan alueen terapeuttinen ainutlaatuisuus ja yhteisöllisyyden ilmapiiri. Mielenilmaisun aikana ihmiset saivat kouriintuntuvan elämyksen kaupunkiympäristön muutoksesta, jota korosti sairaalamiljöön ja naapuriin kohonneiden it-kortteleiden välinen jyrkkä kontrasti. Pro Lapinlahti -liike vetosi kehyksessään ihmisten kokemuksiin vallan epätasaisesta jakautumisesta, mutta samalla liike pyrki luomaan yhteisöllisen tekemisen kautta myös kollektiivisia voimaantumisen kokemuksia.

Liikkeen kehys on narratiivisesti uskollinen silloin kun se sointuu yhteen jaetun kulttuurisen perinnön narraatioiden kuten tarinoiden ja myyttien kanssa (emt.). Pro Lapinlahti -liikkeen kollektiivisen toiminnan kehys kertoi tarinaa kaikista, myös heikoimmista, jäsenistään huoltapitävästä yhteiskunnasta. Tällä tavoin kehys oli uskollinen pohjoismaisen sivistyneen hyvinvointivaltion myyttille. Pro Lapinlahti -liikkeen kehys muodosti vanhoihin hyviin aikoihin viittaavan ”myötäkulttuurisen vastateeman”. Kaikki kehukset eivät ole samalla tavalla potentiaalisia. Joillakin niistä on luontainen etulyöntiasema, koska niiden kieli ja ideat resonoivat, sointuvat yhteen, laajempien kulttuuristen teemojen kanssa. Kulttuurinen resonointi lisää kehyn houkuttelevuutta, koska se saa ne tuntumaan luonnollisilta ja tutuilta. (Gamson 1988, 227)

Kehyksen mobilisaatiopotentiaalia lisäävänä tekijänä pidän myös kehyn sisäistä koherenssia. Kehyksen sisäisellä koherenssilla tarkoitan sitä, että kehyn diagnoosi, prognoosi ja motivointi ovat johdonmukaisessa suhteessa toisiinsa. Mikäli toiminnan tavoitteet ja tavoitteeseen pääsemiseen tarkoitettut keinot muodostavat loogisen

kokonaisuuden, rohkaisee se ihmisiä lähtemään mukaan liikkeeseen. Pro Lapinlahti -liikkeen kehyksessä sisäinen johdonmukaisuus näkyi siten, että liike tavoitteli yhteisöllisyyttä yhteisen tekemisen kautta, kulttuurin vaalimista tekemällä kulttuurityötä ja vaihtoehtoista mielenterveystyötä tarjoamalla ihmisille monipuolista terapeutista toimintaa. Demokratisoitumista liike koetti edistää tarjoamalla ihmisille mahdollisuuden osallistua.

Koskettavuuden ja sisäisen koherenssin lisäksi katson kehyksen tarjoamat konkreettiset osallistumiskanavat yhdeksi kehyksen mobilisaatiopotentiaalia lisääväksi tekijäksi. Pro Lapinlahti -liikkeen kehys tarjosi paljon ja monenlaisia osallistumisen tapoja, mikä osaltaan selittää liikkeen laajaa mobilisaatiota. Kukin asiasta innostunut saattoi osallistua liikkeen toimintaan omien halujensa ja voimavarojensa mukaan. Kehys tarjosi halukkaille tilaisuuden käyttää luovuuttaan, mutta osallistuminen oli mahdollista myös ilman luovaa panostusta. Se ei välttämättä vaatinut akateemista perehtymistä tai riskinottoa, ja toiminta oli ymmärrettävissä ja hyväksyttävissä yhteisön kollektiivisen muistin kautta.

Neljänneksi Pro Lapinlahti -liikkeen mobilisaatiota selittäväksi tekijäksi nostan itse Lapinlahden sairaalan. Tämän teen siksi, että haluan korostaa sairaalan symbolista merkitystä. Yhteiskunnallinen liike tarvitsee symboleita kannattelemaan toimintaansa. Niiden avulla liike luo työlleen elintärkeää motivaatiota ja intensiteettiä. (Della Porta & Diani 1999, 73) Pro Lapinlahti -liikkeen symboli oli Lapinlahden sairaala, jossa liikkeen kollektiivinen identiteetti kulminoitui. Kaikki Pro Lapinlahti -liikkeen mielenosoitukset toteutettiin Lapinlahden sairaalan kiinteistön alueella ja niissä hyödynnettiin sairaalan luontaista karismaa.

James Jasper (1997, 11, 94) on painottanut paikkojen herättämien tunteiden merkitystä yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisaatiolle. Paikoilla on emotionaalista arvoa, sillä ne pitävät sisällään symbolisia merkityksiä. Tiedetyt paikat ovat historian kantajia. Taistelukentät, rakennukset, joet ja metsät voivat kaikki saada kaikupohjan kollektiivisille tunteille, koska ne ilmaisevat kuinka ryhmä tai kansakunta konstruoi historiansa. Paikat herättävät myös yksityisempiä tunteita. Paikan kauneus, kodin ja yhteisyyden tuntu sekä paikan kantama harvinaislaatuinen aura korostavat paikan arvoa. Paikat, jotka yhdistyvät moraaliseen yhteisöllisyyteen, vahvistavat

kollektiivista identiteettiä. Tällaisten paikkojen uhkaaminen on omiaan nostattamaan poliittista vastarintaa.

Lapinlahden sairaalan symbolinen merkitys oli monitahoinen. Sairaala symboloi samanaikaisesti sekä sivistysvaltion kulttuurihistoriaa että hyvinvointivaltion turvaverkkoja. Tällä tavoin siinä yhdistyivät sekä kansalliset että yksityiset tunteet. Julkista terveydenhuoltoa ja psykiatrisia palveluita puolustavana liikkeenä Pro Lapinlahti oli ainutlaatuinen. Palveluita on karsittu ja psykiatrisia sairaaloita lakkautettu ilman, että siitä olisi koskaan seurannut vastaavaa protestointia. Sivistyksen ja yhteisvastuun symbolina Lapinlahden sairaala oli erittäin vahva. Siihen oli latautunut niin paljon kerrostuneita merkityssisältöjä, että niiden uhkaaminen sai ihmiset liikkeelle.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Achté, Kalle (1991) *Achtén aika*. Teoksesta Kalle Achté (toim.) *Lapinlahden sairaalan historia*. Jyväskylä. Recallmed Oy.
- Aho, Simo & Lehtonen Heikki (2000). *Hyvinvointivaltion leikkausten uudelleenarviointia*. *Janus* 2/2000.
- Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere. Vastapaino.
- Blomberg, Helena & Kroll Christian (2003) *Kuntalaiset, paikalliset päättäjät ja hyvinvointipalvelut 1990-luvulla*. Teoksesta Olli Kangas (toim.) *Laman varjo ja nousun huuma*. Helsinki. KELA / Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72.
- Brand, Karl-Werner (1990) *Cyclical Aspects of New Social Movements: Waves of Cultural Criticism and Mobilization Cycles of New Middle-class Radicalism*. Teoksesta Russell J. Dalton & Manfred Kuechler (ed.) *Challenging the Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies*. Cambridge. Polity Press.
- Castells, Manuel (1983) *The City and the Grassroots. A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*. London. Edward Arnold (Publishers) Ltd.
- Castells, Manuel (1997) *The Power of Identity*. Malden. Blackwell Publishers Inc.
- Dalton, Russell J. (1995) *Strategies of Partisan Influence: West European Environmental Groups*. Teoksesta Craig J. Jenkins & Bert Klandermaans (toim.) *The Politics of Social Protest. Comparative Perspectives on States and Social Movements*. London. UCL Press.
- Dalton, Russell J. (2002) *Citizen Politics. Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. Third Edition. New York. Chatham House Publishers of Seven Bridges Press.
- Dalton, Russell J. & Kuechler, Manfred & Burklin, Wilhelm (1990) *The Challenge of New Movements*. Teoksesta Russell J. Dalton & Manfred Kuechler (toim.) *Challenging the Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies*. Cambridge. Polity Press.
- Della Porta, Donatella & Diani, Mario (1999) *Social Movements. An Introduction*. Oxford. Blackwell Publishers Ltd.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere. Vastapaino.
- Eyerman, Ron & Jamison, Andrew (1991) *Social Movements. A Cognitive Approach*. Cambridge, UK. Polity Press.
- Friedman, Debra & McAdam Doug (1992) *Collective Identity and Activism. Networks, Choices, and the Life of a Social Movement*. Teoksesta Morris, Aldon D. & Mueller, Carol McClurg (toim.) *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven. Yale University Press.

- Gamson, William A. (1988) *Political Discourse and Collective Action*. Teoksesta Bert Klandermand & Hanspeter Kriesi & Sidney Tarrow (toim.) *International Social Movements Research*. Volume 1. London. Jai Press.
- Gamson, William A. (1992) *The Social Psychology of Collective Action*. Teoksesta Aldon D. Morris & Carol McClurg Mueller (toim.) *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven. Yale University Press.
- Gamson, William A. & Meyer, David S. (1996) *Framing Political Opportunity*. Teoksesta Doug McAdam & John D. McCarthy & Mayer N. Zald (toim.) *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Goffman, Erving (1974) *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press.
- Goodwin, Jeff & Jasper, James M. & Polletta, Francesca (2001) *Introduction: Why Emotions Matter*. Teoksesta Jeff Goodwin & James M. Jasper & Francesca Polletta (toim.) *Passionate Politics. Emotions and Social Movements*. Chicago. The University of Chicago Press.
- Goodwin, Jeff & Jasper, James M. (2003) *Editors' Introduction*. Teoksesta Jeff Goodwin & James M. Jasper (toim.) *The Social Movement Reader. Cases and Concepts*. Malden. Blackwell Publishing Ltd.
- Goodwin, Jeff & Jasper, James M. (2004) (toim.) *Rethinking Social Movements*. Lanham, Maryland. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Gould, Deborah B. (2004) *Passionate Political Processes: Bringing Emotions Back into the Study of Social Movements*. Teoksesta Jeff Goodwin & James M. Jasper (toim.) *Rethinking Social Movements*. Lanham, Maryland. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Heiskala, Risto (2006) *Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros*. Teoksesta Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki. Gaudeamus.
- Heiskanen, Jukka-Pekka (1996) *Pienlehdet muutoksen merkkeinä*. Teoksesta Tuula Heima-Tirkkonen & Tarja Kallio-Tamminen & Tove Selin (toim.) *Ruohonjuurista elämänpuuksi*. Kosmos-sarja nro 3, Vihreä sivistysliitto ry.
- Hemgård, Gretel & Schalin, Mona & Weckman, Emilia (2002) *Lapinlahden sairaalan puistoalueen historiallinen selvitys*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2002:7.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki. Yliopistopaino.
- Holmberg, Ville (2002) *Terveystieteiden yksistyttäminen*. Teoksesta Rosa Meriläinen (toim.) *Mikä on Attac*. Helsinki. WSOY.
- Hyvärinen, Matti (1994) *Viimeiset taistot*. Tampere. Vastapaino.
- Ilmonen, Kaj (1998) *Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet*. Teoksesta Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere. Vastapaino.
- Inglehart, Roland (1990) *Values, Ideology, and Cognitive Mobilization in New Social Movements*. Teoksesta Russell J. Dalton & Manfred Kuechler (toim.) *Challenging the*

Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies. Cambridge. Polity Press.

Jasper, James M. (1997) *The Art of Moral Protest. Culture, Biography, and Creativity in Social Movements*. Chicago. The University Press of Chicago.

Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere. Vastapaino.

Juppi, Pirita & Peltokoski, Jukka & Pyykkönen, Miikka (toim.) (2003) *Johdanto teokseen Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa*. Jyväskylä. Sophi.

Kainulainen, Sakari (2006) *Hyvinvointivaltio ei turvaa hyvinvointia kaikille. Teoksesta Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääräkirja*. Helsinki. Kelan tutkimusosasto.

Kalland, Mirjam (1996) *Hyvin leikattu – huonosti ommeltu. Erityisryhmien palveluihin kohdistuneet säästöt valtionosuusuudistuksen jälkeen*. Helsinki. Edita. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

Kantola, Anu (2006) *Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksesta Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki. Gaudeamus.

Klandermans, Bert (1992) *The Social Construction of Protest and Multiorganizational Fields. Teoksesta Aldon D. Morris & Carol McClurg Mueller (toim.) Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven. Yale University Press.

Konttinen, Esa (1994) *Syvyyttä uusien yhteiskunnallisten liikkeiden ymmärtämiseen. Karl-Werner Brandin kulttuurinen lähestymistapa. Kulttuuritutkimus 11 (1994):1, 10-19*.

Konttinen, Esa (1998) *Uusien liikkeiden tuleminen subjektiviteetin puolustamisen kulttuuri-ilmastossa. Teoksesta Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere. Vastapaino.

Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2004) *Ympäristöprotestin neljäs aalto. Eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla*. Jyväskylä. SoPhi.

Korhonen, Ella & Tikkanen, Sarianne (toim.) (2002) *Tanssiva katusulku – kestävän kehityksen tositarinoita Helsingin seudulta*. Helsinki. Kustantajat Sarmala Oy / Rakennusalan kustantajat RAK.

Laine, Markus & Peltonen, Lasse (2003) *Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959-1995. Akateeminen väitöskirja*. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Lappalainen, Pertti (1999) *Eläinliikkeen tyyli – oire murroksesta vai poikkeus säännöstä? Teoksesta Pertti Lappalainen (toim.) Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta*. Tampere. Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja 11/1999.

Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.) (1994) *Pasilasta vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*. Helsinki. Gaudeamus.

Lindholm, Arto (2005) *Maailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa*. Helsinki. Gaudeamus.

Lyyra, Timo (1996) Esipuhe artikkeliin Timo Lyyra & Leonardo Avritzer: Yhteiskunnalliset liikkeet, kulttuurin muutos ja tiedon rooli. Alberto Meluccin haastattelu. *Tiede ja Edistys* 21 (1996):3, 233-235.

Melucci, Alberto (1996) *Challenging codes. Collective action in the information age.* Cambridge, UK. The Press Syndicate of Cambridge.

Metsämäki, Mikko & Nisula, Petteri (toim.) (2006) *Aktivistit. Suomalaisten kansalaisliikkeiden tarina.* Helsinki. Edita.

Mustiala, Virpi (2000) Lapinlahden sairaala-alueen puu- ja ruohovartinen kasvillisuus ja kasvisto. *Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosaston selvityksiä* 2000:11.

Niemelä, Anna (2003) *Laitoksista hallittuun vapauteen. Marraskuun liikkeen poikkeava, sosiaalinen kansalaisuus ja hallintarationaalisuus.* Julkaisematon Pro gradu -tutkielma. Helsingin valtiotieteellisen tiedekunnan sosiologian laitos.

Olavinen, Juha (1996) *Utopiaa hakemassa: Katsaus suomalaisen vaihtoehtoliikkeen historiaan – helsinkiläinen näkökulma.* Teoksesta Tuula Heima-Tirkkonen & Tarja Kallio-Tamminen & Tove Selin (toim.) *Ruohonjuurista elämänpuuksi.* Kosmos-sarja nro 3, Vihreä sivistysliitto ry.

Olson, Mancur (1965) *The Logic of Collective Action.* Cambridge, Mass. Harvard University Press.

Peräkylä, Anssi (1990) *Kuoleman monet kasvot.* Tampere. Vastapaino.

Rahkonen, Susanna (2002) *Hyvinvointivaltion puolustuspuhe.* Teoksesta Rosa Meriläinen (toim.) *Mikä on Attac.* Helsinki. WSOY.

Rasmus, Ari (2006) *Uudet liikkeet. Radikaali kansalaisaktivismi 1990-luvun Suomessa.* Tampere. Tampere University Press.

Rosen, Helena (1991) *Lapinlahden sairaalan rakennushistoriasta.* Teoksesta Kalle Achté (toim.) *Lapinlahden sairaalan historia.* Jyväskylä. Recallmed Oy.

Salo, Markku (1996) *Sietämisestä solidaarisuuteen.* Tampere. Vastapaino.

Sauri, Pekka (1996) *Miten käy Kekkoselta rock and roll? Kansainvälinen underground ja suomalainen vaihtoehtokulttuuri.* Teoksesta Tuula Heima-Tirkkonen & Tarja Kallio-Tamminen & Tove Selin (toim.) *Ruohonjuurista elämänpuuksi.* Kosmos-sarja nro 3, Vihreä sivistysliitto ry.

Siisiäinen, Martti (1990) *Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle.* Jyväskylä. Tutkijaliitto.

Siisiäinen, Martti (1998) *Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat.* Teoksesta Kaj Imonen & Martti Siisiäinen (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet.* Tampere. Vastapaino.

Siisiäinen, Martti (2003) *Vuosituhanen vaihteen liikkeet Suomessa.* Teoksesta Pirita Juppi & Jukka Peltokoski & Miikka Pyykkönen (toim.) *Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhanen vaihteessa.* Jyväskylä. Sophi.

Snow, David A. & Benford, Robert D. (1988) Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. Teoksesta Bert Klandermans & Hanspeter Kriesi & Sidney Tarrow (toim.) International Social Movements Research. Volume 1. London. Jai Press.

Snow, David A. & Benford, Robert D. (1992) Master Frames and Cycles of Protest. Teoksesta Aldon D. Morris & Carol McClurg Mueller (toim.) Frontiers in Social Movement Theory. New Haven. Yale University Press.

Starck, Auli (2002) Tuomas Rantanen ja Pro Makasiinit -liike. Teoksesta Ella Korhonen ja Sarianne Tikkanen (toim.) Tanssiva katusulku. Kestävän kehityksen tositarinoita Helsingin seudulta. Helsinki. Kustantajat Sarmala Oy / Rakennusalan kustantajat RAK.

Sulkunen, Pekka (1998) Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia. Helsinki. WSOY.

Tarrow, Sidney (1998). Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics. 2. painos. Cambridge. Cambridge University Press.

Tammilehto, Olli (1996) Miksi viidettä ydinvoimalaa ei rakennettu? - Ydinvoimanvastaisen liikkeen historiaa. Teoksesta Tuula Heima-Tirkkonen & Tarja Kallio-Tamminen & Tove Selin (toim.) Ruohonjuurista elämänpuuksi. Kosmos-sarja nro 3, Vihreä sivistysliitto ry.

Taylor, Verta & Whittier, Nancy E. (1992) Collective Identity in Social Movement Communities. Lesbian Feminist Mobilization. Teoksesta Aldon D. Morris & Carol McClurg Mueller (toim.): Frontiers in Social Movement Theory. New Haven. Yale University Press.

Tilly, Charles (1986) The Contentious French. Cambridge, Massachusetts. The Belknap Press of Harvard University Press.

Zolberg, Aristide R. (1972) Moments of Madness. Politics and Society 2 (1972):2, 183-207.

Lehdistölähteet / Artikkelit

Blåfield, Antti: Turha kirjoitus (HS / Kolumnit 22.4.2003)

Lehtimäki, Marianne: Lapinlahden sairaala. Miten seinät parantavat ja puisto vahvistaa Dialogi 5/2004)

Pessala, Raija: Myydäänkö potilaat? (AL / Ylänurkka 23.8.1999)

Lehdistölähteet / Mieliopidekirjoitukset

Achté, Kalle: Lapinlahteen eivät käy kovan rahan arvot (HS / Mieliopiteet 17.4.2000)

Arai, Yoshiko: Lapinlahden kohtalo hämmentää (HS / Mieliopiteet 9.10.2003)

”Joukko potilaita”: Lapinlahdessa parantumisen ilmapiiri (HS / Mieliopiteet 9.9.1999)

Juutilainen, Arvo: Lapinlahti-vanhus voi luultua paremmin (HS / Mieliopiteet 14.6.2001)

- ”Lapinlahdelle kiitollinen”: Lapinlahtea ei saa sulkea (HS / Mielipiteet 25.7.1998)
- Laurila, Ritva: HUS ei voi unohtaa talouden tosiasioita (HS / Mielipiteet 19.4.2001)
- Lehtimäki, Marianne & Kaipainen, Markku: Lapinlahden sairaala ei ole museo (HS / Mielipiteet 11.11.2002)
- Lehtonen, Johannes / Suomen psykiatriyhdistyksen hallitus: Psykkisesti sairaiden syrjintä ei saa jatkua (HS / Mielipiteet 23.9.1999)
- Pekkarinen, Taito: Lapinlahti soveltuisi aikuispsykiatriaan (HS / Mielipiteet 31.3.2003)
- Rimón, Ranan: Hoito Lapinlahdessa laadukasta mutta halpaa (HS / Mielipiteet 16.9.1999)
- Tunturi, Anna-Riitta: Ahneus vei Lapinlahden (HS / Mielipiteet 19.4.2003)
- Wahlbeck, Kristian: Lapinlahden myynti kulttuuribarbariaa (HS / Mielipiteet 25.8.1999)
- Wahlbeck, Kristian: Lapinlahden sairaalassa vaalitaan ihmisarvoa (HS / Mielipiteet 16.2.2000)
- Wahlbeck, Kristian: Psykiatriakin tarvitsee lippulaivansa (HS Mielipiteet 4.1.2003)

Lehdistölähteet / Uutiset

- HS 23.2.1999 Lapinlahden puolesta kerättiin nimiä
- HS 19.8.1999 Hyks päättää Lapinlahden sairaalan myynnistä
- HS 5.9.1999 Talouden lait ja kovat arvot sulkevat Lapinlahden sairaalan
- HS 1.10.1999 Hyks päätti yksimielisesti myydä Lapinlahden Helsingille
- HS 17.12.1999 Museoväki vaatii Lapinlahden puistoa suojeltavaksi
- HS 4.3.2000 Lapinlahti kiinnostaa kauppatieteen kampuksena
- HS Kuukausiliite 3/2000: Sairaalan kuolema
- IS Viikkoliite 28.10.2000: Yksi sairaala liikaa
- HS 21.6.2001 Valtuusto haluaa pitää Lapinlahden mielenterveystyön käytössä
- HS 17.10.2002 Martat vetosivat Lapinlahden sairaalan säilyttämiseksi
- HS 28.11.2002 Husin työryhmä säilyttäisi aikuispsykiatrian Lapinlahden sairaalassa
- HS 25.3.2003 Psykiatrinen hoito uhkaa loppua Lapinlahdesta
- HS 15.4.2003 Psykiatria poistuu Lapinlahdesta

HS 18.9.2003 Lapinlahteen viritellään mielenterveydentaloa

HS 24.3.2004 Järjestöt haluaisivat jatkaa mielenterveystyötä Lapinlahdessa

HS 13.1.2007 Helsinki ottaa omaan käyttöönsä Lapinlahden tyhjentyneen sairaalan

HS 13.5.2010 Lapinlahden sairaalan korjaus viivästyy taas vuodella

Asiakirjalähteet

Hankesuunnitelma 4.10.2009: Lapinlahden sairaala. Säilyttävä korjaus. Helsingin kaupunki / Tilakeskus ja Sosiaalivirasto

Helsingin kaupungin kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjanote 18.11.2004

Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnan lausunto 30/03 4.2.2003

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin lehdistötiedote 27.11.2002: Asiantuntijaryhmä ei suosita HUS:n nuorisopsykiatrian sijoittamista Lapinlahden sairaalaan

Pro Lapinlahti – Lappviken ry: Kannanotto 20.8.2004 Helsingin Kaupunkisuunnitteluvirastolle: Lapinlahden sairaalan puistoalue. Suojelutavoitteet ja jatkosuunnittelun ohjaistus.

Pro Lapinlahti – Lappviken ry: Valitus Uudenmaan ympäristökeskuksen päätöksestä 9.10.2006

Museoviraston lausunto Lapinlahden sairaalaa ympäröivän puiston rakennussuojeluesityksestä 10.12.1999 (062/600/1999)

Uudenmaan ympäristökeskus / Rakennussuojelupäätös 9.10.2006

Internetlähde

Kunnallisvaalikone 2000:

<http://www2.helsinginsanomat.fi/kunnallisvaalit2000/kysymys.jsp?kuntaID=HEL&kysymys=16>

LIITE: HAASTATTELURUNKO

1. Taustatietoja: nimi, ammatti, ikä, suhde Lapinlahden sairaalaan?
2. Milloin, miten ja miksi lähdit mukaan Pro Lapinlahden toimintaan?
3. Oletko muuten ollut mukana yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa, kansalaisjärjestöissä, politiikassa ym.?
4. Kuvaile liikkeen syntyä ja tapahtumien kulkua
5. Toiminta ja keinot:
 - mitä Pro Lapinlahti käytännössä teki?
 - vallitsiko toimintatavoista yksimielisyys?
6. Perustelut toiminnalle:
 - Minkä takia Lapinlahti olisi pitänyt säilyttää?
 - Vastineita lakkauttamisargumentteihin: Lapinlahti liian kallis ylläpidettävä ja remontoitava, soveltumaton käyttöön, vain museoarvoa, eliittisairaala
 - Miksi Hesperia ei kelpaa?
7. Mikä sinua motivoi jaksamaan ja sitoutumaan?
8. Kokemus tuesta
 - ketä kaikkia liike onnistui saamaan mukaan toimintaan tai osoittamaan tukensa liikkeelle?
 - oliko sairaalan henkilökuntaa mukana paljon toiminnassa?
 - entä potilaita?
 - entä ulkopuolisia (yksityishenkilöitä, yhteisöjä, firmoja...)?
 - Toimiko liiike yhteistyössä muiden kansalaisjärjestöjen kanssa?
9. Minkä uskot vedonneen suureen yleisöön?
10. Miten koit Pro Lapinlahden vaikuttamismahdollisuudet?
11. Arvioi päätöksentekoprosessia
12. Miten pitkälle jaksoit uskoa, että kamppailu on mahdollista voittaa?
13. Minkä arvelet olevan perimmäinen syy sairaalan lakkauttamiseen?
14. Mitä arvelet rakennuksen jatkokäytöstä?
15. Miksi Pro Lapinlahti onnistui 1980-luvulla mutta ei nyt?
16. Onko Pro Lapinlahdella hengenheimolaisliikkeitä?
17. Pro Lapinlahden saavutukset ja epäonnistumiset?
18. Miten eteenpäin?
19. Liikkeen merkitys itselle. Mitä koet saaneesi liikkeeltä ja lähtisikö uudestaan mukaan?
20. Muuta?